

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ο Θρησκευτικός τουρισμός και η συμβολή του στην
τοπική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Π.Ε. Μαγνησίας»

ΚΟΥΡΚΟΥΒΑΤΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΟΛΥΖΟΣ ΣΕΡΑΦΕΙΜ

Βόλος, Φεβρουάριος 2020

Στους γονείς μου...

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο τουρισμός, και ειδικότερα ο θρησκευτικός τουρισμός, αποτελεί οικονομικό κλάδο, ο οποίος αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς, τις τελευταίες δεκαετίες. Στην Ελλάδα, η οποία διαθέτει πληθώρα θρησκευτικών μνημείων σε όλη την έκτασή της, ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης, ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης, μέσα από τα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη που προσφέρει.

Η Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας, διαθέτει ένα πλούσιο απόθεμα θρησκευτικών μνημείων, τα οποία σε συνδυασμό με άλλους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους μπορούν να συμβάλουν στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Επομένως, είναι απαραίτητη η προώθηση δράσεων, οι οποίες ενισχύουν την προβολή και ανάδειξη των θρησκευτικών μνημείων της περιοχής, με τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων και μέριμνα για τη διαφύλαξη του ιδιαίτερου χαρακτήρα αυτών των μνημείων.

Η εν λόγω εργασία, έχει ως στόχο, αρχικά να καταδείξει τη σημασία του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη, ενώ εστιάζοντας στην Π.Ε. Μαγνησίας, σκοπός είναι η διερεύνηση της επισκεψιμότητας των θρησκευτικών μνημείων στην περιοχή, αλλά και των χαρακτηριστικών των επισκεπτών. Ωστόσο, επιδίωξη της έρευνας, δεν είναι η απλή καταγραφή, αλλά ο προσδιορισμός των προοπτικών μελλοντικής ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στη Μαγνησία και τελικά, η διατύπωση προτάσεων για την επίτευξη του στόχου αυτού.

Λέξεις Κλειδιά: θρησκευτικός τουρισμός, τοπική ανάπτυξη, Μαγνησία

ABSTRACT

Tourism, and in particular religious tourism, is an economic sector that has been rapidly growing in recent decades. In Greece, where numerous religious monuments exist all over the country, religious tourism can contribute to the local and regional development, especially in times of economic crisis, because of its economic and social benefits.

In Magnesia, there is a great number of religious monuments, which, combined with other natural and cultural heritages, can contribute to the sufficient tourism development. Therefore, it is necessary to conduct promotional actions for the religious monuments of the region and to protect their special nature, with the cooperation of all relevant organizations.

This study aims to first demonstrate the importance of the religious tourism in local development and secondly, to investigate the number of visitors of the religious monuments in the region of Magnesia, along with their characteristics. However, the target is not only to record the number and the characteristics of the visitors, but to identify the prospects of the future development of the religious tourism in Magnesia and to make proposals in order to achieve this objective.

Keywords: religious tourism, local development, Magnesia

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στα πλαίσια της διπλωματικής αυτής εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου, πρώτα στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Πολύζο Σεραφείμ, για την καθοδήγησή του, τις υποδείξεις και τη βοήθεια που μου παρείχε.

Επίσης, ευχαριστώ τον Πρωτοσύγκελο της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος, Πανοσιολογιώτατο Αρχιμανδρίτη Δαμασκηνό Κιαμέτη και το Γενικό Γραμματέα της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος, Πανοσιολογιώτατο Αρχιμανδρίτη Αμφιλόχιο Μήλτο, για την καθοδήγηση και τη διευκόλυνση της έρευνας.

Ιδιαίτερα, θα ήθελα να ευχαριστήσω, τους Ηγουμένους και τις Ηγουμένες των Ιερών Μονών της Μαγνησίας, για τις πολύτιμες πληροφορίες που με ευγένεια και πρόθυμη διάθεση μου παρείχαν, συμβάλλοντας έτσι καθοριστικά στην διεκπεραίωση της εργασίας.

Ακόμη, ευχαριστώ την οικογένειά μου, για την αγάπη τους και την υποστήριξη σε κάθε πτυχή της ζωής μου και την αγαπημένη μου Κυριακή, που είναι δίπλα μου σε όλα. Τέλος, ευχαριστώ τον Προκόπη, για τις ατελείωτες φοιτητικές αναμνήσεις και τη Μαρίνα, τη Ραφαέλα, τη Νατάσα και την Πελαγία, που έκαναν το φοιτητικό ταξίδι πιο όμορφο και διασκεδαστικό.

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Σκοπός, στόχοι και δομή της εργασίας.....	11
1.1 Εισαγωγή.....	11
1.2 Σκοπός της εργασίας.....	11
1.3 Μεθοδολογία της έρευνας.....	12
1.4 Δομή της εργασίας.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο Θρησκευτικός τουρισμός: Ανάλυση βασικών εννοιών	14
2.1 Η έννοια του Τουρισμού.....	14
2.2 Εννοιολογική προσέγγιση του θρησκευτικού τουρισμού.....	16
2.3 Ιστορική αναδρομή του θρησκευτικού τουρισμού.....	18
2.4 Διάκριση μεταξύ θρησκευτικού τουρισμού και προσκυνήματος.....	24
2.5 Κατηγορίες θρησκευτικού τουρισμού.....	29
2.5.1 Προσκυνηματικός θρησκευτικός τουρισμός.....	29
2.5.2 Ειδικός προσκυνηματικός θρησκευτικός τουρισμός.....	29
2.5.3 Θρησκευτικός τουρισμός πολιτιστικού ενδιαφέροντος.....	30
2.6 Μορφές θρησκευτικού τουρισμού.....	30
2.6.1 Βραχυχρόνιος θρησκευτικός τουρισμός.....	30
2.6.2 Μακροχρόνιος θρησκευτικός τουρισμός.....	31
2.7 Οργανωτικές μορφές θρησκευτικού τουρισμού.....	31
2.7.1 Αριθμός συμμετεχόντων.....	31
2.7.2 Μέσα μεταφοράς.....	32
2.7.3 Εποχικότητα.....	32
2.7.4 Κοινωνική δομή.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Θρησκευτικός Τουρισμός και τοπική ανάπτυξη.....	34
3.1 Επίδραση του Τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη.....	34
3.2 Επίδραση του Θρησκευτικού Τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη.....	38
3.3 Ο Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά Π.Ε. Μαγνησίας.....	48
4.1 Γεωγραφικός Προσδιορισμός Π.Ε. Μαγνησίας.....	48

4.2	Ιστορικά Στοιχεία.....	49
4.3	Φυσικό περιβάλλον.....	50
4.3.1	Ανάγλυφο - Τοπίο.....	50
4.3.2	Κλίμα.....	51
4.3.3	Υδρογραφικό Δίκτυο.....	51
4.3.4	Χλωρίδα.....	52
4.3.5	Πανίδα.....	52
4.4	Χρήσεις γης.....	52
4.5	Δημογραφικά, Κοινωνικο-οικονομικά στοιχεία.....	53
4.5.1	Πληθυσμός.....	53
4.5.2	Απασχόληση.....	54
4.5.3	Οικονομική φυσιγνωμία.....	55
4.6	Μεταφορικές Υποδομές.....	57
4.7	Ο τουρισμός στην Π.Ε Μαγνησίας.....	59
4.7.1	Τουριστικές υποδομές.....	60
4.7.2	Τουριστική κίνηση - Αφίξεις - Διανυκτερεύσεις.....	64
4.8	Πολιτιστικοί χώροι.....	68
4.8.1	Μνημεία Πολιτισμού.....	68
4.8.2	Αρχαιολογικοί χώροι.....	69
4.8.3	Μουσεία.....	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5:	Ο Θρησκευτικός τουρισμός στην Π.Ε Μαγνησίας.....	75
5.1	Θρησκευτικά μνημεία - Προσκυνήματα.....	75
5.2	Χρονολόγηση θρησκευτικών μνημείων.....	96
5.3	Αριθμός μοναχών.....	97
5.4	Χωρική κατανομή θρησκευτικών μνημείων.....	98
5.5	Δράσεις και φορείς ανάδειξης του θρησκευτικού τουρισμού στη Μαγνησία.....	101
5.5.1	Βυζαντινό Μουσείο «Οξεία Επίσκεψης», Μακρινίτσας.....	101
5.5.2	Τομέας Έρευνας, Διαχείρισης και Συντήρησης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων και Κειμηλίων, Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου.....	101

5.6	Πρωτογενής έρευνα	102
5.6.1	Περιορισμοί της έρευνας.....	103
5.6.2	Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας.....	104
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6:	Συμπεράσματα - Προτάσεις.....	108
6.1	Συμπεράσματα	108
6.2	Προτάσεις.....	110
Βιβλιογραφία	115
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	122

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 4.3.2.1: Διακύμανση θερμοκρασίας ανά μήνα.....	51
Πίνακας 4.5.1.1.: Πληθυσμιακή εξέλιξη Π.Ε. Μαγνησίας, 2001 - 2011	53
Πίνακας 4.5.3.1: κ.κ. ΑΕΠ, 2003 - 2016	56
Πίνακας 4.7.1.1.: Ξενοδοχεία στην Π.Ε. Μαγνησίας ανά περιοχή και κατηγορία, 2018	61
Πίνακας 4.7.1.2: Επιχειρήσεις Ενοικιαζόμενων Δωματίων ανά περιοχή.....	63
Πίνακας 4.8.3.1: Μουσεία Δήμου Βόλου	72
Πίνακας 4.8.3.2: Μουσεία Δήμου Αλμυρού.....	73
Πίνακας 4.8.3.3: Μουσεία Δήμου Νοτίου Πηλίου	73
Πίνακας 4.8.3.4: Μουσεία Δήμου Ρήγα Φεραίου.....	73
Πίνακας 4.8.3.5: Μουσεία Δήμου Ζαγοράς - Μουρεσίου.....	74
Πίνακας 5.3.1 Αριθμός μοναχών ανά Ιερά Μονή	98

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 5.1.1: Ιερά Μονή Αγίου Λαυρεντίου	76
Εικόνα 5.1.2: Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Φλαμουρίου	78
Εικόνα 5.1.3: Ι.Μ. Σουρβιάς, η είσοδος της Μονής.	79
Εικόνα 5.1.4: Ιερά Μονή Παναγίας Λαμπηδόνας	80
Εικόνα 5.1.5: Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Συκής.....	82
Εικόνα 5.1.6: Ιερά Μονή Αγίου Σπυρίδωνος Προμυρίου	83
Εικόνα 5.1.7: Το Παλαιό Καθολικό της Ιεράς Μονής Παμμεγίστων Ταξιαρχών.....	87
Εικόνα 5.1.8: Το νέο καθολικό της Ιεράς Μονής Παμμεγίστων Ταξιαρχών	88
Εικόνα 5.1.9: Ιερά Μονή Αγίου Γερασίμου	90
Εικόνα 5.1.10: Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Άνω Ξενιάς	93
Εικόνα 5.1.11: Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς	94

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 4.4.1: Ποσοστά χρήσεων γης Π.Ε. Μαγνησίας	53
Γράφημα 4.6.1: Κίνηση επιβατών εξωτερικού, 1994 - 2018	58

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 4.1.1: Θέση της Π.Ε. Μαγνησία στον Ελλαδικό χώρο.....	48
Χάρτης 5.4.1.: Χωρική κατανομή προσκυνημάτων Π.Ε. Μαγνησίας.....	100

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.5.1.1 Διάκριση προσκυνητών - τουριστών	26
Διάγραμμα 4.5.3.1: Εξέλιξη κ.κ. ΑΕΠ, 2003 - 2016	55
Διάγραμμα 5.6.2.1: Αριθμός Επισκεπτών ανά Ιερά Μονή	104

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Σκοπός, στόχοι και δομή της εργασίας

1.1 Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες, ο τουρισμός έχει αναδειχθεί σε έναν ταχύτατα αναπτυσσόμενο οικονομικό κλάδο, με σημαντικές θετικές επιπτώσεις στην οικονομία, την απασχόληση και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των τουριστικών περιοχών. Ωστόσο, ο μαζικός τουρισμός, έχει δεχθεί αρνητική κριτική, ως προς τις επιπτώσεις του στο περιβάλλον και στην κοινωνία, αλλά και λόγω της εποχικότητάς του. Έτσι, φαίνεται πως, τα τελευταία χρόνια, επικρατεί η τάση ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού, ο οποίος συμβάλει στη βιώσιμη και αειφόρο τουριστική ανάπτυξη, διότι περιλαμβάνει πιο ήπιες δραστηριότητες, προστατεύοντας το φυσικό περιβάλλον, την πολιτιστική κληρονομιά και την τοπική κουλτούρα.

Ο θρησκευτικός τουρισμός, δηλαδή η μετακίνηση τουριστών προς θρησκευτικά μνημεία και προσκυνήματα, αποτελεί μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, η οποία δύναται να επιφέρει σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και άλλα οφέλη σε μια περιοχή. Έτσι, μπορεί να αποτελέσει ένα μέσο για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, επιφέροντας θετικές επιπτώσεις στην τοπική οικονομία, μέσα από την ανάδειξη της θρησκευτικής - πολιτιστικής κληρονομιάς, υλικής και άυλης. Ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, ο εναλλακτικός τουρισμός και ειδικότερα, ο θρησκευτικός, μπορεί να δώσει νέες διεξόδους στις τοπικές οικονομίες, συνεισφέροντας στην περιφερειακή ανάπτυξη.

1.2 Σκοπός της εργασίας

Η Ελλάδα, χαρακτηρίζεται από μεγάλο αριθμό θρησκευτικών μνημείων, σε όλη την έκτασή της, προσφέροντας τη δυνατότητα περιφερειακής ανάπτυξης, μέσω του θρησκευτικού τουρισμού. Στην παρούσα διπλωματική εργασία, μελετάται, η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη, μέσα από τον προσδιορισμό των

χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού στην Π.Ε. Μαγνησίας. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της εργασίας είναι, αρχικά να διερευνηθεί η υπάρχουσα τουριστική κίνηση των θρησκευτικών μνημείων της Μαγνησίας και το προφίλ των επισκεπτών. Επίσης, στόχο της εργασίας αποτελεί η σύνδεση του βαθμού της επισκεψιμότητας με άλλα χαρακτηριστικά της Περιφερειακής Ενότητας, αλλά και η εξέταση των προοπτικών και των προϋποθέσεων για περαιτέρω μελλοντική ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού. Τέλος, απώτερο σκοπό της μελέτης, αποτελεί η διατύπωση προτάσεων, για την προώθηση των θρησκευτικών επισκέψεων στη Μαγνησία, με παράλληλη διατήρηση της θρησκευτικότητας των προσκυνημάτων, και τη διασύνδεση αυτών με άλλες δραστηριότητες, ώστε ο θρησκευτικός τουρισμός να λειτουργήσει, ως μέσο τοπικής ανάπτυξης και βελτίωσης της κοινωνικο-οικονομικής ζωής.

1.3 Μεθοδολογία της έρευνας

Τα πρώτα κεφάλαια της διπλωματικής, αυτής, εργασίας (κεφάλαια 2 και 3), βασίζονται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση και τη δευτερογενή έρευνα. Για την προσέγγιση των εννοιών του θρησκευτικού τουρισμού και των χαρακτηριστικών του, πραγματοποιήθηκε η συλλογή δεδομένων από επιστημονικά άρθρα σε επίσημα περιοδικά, από βιβλία, μελέτες και διαδικτυακούς τόπους. Στη συνέχεια, για την ανάλυση της περιοχής της Π.Ε. Μαγνησίας και των θρησκευτικών της μνημείων, συγκεντρώθηκαν στοιχεία τόσο από διαδικτυακές πηγές, όσο και από υπηρεσίες, όπως η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ), αλλά και από μελέτες της πρώην Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, του Τεχνικού Επιμελητηρίου και της Ιεράς Μητρόπολης Δημητριάδος.

Τέλος, πραγματοποιήθηκε η πρωτογενής έρευνα, μέσα από προσωπικές συνεντεύξεις με τους υπευθύνους των θρησκευτικών μνημείων. Η έρευνα, βασίστηκε αρχικά σε ένα ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο εξελίχθηκε σε έναν ανοιχτό διάλογο. Μέσα από τις συνεντεύξεις αυτές, επιδιώχθηκε η καταγραφή στοιχείων, σχετικά με το βαθμό επισκεψιμότητας των μοναστηριών της Π.Ε. Μαγνησίας, καθώς δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα επίσημα στατιστικά στοιχεία.

1.4 Δομή της εργασίας

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από 6 κεφάλαια. Μετά την παράθεση του σκοπού και της μεθοδολογίας της εργασίας (κεφάλαιο 1), ακολουθεί, στο δεύτερο κεφάλαιο, η αποσαφήνιση των βασικών εννοιών του θρησκευτικού τουρισμού, ως μια ειδική μορφή τουρισμού, η ιστορική του εξέλιξη και τα χαρακτηριστικά του.

Εν συνεχεία, παρουσιάζεται στο τρίτο κεφάλαιο, το θεωρητικό υπόβαθρο σχετικά με τα οφέλη του θρησκευτικού τουρισμού στην οικονομία και την κοινωνία, και οι δυνατότητες συμβολής του στην τοπική ανάπτυξη.

Το τέταρτο κεφάλαιο, αποτελεί την ανάλυση της περιοχής μελέτης, με έμφαση στον τουριστικό τομέα, τους πόρους και τα πολιτιστικά μνημεία της. Μέσα από αυτά, επιχειρείται η διερεύνηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού και η διασύνδεσή του με άλλες μορφές τουρισμού στην περιοχή.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, περιλαμβάνεται, η ανάλυση των θρησκευτικών μνημείων της περιοχής, η διαδικασία της πρωτογενούς έρευνας, σχετικά με το βαθμό επισκεψιμότητας των Ιερών Μονών της Π.Ε. Μαγνησίας και τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών. Επίσης, ακολουθεί η επεξεργασία και η ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις σχετικά με τις μελλοντικές προοπτικές βελτίωσης και αξιοποίησης του θρησκευτικού τουρισμού, ώστε να αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης για την τοπική κοινωνία. Ακολουθεί η παράθεση των βιβλιογραφικών πηγών, που χρησιμοποιήθηκαν για τη διεκπεραίωση της εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο Θρησκευτικός τουρισμός: Ανάλυση βασικών εννοιών

2.1 Η έννοια του Τουρισμού

Ο όρος «Τουρισμός» έχει σε γενικές γραμμές σύγχρονη προέλευση. Έχουν δοθεί πολλές ερμηνείες από διάφορους ερευνητές που έδωσαν την δική τους οπτική στον όρο. Αρχικά, ο Αυστριακός οικονομολόγος Herman V. Schullard, δίνει έναν από τους πρώτους ορισμούς του τουρισμού, γύρω στα 1910 και θεωρεί πως *«Τουρισμός είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων, κυρίως οικονομικής φύσης, οι οποίες συνδέονται άμεσα με την άφιξη, τη διαμονή και τη μετακίνηση αλλοδαπών μέσα και έξω από μια συγκεκριμένη χώρα ή περιοχή»*.

Αργότερα, το 1942, οι Σουηδοί καθηγητές Hunziker και Krapf, όρισαν ως τουρισμό *«το σύνολο των φαινομένων και των σχέσεων που αναπτύσσονται κατά την μετακίνηση και τη διαμονή των ξένων σε ένα διαφορετικό γεωγραφικό χώρο από εκείνον την μόνιμης κατοικίας τους και δεν έχουν σκοπό αμοιβής»*.

Ο παραπάνω ορισμός των Hunziker και Krapf, υιοθετήθηκε μεταγενέστερα από την Διεθνή Επιστημονική Εταιρεία Τουρισμού (International Association of Scientific Experts in Tourism-AIEST). Η συγκεκριμένη επιστημονική εταιρεία αναγνωρίζει τα παρακάτω διακριτά στοιχεία του τουρισμού:

- i. Μετακίνηση μη μόνιμων κατοίκων.
- ii. Προσωρινή διαμονή στην περιοχή επίσκεψης.
- iii. Η διαμονή δεν συνδέεται με καμιά δραστηριότητα κερδοσκοπικού χαρακτήρα (Jayapalan, 2001).

Επίσης, ο Πολύζος (2011), αναφέρει πως η μετακίνηση των ανθρώπων, ομαδική ή μεμονωμένη, προς περιοχές εκτός του τόπου κατοικίας τους, και η παραμονή τους σε

αυτές, για τουλάχιστον ένα εικοσιτετράωρο, χαρακτηρίζεται ως «τουρισμός» και ο σκοπός αυτής της διαδικασίας, είναι η ικανοποίηση διαφόρων αναγκών, κυρίως ψυχαγωγικών. Απορρέει, από τα παραπάνω, πως δύο βασικά χαρακτηριστικά του τουρισμού, αποτελούν:

- Το ταξίδι, δηλαδή η μετακίνηση προς τον τουριστικό προορισμό, το οποίο είναι βραχυχρόνιου χαρακτήρα, δηλαδή η επιστροφή στον τόπο κατοικίας γίνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα, και
- Η διαμονή, δηλαδή η παραμονή για κάποιο χρόνο στην περιοχή, η οποία συνοδεύεται από κατανάλωση αγαθών

Ως οικονομική δραστηριότητα, ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους πιο δυναμικούς και ταχύτατα αναπτυσσόμενους οικονομικούς κλάδους, ο οποίος συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών. Η συμμετοχή του, στο παραγόμενο ΑΕΠ, σημειώνει ανοδική πορεία τα τελευταία χρόνια, καθώς, σύμφωνα με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Τουρισμού (WTTC), το 2018, η συμβολή του τουρισμού στο παγκόσμιο ΑΕΠ, ανήλθε στο 10,4%, σημειώνοντας αύξηση κατά 3,9%. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός, πως ο κλάδος του τουρισμού υποστηρίζει ένα στα δέκα επαγγέλματα, ενώ τα τελευταία χρόνια, μία στις πέντε νέες εργασίες ανήκουν στον εν λόγω κλάδο (WTTC, 2019). Επομένως, όπως αναφέρει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO), ο τουρισμός δημιουργεί πλεονεκτήματα στην οικονομία και την απασχόληση, τόσο άμεσα, όσο και έμμεσα, σε πλήθος συσχετιζόμενων κλάδων, από τις κατασκευές έως τη γεωργία ή τις τηλεπικοινωνίες (UNWTO, 2019). Λόγω του ότι το φαινόμενο του τουρισμού αφορά τη μετακίνηση ανθρώπων που δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι στο μέρος που επισκέπτονται, αποτελεί μια μορφή ψυχαγωγίας, κατά την οποία τα χρήματα που κάποιος κερδίζει στην έδρα του. Ξοδεύονται στον τόπο τον οποίο επισκέπτεται (Jayapalan, 2001).

Ο τουρισμός, αποτελεί ένα φαινόμενο με πολλές διακρίσεις, κατηγορίες και μορφές, ανάλογα με την σκοπιά από την οποία προσεγγίζεται σε κάθε περίπτωση και τα χαρακτηριστικά που λαμβάνει.

Μια πρώτη διάκριση, η οποία προκύπτει από την προέλευση των τουριστών, είναι σε (Πολύζος, 2011):

- i. Εσωτερικό ή εγχώριο τουρισμό (domestic tourism), όταν οι μετακινήσεις των τουριστών πραγματοποιούνται εντός της ίδιας χώρας

- ii. Τουρισμό των αλλοδαπών ή εισερχόμενο τουρισμό (inbound tourism), όταν πρόκειται για ελεύσεις αλλοδαπών για τουρισμό.

Μία ακόμη, σημαντική διάκριση του τουρισμού, είναι σε μαζικό και εναλλακτικό τουρισμό.

Ο όρος μαζικός, αναφέρεται στον τουρισμό, ο οποίος πραγματοποιείται οργανωμένα, μέσω των σχετικών φορέων και των αντίστοιχων τουριστικών επιχειρήσεων και περιλαμβάνει τις εκάστοτε κυρίαρχες μορφές τουρισμού (Πολύζος, 2015). Ο μαζικός τουρισμός, στην περίπτωση της Ελλάδας, αλλά και των περισσότερων μεσογειακών χωρών, είναι συνδεδεμένος με την προβολή των τριών "S" (sea, sun, sand) σε συνδυασμό με την πολιτιστική κληρονομιά και αναπτύσσεται στα νησιά και τις παράκτιες περιοχές της χώρας. Η έννοια αυτή του τουρισμού, εμφανίζεται στις αναπτυγμένες χώρες, έπειτα από την άνοδο των εισοδημάτων και του επιπέδου ευημερίας, τις δεκαετίες του '50 και '60.

Από την άλλη, ο εναλλακτικός τουρισμός, περιλαμβάνει τις μορφές εκείνες του τουρισμού, οι οποίες, βασίζονται σε διαφορετικούς πόρους, από τους κυρίαρχους του μαζικού τουρισμού, ενώ ταυτόχρονα απευθύνονται σε εξειδικευμένο κοινό και αποτελούνται, κυρίως, από δραστηριότητες ήπιες και λιγότερο καταστροφικές για τους φυσικούς και ανθρωπογενείς πόρους μιας περιοχής.

Σημαντική διαφορά επίσης, μεταξύ των δύο μορφών τουρισμού, είναι η χρονική διάρκεια της δραστηριότητας, η οποία στην περίπτωση του μαζικού τουρισμού, χαρακτηρίζεται από εποχικότητα, καθώς αναπτύσσεται κυρίως τους θερινούς μήνες. Αντιθέτως, ο εναλλακτικός τουρισμός, προσφέρει τη δυνατότητα επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου, η οποία σε συνδυασμό με τις μειωμένες αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, καθιστά την τουριστική ανάπτυξη μέσω του εναλλακτικού τουρισμού, πιο βιώσιμη. (Πολύζος, 2011)

2.2 Εννοιολογική προσέγγιση του θρησκευτικού τουρισμού

Ο «θρησκευτικός τουρισμός» (religious tourism), ή «προσκυνηματικός τουρισμός» (pilgrimage tourism) είναι η παλαιότερη μορφή τουρισμού. Δεν αποτελεί χαρακτηριστικό του Χριστιανισμού ή μιας θρησκείας, αλλά ένα παγκόσμιο φαινόμενο της ιστορίας των θρησκειών (Rinschede, 1992) και ένα πολύ σημαντικό

χαρακτηριστικό όλων των κυρίαρχων θρησκειών του κόσμου: Βουδισμός, Ινδουισμός, Ισλαμισμός, Ιουδαϊσμός και Χριστιανισμός (Collins-Kreiner N. , 2010).

Ως θρησκευτικός - προσκυνηματικός τουρισμός, ορίζεται ο τύπος του τουρισμού, ο οποίος περιλαμβάνει τουρίστες, που έχουν ως αποκλειστικό ή μερικό κίνητρο τη θρησκεία. (Rinschede, 1992). Γενικά, είναι ο όρος που χρησιμοποιείται από τους τουριστικούς οργανισμούς και τους θρησκευτικούς ηγέτες, για να πλαισιώσουν όλες τις καταστάσεις που φέρνουν κοντά τη θρησκεία με τον τουρισμό, συμπεριλαμβανομένων και των προσκυνημάτων (Balomenou et all, 2015). Αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές και δυναμικές μορφές εναλλακτικού τουρισμού και περικλείει το σύνολο των τουριστικών επισκέψεων σε μνημεία, χώρους θρησκευτικής σημασίας και εκδηλώσεις θρησκευτικού περιεχομένου. Σε κάποιες περιπτώσεις αποτελεί αυτοτελή μορφή τουρισμού, ενώ σε άλλες έναν ενδιάμεσο σταθμό, ενός πιο σύνθετου τουριστικού ταξιδιού (Πολύζος, 2017).

Ανάλογα με το κίνητρο των τουριστών, ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να συμπεριλάβει, τόσο τουρίστες - προσκυνητές, με αποκλειστικά προσκυνηματική διάθεση, η οποία τους ωθεί στην επίσκεψη στο θρησκευτικό χώρο, αλλά και τουρίστες οι οποίοι συνήθως ταξιδεύουν ομαδικά και συνδυάζουν την επίσκεψη σε ένα τέτοιο χώρο, με άλλες τουριστικές ή ψυχαγωγικές δραστηριότητες. (Πολύζος, 2011). Επομένως, είναι συχνό φαινόμενο, ευσεβείς προσκυνητές, ο οποίοι αναζητούν μια θρησκευτική εμπειρία, να εμπλέκονται με απλούς τουρίστες, που ταξιδεύουν με σκοπό την ικανοποίηση της περιέργειάς τους για τον ιερό τόπο, ή πολλές φορές και για τους ίδιους τους προσκυνητές. (Nolan & Nolan, 1992)

Ιδιαίτερα στην Ελλάδα, οι μετακινήσεις προς χώρους θρησκευτικών μνημείων ή εκδηλώσεων, είναι συχνά αποτέλεσμα παραγόντων, εκτός του θρησκευτικού συναισθήματος. Κάποιοι από αυτούς, είναι η διεξαγωγή θρησκευτικών γιορτών σε μέρες αργίας και συνεπώς, η δυνατότητα μετακίνησης από τον τόπο εργασίας καθώς και η ύπαρξη θρησκευτικών μνημείων, σε διαφορετικές περιοχές από τους τόπους διαμονής των θρησκευόμενων. Επίσης, τα ταξίδια ενισχύονται από την τάση επιστροφής στις ρίζες και στους τόπους καταγωγής. Η τάση αυτή, συνδέεται, πέρα από τον τόπο καταγωγής, με την πειστική και αγχώδη ζωή στο αστικό περιβάλλον, γεγονός που ωθεί τους κατοίκους να απομακρυνθούν από τα αστικά κέντρα (Πολύζος, 2017).

Λόγω της περιπλοκότητας της διάκρισης μεταξύ των διαφορετικών τύπων του τουρισμού και των διαφορετικών κινήτρων ενός ταξιδιού, ο θρησκευτικός τουρισμός

συχνά αναφέρεται ως υποκατηγορία άλλως μορφών, όπως του πολιτιστικού. Όπως κάθε τύπος τουρισμού, έτσι και ο θρησκευτικός, διακρίνεται από το δυναμικό στοιχείο (κίνηση - ταξίδι), και από το στατικό (προσωρινή διαμονή σε τόπο διαφορετικό από τον τόπο κατοικίας). Ο σκοπός του ταξιδιού είναι η προσωρινή αλλαγή περιβάλλοντος, η οποία γίνεται για προσωπικούς και όχι επαγγελματικούς λόγους. (Rinschede, 1992) Η αλλαγή αυτή, προσφέρει, πέρα από την πνευματική ικανοποίηση των θρησκευτικών τουριστών, τη δυνατότητα γνωριμίας αξιόλογων πολιτιστικών στοιχείων (ιερά κειμήλια, εικόνες), ενώ ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού, συνδέεται με την προστασία της φυσικής και ανθρωπογενούς κληρονομιάς και τη διατήρηση της τοπικής κουλτούρας. (Πολύζος, 2017)

Χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου τύπου τουρισμού είναι, η έντονη συνάφεια με τον κοινωνικό και ομαδικό τουρισμό. Οι τουρίστες - προσκυνητές, προτιμούν συνήθως να ταξιδεύουν με μια ομάδα πιστών, με τις ίδιες αντιλήψεις και συχνά, της ίδιας ηλικίας. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι ομάδες προσκυνητών αποτελούνται περισσότερο από μέλη της οικογένειας και όχι από φίλους (Rinschede, 1992) Ακόμη, σύμφωνα με τους Balomenou et al. (2015), ο Conrad (2004) αναφέρει πως το κύριο χαρακτηριστικό του θρησκευτικού τουρισμού είναι πως περιλαμβάνει τουρίστες όλων των κοινωνικών και οικονομικών τάξεων. Είναι συνήθως άτομα τρίτης ηλικίας, γεγονός το οποίο, σε συνδυασμό με τη θρησκευτικότητα των επισκέψεων καθορίζουν τη διάρκεια και το επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών του ταξιδιού. Στα πιο σημαντικά παραδοσιακά θρησκευτικά φεστιβάλ και ιδιαίτερα εκείνα με υψηλό εθνογραφικό και ιστορικό προφίλ, οι εορτασμοί συνδέονται συχνά με ένα πρόγραμμα κοσμικών εκδηλώσεων που δημιουργεί μεγάλο τουριστικό όγκο, θρησκευτικής ή μη, φύσης. (Balomenou et al., 2015)

2.3 Ιστορική αναδρομή του θρησκευτικού τουρισμού

Τα ταξίδια με κίνητρο τη θρησκεία ή την πνευματικότητα έχουν γίνει πολύ δημοφιλή τις τελευταίες δεκαετίες, καταλαμβάνοντας σημαντικό τμήμα του διεθνούς τουρισμού. Κάθε χρόνο, εκατομμύρια άνθρωποι, οι οποίοι είναι στην πλειοψηφία τους Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Ινδουιστές, ταξιδεύουν σε μεγάλους προσκυνηματικούς προορισμούς, αρχαίους ή νεότερους, σε όλο τον κόσμο.

Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, τα ταξίδια με θρησκευτικό κίνητρο, δεν αποτελούν καινούριο φαινόμενο. Η θρησκεία, είναι από πολύ παλιά σημαντικό κίνητρο για την πραγματοποίηση ταξιδιών, τα οποία θεωρούνται συχνά, ως η παλαιότερη μορφή μη οικονομικού ταξιδιού (Olsen & Timothy, 2006). Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Rinschede (1992), οι μετακινήσεις με κίνητρο τη θρησκεία είναι τόσο παλιές, όσο και η ίδια η θρησκεία, καθώς οι πρώτοι λόγοι που ώθησαν τους ανθρώπους να ταξιδέψουν, ήταν η εκπλήρωση θρησκευτικών σκοπών και η έκφραση θρησκευτικού συναισθήματος μέσω της προσκυνηματικής δραστηριότητας (Πολύζος, 2017). Από τις αρχαίες μυθολογίες, όλες οι θρησκείες του κόσμου, υπόσχονται στους πιστούς πως η επίσκεψη σε κάποιον ιερό χώρο, θα λύσει κάποια ή όλα τα πνευματικά ή υλικά προβλήματά τους (Vukonic, 1992). Επίσης, τα ταξίδια για θρησκευτικούς λόγους είναι και τα πρώτα καταγεγραμμένα ταξίδια αναψυχής, σε διάφορα μέρη του κόσμου, ανεξάρτητα από το θρήσκευμα (Μοίρα & Παρασχή, 2015).

Οι ανθρωπολόγοι και αρχαιολόγοι, έχουν αποδείξει το φαινόμενο της μετακίνησης για θρησκευτικούς λόγους, στις φυλετικές κοινωνίες της Ευρώπης, της Ασίας, της Αμερικής και της Αυστραλίας ήδη από τα προϊστορικά χρόνια. Ως εκ τούτου, τα menhirs, τα barrows, τα kromlecks (δηλ. το Stonehenge) και οι τοιχογραφίες των σπηλαίων, είχαν την λειτουργία θρησκευτικών κέντρων, τα οποία προσέλκυαν πιστούς από κοντά ή μακριά, όπως οι σημερινοί καθεδρικού ναοί (Rinschede, 1992).

Κατά την αρχαιότητα στην Ελλάδα, οι μετακινήσεις για θρησκευτικούς λόγους ήταν σύνηθες φαινόμενο, καθώς τα θρησκευτικά κέντρα λατρείας και οι ιεροί τόποι όπου πραγματοποιούνταν ιερές εκδηλώσεις ή τελετές προς τιμήν των θεών, αποτελούσαν πόλο έλξης πολλών ταξιδιωτών, με σκοπό τη λήψη χρησμού ή την αναζήτηση θεραπείας (Μοίρα & Παρασχή, 2015). Η αρχαία Ελλάδα διέθετε πλήθος ιερών βουνών, πηγών αλλά και ναών, τα οποία οι πιστοί της περιοχής επισκέπτονταν με σκοπό την προσφορά δώρων για ευγνωμοσύνη ή παράκληση για βοήθεια. Εκτός αυτών, σημαντικά ήταν και τα ιερά κέντρα με μεγάλη ακτινοβολία, όπως η Αθήνα, η Ρόδος, η Έφεσος, οι Δελφοί και η Ολυμπία, όπου τα αθλητικά γεγονότα είχαν σε μεγάλο βαθμό θρησκευτικό χαρακτήρα (Πολύζος, 2017). Οι μετακινήσεις αυτές, στην αρχαία Ελλάδα πραγματοποιούνταν είτε από ομάδες πιστών του δωδεκάθεου, με σκοπό τη συμμετοχή σε σημαντικές θρησκευτικές εκδηλώσεις, όπως τα Ολύμπια, τα Ίσθμια ή τα Νέμεα, είτε από μεμονωμένους προσκυνητές, οι οποίοι επισκέπτονταν τα μαντεία ή τα Ασκληπιεία (Μοίρα, 2009).

Αντίστοιχα, οι Κέλτες της δυτικής, νότιας και κεντρικής Ευρώπης, συγκεντρώνονταν στους ιερούς τάφους και ταφικούς χώρους, οι οποίοι ήταν χώροι μεγάλων τελετών, και οι πολιτικά δραστήριοι ιερείς προσέφεραν τη θυσία τους (Roussel, 1954). Παρομοίως, μεταξύ των Γερμανικών φυλών, το Irminsul και ο ναός της Ουψάλα, λειτουργούσαν ως περιφερειακά και υπερπεριφερειακά θρησκευτικά κέντρα, αντίστοιχα, που προσέλκυαν, κατά τις μεγάλες εορτές, γερμανικές φυλές από όλη τη Σουηδία.

Στους πρώτους μεγάλους πολιτισμούς, η θρησκευτική και η πολιτική ηγεσία ήταν πολύ στενά συνδεδεμένες. Τα θρησκευτικά κέντρα της αρχαίας Αιγύπτου, (Αβδος, Ηλιόπολη, Λούξορ, Θήβες, Καρνάκ) προσέλκυαν εκατοντάδες χιλιάδες προσκυνητών. Οι Χετταίοι διοργάνωναν ετήσιες εκδηλώσεις και προσκυνήματα μαζί με το βασιλιά τους, κατά τις οποίες οι πολεμικές εκστρατείες διακόπτονταν, ενώ οι Ασσύριοι, προσεύχονταν στο θεό τους στο Χαλέπι και την Ιεράπολη, όπου συγκεντρώνονταν προσκυνητές ακόμη και από την Αραβία. Επίσης, οι Βαβυλώνιοι προσεύχονταν στο θεό Marduk στη Βαβυλώνα, ενώ προσκυνητές κατέφθαναν στο Nippour, για να προσευχηθούν για ειρήνη και στο Namma, όπου παρακαλούσαν για μακρά διαβίωση.

Ακόμη, η θρησκεία απαιτούσε από τους Εβραίους, τους Ισραηλίτες και τους Ιουδαίους, συμμετοχή στις εορτές στην Ιερουσαλήμ, με αποτέλεσμα τη συγκέντρωση εκεί, άνω του ενός εκατομμυρίου πιστών. Οι κύριοι τύποι προσκυνήματος αυτών, μπορούν να διαφοροποιηθούν ανάλογα με την περίοδο ανάπτυξής τους, σε ιερά, κυρίως ιστορικούς τόπους της Βιβλικής εποχής στην Ιερουσαλήμ και τα περίχωρά της, ιερούς χώρους ταφής των προφητών από τον πρώτο και τον πέμπτο αιώνα στη Γαλιλαία και σε χώρους ταφής ιερών ανδρών και προφητών, ιδιαίτερα δημοφιλείς στη Βόρεια Αφρική. Η επισκέψεις στους βιβλικούς τόπους είναι πιο σύντομη από ότι στους άλλους χώρους, με διάρκεια λίγων ωρών και λιγότερη τελετουργικότητα. (Rinschede, 1992)

Ιδιαίτερη σημασία ως θεσμική μορφή, πρώτα εκείνη του προσκυνήματος, έλαβε ο θρησκευτικός τουρισμός, σε όλες τις υψηλές θρησκείες: Ιουδαϊσμό, Βουδισμό, Χριστιανισμό και Ισλαμισμό.

Στον Ινδουισμό, ο οποίος αναπτύχθηκε από το Βραχμανισμό, γύρω στα 1000 π.Χ., το ταξίδι για θρησκευτικούς λόγους έπαιξε, από το ξεκίνημα, σημαντικό ρόλο. Για τον Ινδουισμό της Νότιας Ασίας, οι σημαντικότεροι προσκυνηματικοί τόποι, είναι ποταμοί, με κύριο το Γάγγη, και ρέματα. Οι Ινδουιστές θεωρούν ως μέσο για την

τελειοποίηση της ζωής την απρόσκοπτη προσκύνηση και έτσι, κάθε χρόνο, ταξιδεύουν πάνω από 20 εκατομμύρια προσκυνητές, προς 150 γνωστούς ιερούς τόπους. (Πολύζος 2017, Rinschede, 1992)

Αντίστοιχα, ο Βουδισμός, ο οποίος ιδρύθηκε τον 6ο μ.Χ. αιώνα, τονίζει τη σημασία του προσκυνήματος και υπόσχεται πως ο προσκυνητής που πεθαίνει εισέρχεται άμεσα στην Νιρβάνα του παραδείσου. Οι τόποι προσκυνήματος, είναι συνδεδεμένοι με τη ζωή, τις δράσεις και τους θρύλους του Βούδα. Σημαντικοί ιεροί τόποι του Βουδισμού, βρίσκονται επίσης στη Σρι Λάνκα.

Ιδιαίτερη μορφή του βουδισμού, αποτελεί ο λαμαϊσμός, ο οποίος ασκείται στο Θιβέτ. Οι προσκυνητές ταξιδεύουν στο Θιβέτ αναζητώντας φυσικούς τόπους, όπως σπηλιές, πηγές, λίμνες και βουνά και διοργανώνουν ειδικά φεστιβάλ που γίνονται κάθε 12 χρόνια. Σε αυτά, συγκεντρώνονται πάνω από 10.000 προσκυνητές.

Στη Βουδιστική Κίνα, το προσκυνηματικό ταξίδι στα ιερά βουνά, το οποίο συχνά έχει παρόμοια σημαντικότητα με τον ταοϊσμό, είναι μια ευρέως διαδεδομένη πρακτική. Λόγω όμως της απαγόρευσης άσκησης θρησκευτικών δραστηριοτήτων εκτός των ναών, αυτός ο τύπος προσκυνηματικού ταξιδιού, δεν ασκείται πλέον (Rinschede, 1992). Πολυάριθμοι ναοί και άλλοι προσκυνηματικοί τόποι καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια της Πολιτιστικής Επανάστασης της δεκαετίας του 1960 και 1970. Εντούτοις, οι τοποθεσίες αυτές αποκαταστάθηκαν σε σημαντικό βαθμό τα τελευταία χρόνια, και είναι ανοιχτές σε προσκυνητές από την Κίνα και το εξωτερικό. Το μεγαλύτερο ποσοστό των προσκυνητών είναι κινέζοι επιχειρηματίες, που ζουν στο εξωτερικό. Ως αποτέλεσμα της ραγδαίας ανάπτυξης του επιπέδου διαβίωσης των Κινέζων, φαίνεται πως οι δημοφιλείς προσκυνηματικοί τόποι γίνονται πλέον στόχοι μαζικού τουρισμού (Eiki, 1987).

Σε αντίθεση με την Κίνα, το προσκύνημα αναπτύχθηκε δυναμικά στην Ιαπωνία, σε όλες της τις θρησκείες: Βουδισμός, Σιντοϊσμός και πλήθος νέων θρησκειών. Πολλοί από τους παλιούς ιερούς χώρους, όπως και το προσκυνηματικό ταξίδι σε 33 ιερές τοποθεσίες, προσελκύουν τόσο μαζικούς τουρίστες, όσο και αληθινούς προσκυνητές. Πίσω από αυτό το φαινόμενο, κρύβεται η νοσταλγία του παρελθόντος, η αναζωογόνηση του θρησκευτικού ενδιαφέροντος και η επιθυμία δραπέτευσης από την αστική ζωή (Eiki, 1987). Τα παραδοσιακά προσκυνήματα αναζητούνται κυρίως από τον "επιφανειακό μαζικό τουρισμό", ενώ τα κέντρα των νέων θρησκειών, έχουν εξελιχθεί

σε τοποθεσίες πραγματικού προσκυνήματος, όπου πραγματοποιούνται κοινωνικές δραστηριότητες και μπορεί να αναπτυχθεί ένας εσωτερικός δεσμός.

Στη χριστιανική θρησκεία, οι επισκέψεις στους ιερούς τόπους, ξεκίνησαν ήδη από τη δημιουργία του Χριστιανισμού, ενώ η τάση αυτή ενισχύθηκε από το 313 μ.Χ., όταν υπεγράφη το διάταγμα των Μεδιολάνων. (Μοίρα 2009).

Τα χριστιανικά προσκυνήματα χρονολογούνται από το 2ο αιώνα μ.Χ. με τα μέρη στους Αγίους Τόπους (Ιερουσαλήμ, Βηθλεέμ), οι οποίοι είναι συσχετισμένοι με τα σημαντικά γεγονότα της ζωής και της δράσης του Ιησού, να είναι οι προτιμώμενοι προσκυνηματικοί προορισμοί, από χριστιανούς προσκυνητές από όλο τον κόσμο (Collins-Kreiner & Kliot, 2000). Εκτός από συγκεκριμένους τόπους, οι χριστιανοί συχνά ταξίδευαν και για να συναντήσουν μεμονωμένους ανθρώπους, οι οποίοι θεωρούνταν άγιοι και εκλεκτοί και εκλαμβάνονταν έτσι, ως ιεροί προορισμοί (Κουρκουβάτη, 2016). Αυτή ήταν η κατάσταση μετά το τέλος των διωγμών κατά των Χριστιανών, επί μεγάλου Κωνσταντίνου, τον 4ο αιώνα μ.Χ.. Την ίδια περίοδο, συχνά επισκέψιμοι ήταν και οι ιεροί τόποι μαρτυριών στην εύκολα προσπελάσιμη Ρώμη. Η τάση προς τη Ρώμη, ενισχύθηκε μετά την κατάκτηση της Ιερουσαλήμ, από το Seldschuken (1079), ενώ μετά την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης (1453), το ρεύμα προσκυνητών προς την Ιερουσαλήμ ανακόπηκε πλήρως. Στη θέση της, εμφανίστηκε μεγάλος αριθμός προσκυνηματικών τοποθεσιών στην Ευρώπη.

Εξαιτίας της πολιτικής κατάστασης στην Ευρώπη και του υψηλού κόστους διαβίωσης, μόνο ένα μικρό ποσοστό προνομιούχων, του πληθυσμού του Μεσαίωνα, μπορούσε να ανταποκριθεί οικονομικά και να συμμετάσχει σε ένα εθνικό ή διεθνές προσκύνημα. Για το λόγο αυτό, τα τοπικά και περιφερειακά προσκυνηματικά κέντρα, μέσα σε μια μητρόπολη ή ένα βασίλειο, ήταν μεγαλύτερης σημασίας και προσέλκυαν το μεγαλύτερο αριθμό δραστηριοτήτων θρησκευτικού τουρισμού (Rinschede, 1992).

Τα ταξίδια για θρησκευτικούς σκοπούς, χαρακτηρίζονταν από εμπόδια και δυσκολίες, ανάλογα και με την ιστορική περίοδο που πραγματοποιούνταν, ενώ παράλληλα διαρκούσαν πολλούς μήνες. Ωστόσο, παρά τις αντιξοότητες, παγιώθηκαν ως μια διαδικασία ανθεκτική στο χώρο και το χρόνο, αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι της θρησκείας (Μοίρα, 2009).

Οι έποικοι του Νέου Κόσμου, έφεραν μαζί τους τις λατρευτικές παραδόσεις δημιουργώντας ένα στενά συνδεδεμένο δίκτυο προσκυνηματικών κέντρων σε όλες τις καθολικές περιοχές της βόρειας, κεντρικής και νότιας Αμερικής.

Επίσης, προσκυνηματικοί τόποι των καθολικών, αναπτύχθηκαν στις Ασιατικές και Αφρικανικές χώρες, μέσω της ιεραποστολής. Έτσι, τα κέντρα. Goa και Velankani, στην Ινδία, προσελκύουν ετησίως 1 εκατομμύριο και 500.000 προσκυνητές, αντίστοιχα, ενώ περίπου 100.000 ταξιδεύουν τόσο προς τη Σρι Λάνκα, όσο και τις Φιλιππίνες.

Γενικά, σύμφωνα με τον Rinschede (1992), πάνω από 200 εκατομμύρια προσκυνητές παίρνουν μέρος σε προσκυνηματικά ταξίδια, διεθνούς, εθνικού ή υπερπεριφερειακού χαρακτήρα. Επίσης, προσθέτει πως υπάρχει πλήθος ταξιδευτών, που συγκεντρώνονται κάθε χρόνο σε τοπικά θρησκευτικά κέντρα ή σε θρησκευτικές τελετές, οι οποίοι δεν μετρώνται ως προσκυνητές.

Πιο αναλυτικά, ο Χριστιανισμός, με τον μεγάλο αριθμό οπαδών του -πάνω από ένα δισεκατομμύριο- ο οποίος επικεντρώνεται στην Ευρώπη και την Αμερική έχει σήμερα το μεγαλύτερο μερίδιο θρησκευτικών τουριστών στον κόσμο. Καθολικοί και μέλη των Προτεσταντικών ομολογιών, εμπλέκονται σε πολλές θρησκευτικές τουριστικές δραστηριότητες, ενώ οι διάφορες ομολογίες των Προτεσταντών έχουν, στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, θρησκευτικά κέντρα, τα οποία αποτελούν πόλο έλξης για μεγάλο αριθμό τουριστών με θρησκευτικό κίνητρο. Επίσης, στις Ηνωμένες Πολιτείες, έχουν δημιουργηθεί νέα κέντρα στα στούντιο των τηλεοπτικών εκκλησιών, όπου χιλιάδες πιστοί βρίσκονται εκεί, προκειμένου να λάβουν μέρος στις θρησκευτικές εκδηλώσεις. Η επίσκεψη στο ναό στην Εκκλησία των Αγίων των Τελευταίων Ημερών (Μορμόνοι), αποτελεί μια μορφή θρησκευτικού τουρισμού με διεθνή και υπερτοπική ακτίνα επιρροής, που όμως δεν διαθέτει τα χαρακτηριστικά του παραδοσιακού θρησκευτικού τουρισμού. (Rinschede, 1992) Οι Χριστιανοί προσκυνητές στο Ισραήλ, υπολογίζονται ετησίως περίπου στους 700.000 - περίπου το ένα τέταρτο όλων των επισκεπτών του Ισραήλ-, η πλειοψηφία των οποίων είναι Καθολικοί και Προτεστάντες. Ο αριθμός των επισκεπτών αυξάνεται χρόνο με το χρόνο (Collins-Kreiner & Kliot, 2000).

Πέραν του Χριστιανισμού, ο χώρος της Μέκκας και η γύρω περιοχή, έχει αναπτυχθεί ως ένας τόπος λατρείας, τον οποίο κάθε Μουσουλμάνος πρέπει να έχει επισκεφθεί, τουλάχιστον μια φορά στη ζωή του, καθώς ο προφήτης Μωάμεθ, ενσωμάτωσε στη διδασκαλία του, πολλές προ-Ισλαμικές πρακτικές, μεταξύ των οποίων και το προσκύνημα στη Μέκκα. Έτσι, περίπου 2 εκατομμύρια προσκυνητές, επισκέπτονται τη Μέκκα, κάθε χρόνο. Παράλληλα, υπάρχουν και άλλες ιερές

τοποθεσίες στην εθνική ή υπερπεριφερειακή περιοχή επιρροής του Ισλάμ, όπως η Μεδίνα στη Σαουδική Αραβία.

Τέλος, προκειμένου να αποφευχθεί η εξάρτηση από το ταξίδι στο κέντρο Μπαχάι, στη Χάιφα του Ισραήλ, οι οπαδοί της θρησκείας Bahai, κατασκευάζουν μεγάλους ναούς σε κάθε μέρος του κόσμου. (Rinschede, 1992)

Ως απόρροια των παραπάνω, προκύπτει πως ο θρησκευτικός τουρισμός, είναι ένα παγκόσμιο αλλά και διαχρονικό φαινόμενο, το οποίο αποτελεί συστατικό στοιχείο και αναπόσπαστο κομμάτι κάθε μεγάλης θρησκείας ή μικρότερης θρησκευτικής ομάδας. Με τις διαφοροποιήσεις ως προς τη σημαντικότητα και το ρόλο του, είναι κομμάτι κάθε πολιτισμού και εκφράζει την αναζήτηση του ανθρώπου για το θείο, από τα προϊστορικά χρόνια έως σήμερα.

2.4 Διάκριση μεταξύ θρησκευτικού τουρισμού και προσκυνήματος

Το προσκύνημα (pilgrimage), όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι ένα πολύ δημοφιλές φαινόμενο της θρησκευτικής κουλτούρας και συναντάται σε όλες τις κύριες θρησκείες του κόσμου. Γενικά, ως προσκύνημα, ορίζεται το ταξίδι με θρησκευτικό κίνητρο, προς έναν ιερό τόπο (εξωτερικά) αλλά και προς μια εσωτερική αναζήτηση και προς την ικανοποίηση πνευματικών σκοπών (εσωτερικά).

Για την κατανόηση των όρων του προσκυνήματος και του τουρισμού, αξίζει να γίνει αναφορά στην ετυμολογία των ίδιων των λέξεων. Η τρέχουσα σημασία της λέξης προσκύνημα (pilgrimage) σημαίνει ένα θρησκευτικό ταξίδι και προέρχεται από τη λατινική ρίζα, *peregrinus*, η οποία επιτρέπει περισσότερες ερμηνείες, όπως ξένος, περιηγητής ή ταξιδιώτης.

Από την άλλη, ο όρος τουρίστας (tourist), έχει επίσης λατινική ρίζα, από το *torius*, που σημαίνει ένα άτομο που κάνει ένα διασκεδαστικό ταξίδι, συνήθως για αναψυχή, και επιστρέφει στην αφετηρία.

Το προσκύνημα, έχει απασχολήσει αρκετά την επιστημονική κοινότητα μέσα στα χρόνια και πολλοί μελετητές έχουν αναφερθεί στη σχέση μεταξύ τουρισμού και προσκυνήματος. Μια νέα σκοπιά θεωρητικής σκέψης, κάνει λόγο για μια στενή σύνδεση μεταξύ των προσκυνημάτων του παρελθόντος, σε ιερά μέρη και του σύγχρονου τουρισμού.

Όπως αναφέρουν οι Collins-Kreiner & Kliot, (2000), ο MacCannell (1973) ήταν ο πρώτος που ισχυρίστηκε ότι ο τουρισμός είναι μια αναζήτηση για το αυθεντικό και αυτό αντιπροσωπεύει το προσκύνημα του σημερινού ανθρώπου. Έτσι, σύμφωνα με αυτή την άποψη, ο τουρίστας εκλαμβάνεται ως προσκυνητής στον νέο, σύγχρονο κόσμο (Collins-Kreiner & Kliot, 2000). Ωστόσο, η άποψη αυτή οδηγεί σε μια θόλωση της διάκρισης μεταξύ θρησκευτικού και κοσμικού και τελικά σε μια άνιση αντιμετώπιση αυτών, ενώ παράλληλα περιορίσε την κλίμακα και το πεδίο εφαρμογής συγκριτικών αναλύσεων (Smith, 1992). Ακόμη, οι Turners (1978) έχουν ισχυριστεί, πως ο τουρίστας είναι κατά το ήμισυ προσκυνητής και κατά το ήμισυ τουρίστας (Collins-Kreiner & Kliot, 2000).

Οι απόψεις των Turner και Turner (1978) έχουν εμπνεύσει άλλους συγγραφείς, όπως τον Graburn (1989), ώστε να περιγράψει τον τουρισμό σαν ένα είδος "ιερού ταξιδιού", μέσω του οποίου τα άτομα ξεφεύγουν από την κοσμική καθημερινότητα, παρουσιάζοντας έτσι, την άποψη, ότι υπάρχουν πολλές ομοιότητες μεταξύ τουρισμού και προσκυνήματος, δεδομένου ότι είναι φαινόμενα λειτουργικά και συμβολικά, ισοδύναμα με άλλα, μέσω των οποίων οι άνθρωποι προσπαθούν να προσθέσουν νόημα στη ζωή τους.

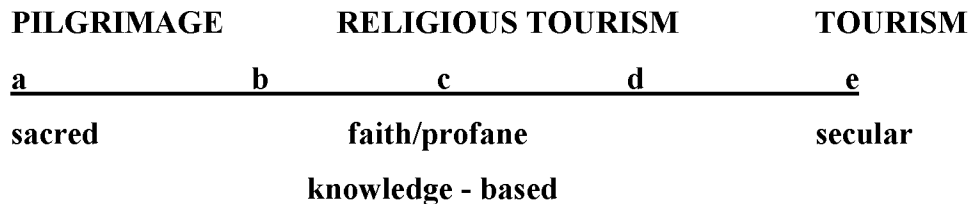
Από την άλλη, ο Turnbull (1981), φαίνεται να κάνει ένα διαχωρισμό μεταξύ τουριστών και προσκυνητών, με βάση το γεγονός ότι οι προσκυνητές διακατέχονται πρωτίστως, από το αίσθημα ότι ανήκουν σε μια θρησκευτική ή πνευματική κληρονομιά, και όχι σε άλλους τύπους πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι επιθυμίες των τουριστών και η εκπλήρωσή τους, κινούνται μέσα στη σφαίρα της ψυχαγωγίας, μετρούμενη σε ηδονικές απολαύσεις κατανάλωσης φαγητού και ποτού, αθλητικές ή άλλες εκδηλώσεις, διάφορες μορφές παιχνιδιού και εμπειρίες, πολιτιστικές, λαογραφικές και άλλες παραστάσεις και αξιοθέατα. (Vukonic, 2002)

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη πολλών συγγραφέων, όπως αναφέρει η Smith (1992), όπου ο τουρισμός και το προσκύνημα προσδιορίζονται ως αντίθετα τελικά σημεία ενός κοινού ταξιδιού. Με βάση αυτή τη θέση, δημιουργείται ένα πλαίσιο, στα άκρα του οποίου βρίσκονται το ιερό και το κοσμικό. Στο διάγραμμα 2.4.1, που ακολουθεί, αποτυπώνεται η παραπάνω άποψη. Ο ταξιδευτής ενδέχεται να βρίσκεται σε κάποια από τις πέντε θέσεις αυτού του διαγράμματος, όπου η θέση αντιπροσωπεύει:

- A. (Sacred) Τον ευσεβή προσκυνητή, με ισχυρά θρησκευτικά κίνητρα και πεποιθήσεις.
- B. Τον προσκυνητή που διακατέχεται σε σημαντικό βαθμό από την πίστη.
- C. Τον προσκυνητή, με κύριο κίνητρο την πίστη, αλλά και επιπλέον κίνητρα και ενδιαφέροντα, όπως η επίσκεψη πολιτιστικών χώρων.
- D. Τον προσκυνητή με μεγαλύτερο κίνητρο για πολιτιστικούς χώρους, αλλά και ενδιαφέρον για την θρησκευτική παράδοση.
- E. (Secular) Τον κοσμικό τουρίστα, ο οποίος δεν επηρεάζεται καθόλου από θρησκευτικά κίνητρα (Smith, 1992, Χαρταλάμη, 2019).

Είναι προφανές πως μεταξύ των άκρων, βρίσκονται σχεδόν άπειροι συνδυασμοί ιερού - κοσμικού, με την κεντρική περιοχή (C) να ορίζει αυτό που ονομάζεται «θρησκευτικός τουρισμός». Τα παραπάνω επιβεβαιώνουν και την άποψη του Pearce (1991), ο οποίος θεωρεί πως τα κίνητρα του ταξιδιώτη είναι μεταβαλλόμενα και έτσι το άτομο εύκολα μετακινείται από προσκυνητή σε τουρίστα και αντίστροφα (Smith, 1992)

Διάγραμμα 2.5.1.1 Διάκριση προσκυνητών - τουριστών

a. pious pilgrim; b. pilgrim > tourist; c. pilgrim = tourist; d. pilgrim < tourist; e. secular tourist

Πηγή: Smith, 1992, Ιδία επεξεργασία

Ο θρησκευτικός τουρίστας φαίνεται να αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση ταξιδευτή και κατά τον Vukonic (1996), ο οποίος υποστηρίζει πως ο θρησκευτικός τουρίστας, αφού εκπληρώσει τις θρησκευτικές του ανάγκες λειτουργεί ως απλός τουρίστας, με την έννοια της ανάγκης για κατάλυμα, μεταφορά, γεύματα και αγορά προϊόντων.

Παρόμοια άποψη, έχει διατυπώσει και ο Robichaud (1999), ο οποίος θεωρεί πως ο θρησκευτικός τουρίστας των ημερών μας, βρίσκεται ανάμεσα στον τουρίστα και τον

προσκυνητή. Λόγω του οργανωμένου τρόπου ταξιδιού, όπως οι επαγγελματίες ταξιδιωτικοί σύμβουλοι, τα προκαθορισμένα προγράμματα ταξιδιού και οι τυποποιημένες διαδρομές, χάνεται ο πραγματικός προσκυνηματικός χαρακτήρας παρόλο που το αρχικό κίνητρο είναι θρησκευτικοί λόγοι. Ο ταξιδιώτης, όπως αναφέρει, αλλοτριώνεται και λειτουργεί ως απλός τουρίστας, καθώς οι πολυτέλειες, οι ανέσεις, το κοσμοπολίτικο περιβάλλον και η γενική ευμάρεια του ταξιδιού, σε συνδυασμό με την εμπορευματοποίηση των ιερών αντικειμένων αφαιρούν το πνευματικό στοιχείο από το προσκύνημα της σύγχρονης εποχής (Robichaud, 1999).

Γενικά, οι αντιξοότητες που καλούνταν να αντιμετωπίσουν οι προσκυνητές, ανάλογα με την ιστορική περίοδο, λειτουργούσαν ως μέσα πειθαρχίας, ευλάβειας και εγκράτειας, εντείνοντας τον πνευματικό χαρακτήρα του ταξιδιού. Έτσι το προσκύνημα θεωρούνταν μια λυτρωτική πράξη, με μεγάλη θρησκευτική σημασία. Συνεπώς, η έννοια του Θρησκευτικού Τουρίστα (*Homo Touristicus Religiosus*), που έχει πλέον επικρατήσει, αντιδιαστέλλεται από τον προσκυνητή (*pilgrim*), καθώς οι συνθήκες υπό τις οποίες πραγματοποιείται το ταξίδι, δε φαίνεται να είναι οι ίδιες με αυτές των προσκυνητών προηγούμενων περιόδων (Μοίρα, 2004).

Επίσης, διαχωρισμό μεταξύ προσκυνητή και θρησκευτικού τουρίστα, κάνει και ο Jackowski (2000), ο οποίος, υποστηρίζει πως οι δύο αυτές κατηγορίες ταξιδιωτών έχουν διαφορετικό στόχο αλλά και τρόπο ταξιδιού. Πιο συγκεκριμένα, θεωρεί πως ο προσκυνητής έχει ως κινητήρια δύναμη το θρησκευτικό αίσθημα και το ταξίδι τους χαρακτηρίζεται από περισυλλογή, προσευχή και θρησκευτικές ιεροτελεστίες, χωρίς να ενδιαφέρεται ή να γνωρίζει για την ιστορική ή πολιτιστική αξία των ιερών τόπων. Από την άλλη, οι θρησκευτικοί τουρίστες, διακατέχονται από την αναζήτηση της γνώσης σχετικά με τη διαδρομή, τους ανθρώπους και τις περιοχές από όπου περνούν, ενώ παράλληλα συμμετέχουν τουλάχιστον σε ένα μέρος των ιεροτελεστιών (Jackowski, 2000).

Άλλοι παράγοντες που επικρατούν σε ορισμένες περιπτώσεις, διαμορφώνουν το ταξίδι του θρησκευτικού τουρίστα, οι οποίοι δεν σχετίζονται με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις αλλά ενδέχεται να είναι πολιτικοί (για παράδειγμα, η εκκλησία της Πολωνίας, αποτελεί σύμβολο εθνικής ταυτότητας και ενότητας των Πολωνών) οικονομικοί, κοινωνικοί ή ιστορικοί (π.χ. στην ιερά μονή Αγίας Λαύρας, συνυπάρχει το θρησκευτικό με το ιστορικό στοιχείο, καθώς αποτελεί τόπο έναρξης της ελληνικής επανάστασης εναντίον των Οθωμανών, το 1821). Ακόμη, η στάση της εκκλησίας, δίνει

διαφορετικό χαρακτήρα στο ταξίδι, καθώς στην προτεσταντική εκκλησία, σημαντικότερο στοιχείο αποτελεί η περισυλλογή, η διαδρομή, και η γνωριμία με τους ανθρώπους και την παράδοση της εκκλησίας, ενώ για τους ορθοδόξους, ο ιερός τόπος και η άγια φυσιογνωμία που σχετίζεται με αυτόν, είναι εκείνα που έχουν την περισσότερη σημασία.

Ωστόσο, ο όρος θρησκευτικός τουρισμός, ο οποίος αναπτύχθηκε για να συμπεριλάβει τις διαφορετικές πτυχές των ταξιδευτών με κάποιο βαθμό θρησκευτικού κινήτρου, δεν γίνεται αποδεκτός, από κάποιες θρησκείες, όπως το Ισλάμ. Για αυτούς, το προσκύνημα αποτελεί υποχρέωση του πιστού. Έτσι, κυριαρχεί το πνευματικό στοιχείο, ενώ απορρίπτονται, ως ανήθικα, τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου καταναλωτικού τουρισμού. Επίσης, στο Ισλάμ και το Βουδισμό, η επίσκεψη σε κάποιους ιερούς τόπους, όπως στον ιερό βράχο Κααμπά, των μουσουλμάνων, απαγορεύεται στους μη πιστούς, περιορίζοντας την τουριστική ελκυστικότητα αυτών των τόπων, αλλά εμπνέοντας μεγαλύτερο θρησκευτικό αίσθημα στους πιστούς.

Οι χριστιανοί, -ρωμαιοκαθολικοί και ορθόδοξοι-, φαίνεται να είναι ανεκτικοί ως προς το θρησκευτικό τουρισμό, καθώς ούτε τον δέχονται ούτε τον απορρίπτουν, ίσως λόγω των οικονομικών διαστάσεων του φαινομένου. Βέβαια, για την Ορθόδοξη εκκλησία, ο όρος θρησκευτικός τουρισμός θεωρείται αδόκιμος, με αυστηρά θεολογικά κριτήρια.

Επιπροσθέτως, σημαντικός παράγοντας που διαμορφώνει το φαινόμενο του θρησκευτικού τουρισμού, είναι η πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη, και το ενδιαφέρον για τα μνημεία, ή τις εκδηλώσεις με θρησκευτικό χαρακτήρα. (Moira, et al., 2009). Υπό αυτή την οπτική, ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί υποκατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού (Rinschede, 1992)

Τέλος, στη σύγχρονη πραγματικότητα, πολλοί ταξιδιώτες επισκέπτονται ιερά μέρη ή κτίρια, από περιέργεια, ή με σκοπό να γνωρίσουν κάποια άλλη θρησκεία, ή ακόμα από ανάγκη για επικοινωνία. Έτσι, οι επισκέπτες θρησκευτικών τόπων και μνημείων, σε πολλές περιπτώσεις δεν έχουν σκοπό την έκφραση του θρησκευτικού αισθήματος (Moira et al., 2009)

Συμπερασματικά, μέσα από τις απόψεις των διαφόρων μελετητών που αναλύθηκαν παραπάνω, προκύπτει πως ο θρησκευτικός τουρισμός είναι ένα φαινόμενο που διαφοροποιείται τόσο από το προσκύνημα, το οποίο έχει καθαρά πνευματικό χαρακτήρα και θρησκευτικό κίνητρο, όσο και από τον απλό τουρισμό, ο οποίος δεν

χαρακτηρίζεται από το θρησκευτικό αίσθημα. Έτσι, ο θρησκευτικός τουρίστας, είναι ο ταξιδιώτης ο οποίος έχει μεν το θρησκευτικό κίνητρο στο ταξίδι του, αλλά επηρεάζεται παράλληλα, από διαφόρους άλλους παράγοντες και δείχνει ενδιαφέρον για επιπλέον στοιχεία του ταξιδιού, του τόπου ή του μνημείου που επισκέπτεται. Επίσης, ο τρόπος που πραγματοποιείται το ταξίδι, χαρακτηρίζεται από τις ανέσεις και την ευμάρεια της σημερινής εποχής, διαφοροποιώντας περαιτέρω, το θρησκευτικό τουρίστα από τον προσκυνητή των παλαιότερων ιστορικών περιόδων.

Ωστόσο, στην πράξη, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να διαχωριστούν, οι κατηγορίες των περιηγητών. Τόσο οι απλοί τουρίστες, όσο και οι προσκυνητές, για να πραγματοποιήσουν το ταξίδι τους, χρειάζονται τα ίδια βασικά στοιχεία, όπως ικανοποιητικό εισόδημα και ελεύθερο χρόνο, ενώ παράλληλα μοιράζονται τις ίδιες υποδομές (Smith, 1992).

2.5 Κατηγορίες θρησκευτικού τουρισμού

Ο Θρησκευτικός Τουρισμός, με βάση το κίνητρο του ατόμου που επισκέπτεται έναν ιερό τόπο ή μια θρησκευτική εκδήλωση, διακρίνεται σε τρεις βασικές κατηγορίες, οι οποίες παρουσιάζονται στη συνέχεια.

2.5.1 Προσκυνηματικός θρησκευτικός τουρισμός

Πρόκειται για την περίπτωση, όπου ο θρησκευτικός τουρίστας, έχει αποκλειστικό κίνητρο το προσκύνημα και το θρησκευτικό αίσθημα, χωρίς να ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την ιστορική αξία ή τα πολιτιστικά στοιχεία που, πιθανώς, χαρακτηρίζουν την περιοχή όπου επισκέπτεται. Τέτοιου είδους ταξίδια, γίνονται συνήθως σε περιοχές άμεσα συσχετισμένες με τη γέννηση, το θάνατο, τη ζωή ή τη δράση και τη διδασκαλία, ανθρώπων, προφητών, θρησκευτικών ηγετών και γενικά, προσώπων που λειτούργησαν ως θεμελιωτές των σημερινών θρησκειών και θρησκευτικών δογμάτων. Γενικά, ο προσκυνηματισμός εκδηλώνεται σε τόπους όπου θεωρείται πως έχει εμφανιστεί θείο σημάδι (Μαυρίδου, χ.χ.).

2.5.2 Ειδικός προσκυνηματικός θρησκευτικός τουρισμός

Τα θρησκευτικά ταξίδια αυτής της κατηγορίας, έχουν μεν ως βασικό κίνητρο το προσκύνημα, το οποίο όμως εξειδικεύεται σε ένα συγκεκριμένο γεγονός - εκδήλωση.

Για παράδειγμα, στη συγκεκριμένη κατηγορία εντάσσονται ταξίδια με σκοπό την τέλεση κάποιου μυστηρίου, την εκπλήρωση τάματος ή ακόμη τη συμμετοχή σε εορταστικές εκδηλώσεις προς τιμήν Αγίων ή θεοτήτων (Τσερώτα, 2008).

2.5.3 Θρησκευτικός τουρισμός πολιτιστικού ενδιαφέροντος

Οι επισκέψεις σε θρησκευτικούς τόπους και μνημεία αυτής της κατηγορίας, πραγματοποιούνται από ανθρώπους, οι οποίοι δείχνουν πρωτίτως ενδιαφέρον για την πολιτιστική αξία του μνημείου (ιστορία, αρχιτεκτονική, αγιογραφία). Σε πολλές περιπτώσεις, ενδέχεται ο τουρίστας να μην ανήκει στο θρησκευτικό δόγμα που λατρεύεται στο συγκεκριμένο μνημείο ή χώρο και ως εκ τούτου να μην έχει άμεσα θρησκευτικά κίνητρα, αλλά να υπάρχει ενδιαφέρον για τη φιλοσοφία και την κουλτούρα της εκάστοτε θρησκείας (Μαυρίδου, χ.χ.).

2.6 Μορφές θρησκευτικού τουρισμού

Το φαινόμενο του θρησκευτικού τουρισμού, διακρίνεται, σύμφωνα με τον Rinschede, (1992), σε δύο μορφές, βάσει των κριτηρίων της χρονικής διάρκειας παραμονής στον τόπο προορισμού.

2.6.1 Βραχυχρόνιος θρησκευτικός τουρισμός

Ως βραχυχρόνιος θρησκευτικός τουρισμός, θεωρείται το ταξίδι σε θρησκευτικό προορισμό, το οποίο δεν περιλαμβάνει διανυκτέρευση. Ως εκ τούτου, χαρακτηρίζεται από περιορισμένη χρονική διάρκεια και πραγματοποιείται σε κοντινή απόσταση από τον τόπο κατοικίας των τουριστών. Στόχος αυτής της μορφής τουρισμού, είναι η επίσκεψη σε κάποιο θρησκευτικό κέντρο ή η συμμετοχή σε θρησκευτική εκδήλωση, στην ίδια ή γειτονική περιφέρεια με τον τόπο κατοικίας του τουρίστα.

Οι οικονομικές ωφέλειες στην ευρύτερη περιοχή, αν και είναι δύσκολο να προσδιοριστούν, λόγω της παροδικής συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού τουριστών, είναι συνήθως περιορισμένες, καθώς η διάρκεια παραμονής των επισκεπτών είναι μικρή.

2.6.2 Μακροχρόνιος θρησκευτικός τουρισμός

Η συγκεκριμένη μορφή, περιλαμβάνει επισκέψεις σε θρησκευτικούς χώρους, με χρονική διάρκεια αρκετών ημερών ή και εβδομάδων. Το ταξίδι αυτό, δεν περιορίζεται μόνο στην επίσκεψη προσκυνηματικών ιερών τόπων. Προορισμός ενός τέτοιου ταξιδιού, ενδέχεται να είναι άλλα θρησκευτικά κέντρα, εθνικής ή διεθνούς εμβέλειας, ενώ πολλές φορές το ταξίδι περιλαμβάνει τουριστικές δραστηριότητες στην ευρύτερη περιοχή του θρησκευτικού κέντρου με αποτέλεσμα την άμεση ή έμμεση εξάρτηση της περιοχής από τον τουρισμό.

Αυτή η μορφή θρησκευτικού τουρισμού, έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη τοπικών ή περιφερειακών θρησκευτικών κέντρων σε κέντρα εθνικού και διεθνούς χαρακτήρα. Για παράδειγμα, η Ρώμη και η Μέκκα, αποτελούν δύο ξεχωριστά διεθνή προσκυνηματικά κέντρα και κατέχουν ιδιαίτερη θέση μεταξύ των παγκόσμιων εκκλησιών, λόγω των προσκυνηματικών ταξιδιών που πραγματοποιούνται σε αυτές τις περιοχές. Μεγάλος αριθμός προσκυνητών καταφτάνει εκεί, από όλο τον κόσμο (Rinschede, 1992).

2.7 Οργανωτικές μορφές θρησκευτικού τουρισμού

Για την καλύτερη κατανόηση και αποσαφήνιση του φαινομένου του θρησκευτικού τουρισμού, οι οργανωτικές μορφές θα πρέπει να συστηματοποιηθούν, με βάση συγκεκριμένα καθοριστικά χαρακτηριστικά. Σε αυτά μπορεί να περιλαμβάνονται ο αριθμός των συμμετεχόντων, τα μέσα μεταφοράς, η εποχικότητα και τα δημογραφικά δεδομένα.

2.7.1 Αριθμός συμμετεχόντων

Όσον αφορά τον αριθμό των συμμετεχόντων σε ένα θρησκευτικό ταξίδι, το φαινόμενο του μεμονωμένου περιηγητή είναι σπάνιο. Αντιθέτως, τις περισσότερες φορές οι προσκυνητές ταξιδεύουν σε οργανωμένες ομάδες. Αυτό το φαινόμενο, καταγράφεται σε αρκετές μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί σε προσκυνητές στη Λούρδη (Γαλλία), τη Φατίμα (Πορτογαλία), όπως και στις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά και το Μεξικό. Ακόμη, σύμφωνα με τον Morinis (1984), έρευνες σε τρεις

περιοχές της Ινδίας, επιβεβαιώνουν τα παραπάνω, καθώς μόνο το 11% των προσκυνητών ταξίδευαν μεμονωμένα, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό (65%), ταξίδευε με μέλη της οικογένειας. Το ταξίδι σε οργανωμένες ομάδες, έχει μεγάλη σημασία, καθώς απαιτεί ιδιαίτερες υποδομές και καταγράφεται εύκολα στατιστικά. (Rinschede, 1992)

2.7.2 Μέσα μεταφοράς

Τα προσκυνηματικά ταξίδια, πραγματοποιούνταν από την αρχαιότητα έως τα μέσα του 19ου αιώνα, με τα πόδια ή σε συνδυασμό με υποζύγιο ή πλοίο. Στις μέρες μας, το προσκύνημα με τα πόδια, έχει περιοριστεί σε μεγάλο βαθμό. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις και περιοχές του κόσμου, διατηρείται ακόμα και σήμερα, όπως για παράδειγμα στη Λούρδη, τη Φατίμα και το Θιβέτ. Ακόμη, προσκυνητές από τη Δυτική Αφρική, καταφτάνουν με τα πόδια στη Μέκκα, έπειτα από ταξίδι περίπου τριών ετών.

Η ανάπτυξη του σιδηροδρόμου, αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα στην αύξηση του αριθμού των θρησκευτικών τουριστών. Εντούτοις, σήμερα, τα μέσα μεταφοράς που χρησιμοποιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό, είναι το αυτοκίνητο και το λεωφορείο. Ιδιαίτερα μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, υπήρξε ιδιαίτερη ανάπτυξη του τουρισμού με αυτοκίνητο. Από τα μέσα του 20ου αιώνα, το αεροπλάνο άρχισε να παίρνει τη θέση του πλοίου, στα πλαίσια του θρησκευτικού τουρισμού (Rinschede, 1992)

2.7.3 Εποχικότητα

Οι θρησκευτικοί χώροι είναι συνήθως επισκέψιμοι, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Εν τούτοις, όπως κάθε μορφή τουρισμού, ο θρησκευτικός τουρισμός επηρεάζεται από την εποχικότητα. Οι παράγοντες που συμβάλουν στη δημιουργία εποχικότητας είναι, τόσο οι θρησκευτικές εορτές και εκδηλώσεις, όσο και οι κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής του προσκυνηματικού τόπου. Η επιρροή των θρησκευτικών εκδηλώσεων στην εποχικότητα του τουρισμού, γίνεται ξεκάθαρη, από τη συγκέντρωση περίπου 1,5 εκατομμυρίου προσκυνητών στη Μέκκα, σε διάστημα δύο ή τριών εβδομάδων, με σκοπό τη συμμετοχή στο δωδεκαήμερο hajj. Γενικά, η περίοδος ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού είναι από τον Απρίλιο έως τον Οκτώβριο, κυρίως λόγω του ότι οι θρησκευτικές εκδηλώσεις πραγματοποιούνται συνήθως σε εξωτερικούς χώρους. (Rinschede, 1992)

2.7.4 Κοινωνική δομή

Η ανάλυση και μελέτη της κοινωνικής δομής των τουριστών, οι οποίοι ταξιδεύουν για θρησκευτικούς λόγους, δύναται να αποτελέσει πηγή πληροφόρησης για τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της θρησκευτικής συμπεριφοράς στους επισκέψιμους προσκυνηματικούς τόπους. Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, σχετικά με την κοινωνική δομή, δείχνουν πως η κατανομή των φύλων μεταξύ των θρησκευτικών τουριστών, διαφέρει, ανάλογα με τη φιλοσοφία της θρησκείας και την κοινωνική θέση των γυναικών. Έτσι, φαίνεται πως οι επισκέπτες στα καθολικά χριστιανικά προσκυνήματα, ιδιαίτερα στη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική είναι ως επί το πλείστον γυναίκες. Αντιθέτως, στα θρησκευτικά κέντρα της Ινδίας και τη Μέκκα, η πλειοψηφία των προσκυνητών είναι άνδρες, γεγονός που απορρέει, από την κοινωνική θέση του κάθε φύλου στον ισλαμικό κόσμο και τη θρησκεία. (Rinschede, 1992)

Εκτός του φύλου, διαφορές παρατηρούνται ακόμη, στην ηλικία των θρησκευτικών τουριστών. Οι επισκέπτες ανήκουν συνήθως στις μεγάλες και μέσες ηλικιακές ομάδες πληθυσμού. Επίσης, η ανάλυση της κοινωνικής και επαγγελματικής δομής, δείχνει πως οι θρησκευτικοί προορισμοί προσελκύουν κυρίως άτομα χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων, αν και αυτό αλλάζει ανάλογα τη θρησκεία και την περιοχή (Ασλάν, 2008).

Ωστόσο, δε θα πρέπει να θεωρείται πως η κοινωνική δομή των θρησκευτικών τουριστών, αντανακλά επαρκώς την κοινωνική κατάσταση της περιοχής προορισμού. (Rinschede, 1992)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Θρησκευτικός Τουρισμός και τοπική ανάπτυξη

3.1 Επίδραση του Τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη

Ο τουρισμός είναι στις αναπτυγμένες χώρες διαδεδομένος τρόπος ψυχαγωγίας ενώ ως οικονομική δραστηριότητα αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων για τις τουριστικές περιοχές. Λόγω των θετικών οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων, λειτουργεί σαν μέσο τοπικής ανάπτυξης (Πολύζος, 2011), και θεωρείται, σε επίπεδο θεωρίας αλλά και πολιτικής, αποτελεσματικό μέσο για την ανάπτυξη των περιφερειών (Sharpley, 2014). Η θετική του επιρροή στην οικονομική ανάπτυξη είναι ένας από τους κύριους λόγους, για τους οποίους οι κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο, υποστηρίζουν και προάγουν τον τουρισμό (Ivanov, 2007). Η ανάπτυξη του τουρισμού, πραγματοποιείται σε περιοχές, οι οποίες διαθέτουν φυσικούς, πολιτιστικούς ή άλλους τουριστικούς πόρους και συχνά αποτελούν ακραίες γεωγραφικά περιοχές (Πολύζος, 2011). Έτσι, ο τουρισμός συμβάλει στην πρόοδο των μειονεκτικών περιοχών ή απομονωμένων περιοχών που δεν έχουν άλλες αναπτυξιακές δυνατότητες (Κοκκώσης κ.α. 2011).

Πιο συγκεκριμένα, οι κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού είναι ποικίλες και μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής:

- **Ισοζύγιο πληρωμών:** ο τουρισμός είναι ουσιαστικά ένα αγαθό που εξάγεται και το οποίο συμβάλει στην εισροή συναλλάγματος (Giaoutzi & Nijkamp, 2016), επηρεάζοντας το εθνικό εισόδημα και την εθνική δαπάνη αλλά και γενικότερα, την οικονομική θέση της χώρας στο διεθνές περιβάλλον (Πολύζος, 2011)
- **Περιφερειακή ανάπτυξη:** ο τουρισμός, όπως προαναφέρθηκε, μπορεί να αναπτυχθεί και σε απομακρυσμένες περιοχές προωθώντας την ισόρροπη ανάπτυξη (Giaoutzi & Nijkamp, 2016).

- **Αύξηση εισοδημάτων:** ο τουρισμός, συμβάλλει στην αύξηση των εισοδημάτων των άμεσα ή και έμμεσα απασχολούμενων σε αυτόν (Πολύζος, 2011). Η κινητικότητα στην αγορά εργασίας συνδέεται, συνήθως, με γενικότερη αύξηση του επιπέδου των μισθών στον τομέα των υπηρεσιών, προκαλώντας έμμεσα θετικά αποτελέσματα σε άλλους κλάδους (Akan, et al, 2007).
- **Κρατικά έσοδα:** τα έσοδα του κράτους ενισχύονται από την είσπραξη φόρων. Παρόλο που, πρέπει να αναγνωριστεί ότι ενδέχεται να χρειαστούν σημαντικές δαπάνες για την κατασκευή των απαιτούμενων υποδομών (Giaoutzi & Nijkamp, 2016) ο τουρισμός, έχει συνήθως ένα θετικό αντίκτυπο στο Ακαθάριστό Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), το οποίο χρησιμοποιείται πολύ συχνά, ως ποσοτικό μέτρο οικονομικής ανάπτυξης (Ivanov, 2007).
- **Ευκαιρίες απασχόλησης:** η τουριστική βιομηχανία είναι μία από τις σημαντικότερες πηγές οικονομικής ανάπτυξης, μέσα από τη δημιουργία θέσεων εργασίας (Petrevska B. & Manasieva Gerasimova V., 2012). Η αύξηση της "παραγωγής" στον τουριστικό τομέα, επιτυγχάνεται κυρίως με την αύξηση της απασχόλησης και έτσι επωφελούνται οι κοινωνίες οι οποίες εμφανίζουν υψηλά ποσοστά ανεργίας
- **Δημιουργία υποδομών:** η ανάπτυξη του τουρισμού προβάλλει την ανάγκη για δημιουργία ή επέκταση υποδομών, κυρίως μεταφορικών, όπως δρόμοι και αεροδρόμια. (Akan, et al, 2007).

Από τα προηγούμενα προκύπτει πως ο τουρισμός, συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό, στην οικονομία και την κοινωνία των τουριστικών περιοχών. Ο βαθμός, όμως αυτής της συμβολής εξαρτάται από κάποιους παράγοντες, οι κυριότεροι εκ των οποίων είναι οι εξής (Πολύζος, 2011):

1. Το ύψος της τουριστικής δαπάνης

Η συμβολή του τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη, εξαρτάται κυρίως, από την τουριστική δαπάνη, δηλαδή το ύψος των χρημάτων που διαθέτει ο τουρίστας στην περιοχή προορισμού του. Η τουριστική δαπάνη, εξαρτάται με τη σειρά της, από παράγοντες, όπως η χώρα ή περιοχή προέλευσης των τουριστών και η εισοδηματική τάξη αυτών. Οι τουρίστες που προέρχονται από χώρες με μεγάλα εισοδήματα και υψηλό βιοτικό επίπεδο, δαπανούν περισσότερα χρήματα στην περιοχή του τουριστικού προορισμού, ενώ τα μεγαλύτερα ποσά δαπανώνται από τουρίστες υψηλών

εισοδηματικών τάξεων. Επίσης, σημαντικό παράγοντα για την τουριστική ανάπτυξη, αποτελεί η σύνθεση της τελικής ζήτησης, η οποία επηρεάζει το παραγόμενο προϊόν ανά κλάδο και τελικά το συνολικό προϊόν της περιοχής.

2. Το είδος του τουρισμού

Ο μαζικός τουρισμός έχει δεχθεί αρνητική κριτική, διότι πολλά από τα τουριστικά έσοδα δεν μένουν στον τουριστικό προορισμό. Ο μαζικός τουρισμός, σχετίζεται με τη λειτουργία μεγάλων επιχειρήσεων, οι οποίες εισάγουν τα προϊόντα τους από άλλες περιοχές ή χώρες και δε στηρίζουν την τοπική παραγωγή. Παρομοίως, οι απασχολούμενοι σε αυτές είναι συνήθως από περιοχές εκτός του τόπου λειτουργίας της επιχείρησης. Επομένως, μεγάλο ποσοστό της ζήτησης που δημιουργείται από την τουριστική ανάπτυξη, ικανοποιείται από άλλες περιοχές και τελικά η συμβολή στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και την αύξηση του κατά κεφαλή εισοδήματος του τοπικού πληθυσμού, είναι περιορισμένη. Αντιθέτως, μεγαλύτερη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στις τουριστικές δραστηριότητες και τελικά μεγαλύτερη συμβολή στην τοπική ανάπτυξη, επιτυγχάνεται με τον εναλλακτικό τουρισμό.

3. Οι τοπικοί πολλαπλασιαστές

Οι περιφερειακοί πολλαπλασιαστές, δίνουν το βαθμό μεταβολής σε οικονομικά μεγέθη, όπως το εισόδημα και η απασχόληση, μετά τη μοναδιαία αύξηση της ζήτησης. Επομένως, η αύξηση αυτών των οικονομικών μεγεθών, επηρεάζεται τόσο από τη διάρθρωση της τελικής ζήτησης, όσο και από τις τιμές των τοπικών πολλαπλασιαστών. Το μέγεθος του πολλαπλασιαστή και οι θετικές επιπτώσεις στην οικονομία της τουριστικής περιοχής, εξαρτώνται από το ποσοστό ικανοποίησης της ζήτησης από την τοπική αγορά. Όσο μεγαλύτερο είναι αυτό το ποσοστό, δηλαδή όσο μικρότερο μέρος της ζήτησης ικανοποιείται από διαπεριφερειακές συναλλαγές, τόσο μεγαλύτερο είναι και το μέγεθος του περιφερειακού πολλαπλασιαστή.

4. Η εποχικότητα του τουρισμού

Η εποχικότητα, δηλαδή η συσσώρευση της τουριστικής κίνησης, σε περιορισμένη χρονική περίοδο, σχετίζεται με αρνητικές επιπτώσεις στο τουριστικό κύκλωμα. Έτσι, δεν πραγματοποιείται η βέλτιστη ανάπτυξη των τουριστικών περιοχών, λόγω των προβλημάτων που προκαλεί η εποχικότητα στις επιχειρήσεις, τους εργαζόμενους και το γενικότερο περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα:

- i. Κατά την περίοδο αιχμής, ασκούνται μεγάλες πιέσεις στο φυσικό, οικονομικό, πολιτιστικό, δομημένο και ανθρωπογενές περιβάλλον, υπερβαίνοντας, συχνά, τη φέρουσα ικανότητα της τουριστικής περιοχής. Οι υφιστάμενες υποδομές αδυνατούν να καλύψουν τη ζήτηση, γεγονός που επιφέρει σημαντικό κόστος για την περιοχή.
- ii. Η εποχικότητα επηρεάζει αρνητικά τη λειτουργία των επιχειρήσεων. Ιδιαίτερα στις νησιωτικές περιοχές της Ελλάδας, υπάρχει αδρανοποίηση του επενδυμένου κεφαλαίου για περισσότερο από ένα εξάμηνο, διότι πάνω από τη μισή ετήσια τουριστική δραστηριότητα πραγματοποιείται μεταξύ Ιουλίου και Σεπτεμβρίου. Επομένως, το μέσο κόστος της επιχείρησης αυξάνεται, λόγω των υψηλών σταθερών εξόδων που απαιτούνται για να καλυφθούν οι λειτουργικές ανάγκες της περιόδου αιχμής. Αποτέλεσμα αυτού, είναι η μείωση του συνολικού κέρδους των επιχειρήσεων.
- iii. Οι ενδιάμεσες επιχειρήσεις επηρεάζονται, επίσης, αρνητικά από την εποχικότητα, διότι δεσμεύουν τον παραγωγικό εξοπλισμό τους, προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις ζήτησης της περιόδου αιχμής, αλλά δεν πραγματοποιούν παραγωγικό έργο, ώστε να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητά τους, την υπόλοιπη περίοδο του χρόνου. Η αποδοτικότητά τους επηρεάζεται ακόμη, από την αδυναμία απασχόλησης εργαζομένων για μεγάλες χρονικές περιόδους ή προσέλκυσης ειδικευμένου προσωπικού.

Παρά τις σημαντικές θετικές επιπτώσεις του τουρισμού που αναφέρθηκαν παραπάνω, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί η εξέταση των πιθανών μειονεκτημάτων της τουριστικής ανάπτυξης. Ο τουρισμός, όπως και κάθε μέσο για οικονομική ανάπτυξη, έχει δυνητικά θετικές και αρνητικές επιρροές στις κοινωνίες και τους κατοίκους τους. Τα μειονεκτήματα του τουρισμού σχετίζονται κυρίως με παραμέτρους, όπως το είδος του τουρισμού και τη διαχείρισή του, δηλαδή του μηχανισμού που ασχολείται με την τουριστική ανάπτυξη και την αντιμετώπιση των επιπτώσεών της (Κοκκώσης κ.α. 2011). Οι προβληματισμοί σχετικά με τα πιθανά κοινωνικά και περιβαλλοντικά κόστη του τουρισμού, τα οποία προκύπτουν κυρίως λόγω της μαζικοποίησής του, προβάλλουν τη σημαντικότητα της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, ώστε να μην υπερβαίνεται η φέρουσα ικανότητα της κάθε περιοχής (Ανδρεάδης, 2017). Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί μέσω εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως ο θρησκευτικός τουρισμός.

3.2 Επίδραση του Θρησκευτικού Τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη

Ο θρησκευτικός τουρισμός, όπως γενικότερα κάθε μορφή τουρισμού, παρουσιάζει θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη των ευρύτερων περιοχών, που φιλοξενούν το θρησκευτικό χώρο και λειτουργούν ως τουριστικοί προορισμοί (Μοίρα & Παρασχή, 2015). Το είδος και τα χαρακτηριστικά της τουριστικής δραστηριότητας, επηρεάζουν μια σειρά από οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής επίσκεψης και προκαλούν μεταβολές στο παραγόμενο προϊόν, την απασχόληση και την οικονομική ανάπτυξη (Πολύζος, 2017). Γενικά, ο τουρισμός προσφέρει δυνατότητες για επιχειρηματικές και εμπορικές δραστηριότητες, ενώ παράλληλα, προσελκύει νέες επενδύσεις (Vijayanand, 2012).

Ο Γενικός Γραμματέας του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, υποδεικνύει πως ο θρησκευτικός τουρισμός, μπορεί να είναι ένα από τα πιο αποτελεσματικά εργαλεία για την προώθηση της ισόρροπης και χωρίς αποκλεισμούς αειφόρο ανάπτυξη. Σύμφωνα με αυτόν, κάποια από τα βασικά οφέλη του θρησκευτικού τουρισμού, είναι τα εξής (Griffin & Raj, 2017):

1. Ο θρησκευτικός τουρισμός αυξάνει την ευαισθητοποίηση για την κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας και παρέχει πόρους για τη διατήρησή της .
2. Μπορεί να συμβάλει στην τοπική ανάπτυξη.
3. Χτίζει «πολιτιστική κατανόηση».

Ο θρησκευτικός τουρισμός, είναι το ταχύτερα αναπτυσσόμενο τουριστικό προϊόν, από το έτος 2007. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO), 300 - 330 εκατομμύρια τουρίστες επισκέπτονται κάθε χρόνο τα σημαντικότερα θρησκευτικά μνημεία στον κόσμο. Συγκεκριμένα, το 2014, πραγματοποιήθηκαν, σε όλο τον κόσμο, περίπου 600 εκατομμύρια εθνικά και διεθνή θρησκευτικά ταξίδια. (Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού UNWTO, 2014). Υπολογίζεται πως, μόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες, περίπου το 25% των μετακινούμενων ενδιαφέρεται για κάποια μορφή προσκυνήματος ή θρησκευτικού τουρισμού. Προσθέτοντας σε αυτούς, τα άτομα που ταξιδεύουν για δραστηριότητες βασισμένες στη θρησκεία, όπως γάμοι και κηδείες, οι αριθμοί γίνονται ιδιαίτερα υψηλοί

(Vijayanand, 2012) Η σημαντικότητα των ταξιδιών αυτών, δεν περιορίζεται μόνο στην οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής, αλλά επιτυγχάνεται επίσης, η αμοιβαία κατανόηση και ο σεβασμός μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμών (Balomenou et al., 2015). Η επίδραση του θρησκευτικού τουρισμού και η συμβολή του στην τοπική πρόοδο και ανάπτυξη έχει διάφορες διαστάσεις (Pohoață, Socoliuc, & Bostan, 2013) και είναι σημαντική τόσο στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, όσο και στην αύξηση του πληθυσμού και στη δημιουργία υποδομών (Vijayanand, 2012)

Οι μετακινούμενοι, είτε αυτοί ταξιδεύουν ως προσκυνητές, είτε ως απλοί τουρίστες ή ακόμη συνδυάζοντας το προσκυνηματικό με το πολιτιστικό κίνητρο, πρέπει να ικανοποιήσουν τις ίδιες βασικές ανάγκες. Επομένως, το θρησκευτικό ταξίδι, ανεξαρτήτως κινήτρου, απαιτεί έναν κύκλο οικονομικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναπτύσσονται από ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, τουριστικά γραφεία, από αεροπορικές και διαφημιστικές εταιρείες και από καταστήματα πώλησης αναμνηστικών, εικόνων και άλλων αντικειμένων (Μοίρα & Παρασχή, 2015). Όπως αναφέρει ο Vukonic (1996), ο θρησκευτικός τουρίστας, αφού ικανοποιήσει τις θρησκευτικές του ανάγκες, συμπεριφέρεται ως απλός τουρίστας, με την έννοια ότι θα προσφέρει ένα χρηματικό ποσό, προκειμένου να ικανοποιήσει τις καταναλωτικές του ανάγκες για κατάλυμα, γεύματα, αγορά ενθυμίων, αναμνηστικών και άλλων προϊόντων (Πολύζος, 2017, Μοίρα & Παρασχή, 2015)

Επιγραμματικά, οι υπηρεσίες που αναπτύσσονται, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι ανάγκες των επισκεπτών - θρησκευτικών τουριστών είναι η εξής (Μοίρα, 2008):

i. Καταλύματα

Η ανάγκη για διαμονή, οδηγεί στην ανάπτυξη καταλυμάτων, τα οποία ποικίλουν ως προς τη μορφή τους και τις υπηρεσίες που προσφέρουν, από μικρούς ξενώνες, μέχρι πολυτελή ξενοδοχεία και θέρετρα.

ii. Επισιτιστικές υπηρεσίες

Οι επισιτιστικές μονάδες, (π.χ. εστιατόρια, ταβέρνες, καφετέριες κ.λπ.) αναπτύσσονται στις περιοχές υποδοχής τουριστών, προκειμένου να ικανοποιήσουν φυσιολογικές ανάγκες, όπως τροφή και νερό.

iii. Καταστήματα πώλησης ενθυμίων

Τα καταστήματα αυτά, δραστηριοποιούνται στην περιοχή που βρίσκεται το θρησκευτικό μνημείο και πωλούν αναμνηστικά που συνδέονται με τον ιερό τόπο. Τα αντικείμενα αυτά, μπορεί να έχουν θρησκευτικά χαρακτηριστικά ή να χρησιμοποιούνται σε θρησκευτικές τελετές. Πολλές φορές, ωστόσο, πωλούνται και αντικείμενα, σχετικά με τον θρησκευτικό χώρο, αλλά χωρίς θρησκευτική σημασία. Αυτό το φαινόμενο, έχει συχνά δεχτεί κριτική, ως εμπορευματοποίηση της θρησκείας.

iv. Πωλήσεις βιβλίων, καρτών, εντύπων, CD/DVD

Τα αντικείμενα αυτά, έχουν σχέση με τον ιερό χώρο και στην έκδοσή τους εμπλέκονται επαγγελματίες, όπως εκδότες, τυπογράφοι και γραφίστες.

v. Ξεναγήσεις

Συχνά, πραγματοποιούνται ξεναγήσεις, τόσο στον ιερό χώρο, όσο και σε μέρη και μνημεία που συνδέονται με αυτόν, ή περιηγήσεις στην ευρύτερη περιοχή.

vi. Έκδοση εισιτηρίων

Σε αρκετές περιπτώσεις η χρέωση της εισόδου στα ιερά μέρη δεν θεωρείται αποδεκτή. Ωστόσο, τα εισιτήρια εισόδου σε μουσεία, εκθεσιακούς χώρους και δευτερεύοντες χώρους θρησκευτικού-πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αποτελούν σημαντική πηγή εσόδων.

Σύμφωνα με τη Fleisher (2000), τα οικονομικά οφέλη που σχετίζονται με τον θρησκευτικό τουρισμό είναι συχνά μεγαλύτερα από αυτά των άλλων μορφών τουρισμού, διότι οι προσκυνητές και οι θρησκευτικοί τουρίστες είναι "άπληστοι" αγοραστές θρησκευτικών αναμνηστικών (Fleischer, 2000). Έτσι, στις περιοχές υποδοχής θρησκευτικών τουριστών, σημαντικός αριθμός απασχολούμενων, όπως τουριστικοί πράκτορες, ξενοδόχοι και μικροπωλητές αντικειμένων θρησκευτικού περιεχομένου, δραστηριοποιείται στον τουριστικό κλάδο. Τα οικονομικά οφέλη του θρησκευτικού τουρισμού, με την αύξηση του μεγέθους του, προκαλούν σε πολλές περιπτώσεις, τη δημιουργία ειδικών ιδιωτικών ή δημόσιων γραφείων, εξειδικευμένων

στο θρησκευτικό τουρισμό. Τα γραφεία αυτά, έχουν ως αντικείμενο, τη διοργάνωση επισκέψεων σε τόπους θρησκευτικής σημασίας (Πολύζος, 2017). Ακόμη, ο θρησκευτικός τουρισμός, όπως γενικότερα οι μορφές εναλλακτικού τουρισμού, προσφέρει τη δυνατότητα για την ενίσχυση κλάδων απασχόλησης που σχετίζονται με την παραδοσιακή τέχνη και την οικοτεχνία, διευρύνοντας έτσι τις επαγγελματικές επιλογές για τους απασχολούμενους (Μαυρίδου, χ.χ.)

Πιο αναλυτικά, τα σημαντικότερα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη, τα οποία προκύπτουν από την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού σε μια περιοχή, ως οικονομική δραστηριότητα είναι τα εξής (Πολύζος 2015, Πολύζος 2017):

1. Εισροή συναλλάγματος

Η τουριστικές επισκέψεις αλλοδαπών ή ημεδαπών, ενισχύουν την εισροή συναλλάγματος σε μία χώρα ή μια περιοχή αντίστοιχα, βελτιώνοντας με αυτό τον τρόπο το ισοζύγιο των εξωτερικών πληρωμών ή την τοπική ανάπτυξη.

2. Αύξηση της απασχόλησης

Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού, οδηγεί στην αύξηση της ζήτησης για προϊόντα και υπηρεσίες στην περιοχή υποδοχής των επισκεπτών. Ως εκ τούτου, δημιουργούνται ευκαιρίες απασχόλησης του τοπικού πληθυσμού, ώστε να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες που προκύπτουν. Η απασχόληση μπορεί να σχετίζεται άμεσα με την τουριστική δραστηριότητα, αλλά και έμμεσα, με την έννοια της προσφοράς, στον κλάδο του τουρισμού, καταναλωτικών προϊόντων και υπηρεσιών.

3. Αύξηση εισοδημάτων

Ο θρησκευτικός τουρισμός, προκαλεί αύξηση της ζήτησης σε αγαθά και υπηρεσίες (μεταφορά, κατάλυμα, διατροφή, ψυχαγωγία). Η άμεση ή έμμεση απασχόληση στον τουριστικό κλάδο, η οποία αναφέρθηκε παραπάνω, συνεπάγεται την αύξηση των εισοδημάτων στους απασχολούμενους, το ύψος της οποίας εξαρτάται από την τουριστική ζήτηση και την καταναλωτική δαπάνη των θρησκευτικών τουριστών.

4. Αύξηση εσόδων του κράτους και των θρησκευτικών μνημείων

Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού, συμβάλει στην αύξηση των εσόδων του κράτους και την επίλυση του δημοσιονομικού προβλήματος, ενώ σε τοπικό επίπεδο, συνεισφέρει σε σημαντικό βαθμό στην ενίσχυση των δημοτικών εσόδων.

Ακόμη, αποτελεί την κύρια πηγή εσόδων για τις ιερές μονές, τους θρησκευτικούς τόπους και τα μνημεία.

5. Πολιτιστικά οφέλη

Η μετακίνηση των ανθρώπων, είτε αυτή πραγματοποιείται σε διεθνές είτε σε εθνικό επίπεδο, προκαλεί την ανταλλαγή πολιτιστικών και μορφωτικών στοιχείων. Έτσι, μέσα από τη γνωριμία νέων ηθών, εθίμων και κουλτούρας, οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να διευρύνουν τους πολιτιστικούς και πνευματικούς ορίζοντες. Γενικά, ο τουρισμός συμβάλει στη διάδοση του πολιτισμού και των πνευματικών αγαθών, μεταξύ ανθρώπων διαφορετικών κοινωνιών και λαών.

Αξίζει να αναφερθεί ωστόσο, πως υπάρχουν συχνά αντιρρήσεις όσον αφορά αυτή την επίδραση, καθώς πολλοί θεωρούν πως, η αλλαγή ορισμένων συνηθειών ή τρόπου ζωής, προκαλεί την αλλοίωση της τοπικής κουλτούρας και αλλοτριώνει τους κοινωνικούς θεσμούς.

Παρά την αρνητική αυτή κριτική, ο τουρισμός και ακόμη ο θρησκευτικός τουρισμός, προσφέρει αναμφισβήτητα την ευκαιρία για μείωση των προκαταλήψεων, προωθώντας μια αλλαγή νοοτροπίας και τη γεφύρωση των πολιτισμικών διαφορών, μέσα από την επαφή με άλλους πολιτισμούς (Balomenou et al., 2015).

Επιπλέον, η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού, συμβάλει στην συντήρηση, ανάδειξη και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Fleischer, 2000) Η τουριστική ροή προς τα θρησκευτικά μνημεία, έχει αναδείξει σε πολλές περιπτώσεις την αναγκαιότητα για τη συντήρηση και ανακαίνιση τους, τα οποία υπό άλλες συνθήκες θα είχαν καταστραφεί λόγω της εγκατάλειψης, (Πολύζος, 2017), ενώ τα έσοδα της τουριστικής ανάπτυξης, λειτουργούν ως πόροι για την διατήρηση και συντήρηση των μνημείων και της ευρύτερης περιοχής τους (Vijayanand, 2012).

Γενικά, η αναγνώριση των θετικών αποτελεσμάτων του θρησκευτικού τουρισμού στην ανάπτυξη και την ευημερία, οξύνει την ανταγωνιστικότητα μεταξύ των περιοχών, για μεγαλύτερη τουριστική ελκυστικότητα. Η σημασία της οικονομικής διάστασης του θρησκευτικού τουρισμού και οι ευκαιρίες που προκύπτουν για την ανάπτυξη των περιοχών υποδοχής των τουριστών έχει οδηγήσει πολλούς οργανισμούς ή ενώσεις, όπως την UNESCO ή την Ευρωπαϊκή Ένωση, να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να προωθούν προγράμματα, με σκοπό την αύξηση των ροών θρησκευτικών τουριστών. Προκειμένου να επιτύχουν αυτό το στόχο, προβάλλονται

θρησκευτικές εορτές και αναδεικνύονται εκδηλώσεις θρησκευτικού χαρακτήρα ή ακόμη τα ίδια τα χαρακτηριστικά των θρησκευτικών μνημείων. Συνήθως, η αύξηση της ελκυστικότητας των θρησκευτικών περιοχών, επιδιώκεται μέσω της ανάδειξης του θρησκευτικού στοιχείου σε συνδυασμό με την πολιτιστική, ιστορική και καλλιτεχνική αξία του μνημείου, ή της φυσικής κληρονομιάς της ευρύτερης περιοχής (Πολύζος, 2017).

Επίσης, πολλά κράτη, λόγω της σημαντικής επίδρασης του θρησκευτικού τουρισμού στην οικονομία τους, προβάλλουν ως εθνικό "τουριστικό προϊόν" τον παραδοσιακό εορτασμό των θρησκευτικών τους εορτών και εκδηλώσεων (π.χ. Χριστούγεννα στη Γερμανία, ή εορτές της Παναγίας). Στα πλαίσια αυτού, διοργανώνεται σε πολλές περιπτώσεις, η αναβίωση θρησκευτικών - πολιτιστικών διαδρομών ευρύτερου ενδιαφέροντος, όπως για παράδειγμα, η διαδρομή «Τα βήματα του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα» (Μοίρα, 2008).

Εστιάζοντας στα χαρακτηριστικά των θρησκευτικών προορισμών, φαίνεται πως οι θρησκευτικές εορτές, τελετές και συναντήσεις, οι οποίες πραγματοποιούνται ετησίως ή ανά τακτά χρονικά διαστήματα, δεν έχουν ιδιαίτερα καθοριστική επίδραση στην ανάπτυξη του πληθυσμού ή της οικονομίας των θρησκευτικών κέντρων. Κατά κανόνα, τα άτομα που συμμετέχουν σε τέτοιου είδους δραστηριότητες είναι σχετικά λίγα, σε σύγκριση με τη ροή των προσκυνητών που επισκέπτονται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους θρησκευτικά αξιοθέατα, ο αριθμός των οποίων μπορεί να φτάνει κάποια εκατομμύρια (Rinschede, 1992).

Κάποιοι θρησκευτικοί τόποι, προσελκύουν επισκέπτες εδώ και αιώνες και η επίδρασή τους στην τοπική ανάπτυξη έχει εξελιχθεί μέσα στις ιστορικές περιόδους. Εντούτοις, υπάρχουν ιεροί χώροι, οι οποίοι ανακαλύφθηκαν ξαφνικά και έφεραν άμεσες και μεγάλες αλλαγές στις τοπικές κοινωνίες (Vijayanand, 2012). Χαρακτηριστικό παράδειγμα της επίδρασης του θρησκευτικού τουρισμού, αποτελεί η Medjugorje, μια μικρή πόλη της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης. Σύμφωνα με μια πληροφορία, η οποία διοχετεύθηκε μέσω Διαδικτύου, από ένα Φραγκισκανό ιερομόναχο, η Παναγία είχε παρουσιαστεί τον Ιούνιο του 1981 σε έξι παιδιά του χωριού αυτού, δίνοντας μηνύματα ειρήνης και αγάπης στον κόσμο. Έκτοτε, η περιοχή γνώρισε μια καταπληκτική οικονομική και πληθυσμιακή ανάπτυξη, σε αντίθεση με τη γενικότερη κρίση που επικρατούσε σε ολόκληρη τη Γιουγκοσλαβία. Στην ανάπτυξη αυτή, καθοριστικό ρόλο έπαιξε η προσέλευση δεκάδων χιλιάδων προσκυνητών, από ολόκληρο τον κόσμο. (Vukonic, 1992, Τσέτσης, 2009) Παρόλο που δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία, υπολογίζεται πως στη Medjugorje καταφθάνουν

ημερησίως 3.000 έως 5.000 άτομα, ενώ σε ημέρες όπως η επέτειος της πρώτης επίσκεψης, οι τουρίστες φθάνουν τις 15.000 (Vukonic, 1992).

Η ετήσια ροή των προσκυνητών, έχει άμεσο αντίκτυπο στην πληθυσμιακή ανάπτυξη των θρησκευτικών προορισμών. Η αύξηση αυτή του πληθυσμού, οφείλεται πρωτίστως στην προσέλκυση εργαζομένων, οι οποίοι απασχολούνται προσφέροντας υπηρεσίες προς τους προσκυνητές - επισκέπτες. Παραδείγματα πληθυσμιακής ανάπτυξης, αποτελούν η Λούρδη και η Φατίμα, οι οποίες γνώρισαν μια συνεχή και ταχεία αύξηση του πληθυσμού τους, μετά την ανάπτυξή τους ως περιοχές προσκυνήματος. Ωστόσο, τα αποτελέσματα του θρησκευτικού τουρισμού, φαίνεται να είναι ακόμη πιο έντονα, στην Μέκκα, η οποία αποτελεί θρησκευτικό προορισμό διεθνούς εμβέλειας. Οι ανάγκες για ικανοποίηση της ζήτησης που προκύπτει από την προσέλευση προσκυνητών, οδήγησε στην άφιξη εργαζομένων, μετατρέποντας τη Μέκκα, σε μια κοσμοπολίτικη πόλη στον ισλαμικό κόσμο. Αξίζει να αναφερθεί, πως μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν αναπτύχθηκε ραγδαίως η πετρελαϊκή βιομηχανία, τα έσοδα που προέκυπταν από τους προσκυνητές της Μέκκας, ήταν η σπονδυλική στήλη της οικονομίας της Σαουδικής Αραβίας.

Γίνεται αντιληπτό, μέσα από τα παραδείγματα που προαναφέρθηκαν, πως η οικονομία μιας ολόκληρης πόλης και της ευρύτερης περιοχής της (Λούρδη και Φατίμα) αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις, ολόκληρης της χώρας (Μέκκα - Σαουδική Αραβία), μπορεί να επηρεαστεί από τη ροή θρησκευτικών τουριστών (Rinschede, 1992).

Επιπροσθέτως, ο θρησκευτικός τουρισμός, όπως και κάθε μορφή τουρισμού, συμβάλει πολλές φορές στην τοπική οικονομία, με έμμεσο τρόπο. Εκτός από την αύξηση της απασχόλησης και του περιορισμού της ανεργίας, λόγω των δραστηριοτήτων εξυπηρέτησης τουριστικών αναγκών, ο θρησκευτικός τουρισμός προκαλεί στις περιοχές επίσκεψης μια σειρά από αναπτυξιακές δράσεις με θετικά αποτελέσματα. Οι δράσεις αυτές, αφορούν την βελτίωση ή τη δημιουργία βασικών υποδομών, την επίλυση κυκλοφοριακών προβλημάτων και την προστασία του περιβάλλοντος (Πολύζος, 2017).

Στα πλαίσια των έμμεσων θετικών επιπτώσεων, δύναται να θεωρηθεί και η συμπληρωματικότητα του θρησκευτικού τουρισμού με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού, όπως ο πολιτιστικός, ο αγροτουρισμός, ο εκπαιδευτικός και επιστημονικός τουρισμός, ο ορεινός και ο περιηγητικός τουρισμός (Μαυρίδου, χ.χ.). Έτσι, προσφέρεται η δυνατότητα αξιοποίησης, όχι μόνο των θρησκευτικών μνημείων, αλλά

και φυσικών ή άλλων πόρων, οι οποίοι θα ήταν δύσκολο να αξιοποιηθούν σε διαφορετικό πλαίσιο (Pohoață, et al, 2013) Ο θρησκευτικός τουρισμός, μπορεί να εκδηλώνεται ως αυτόνομη δραστηριότητα ή ως μέρος ενός μεγαλύτερου τουριστικού ταξιδιού. Έτσι, μέσα από τη σύνδεσή του με άλλες μορφές τουρισμού, μπορεί να συμβάλει περαιτέρω στην ανάπτυξη των μειονεκτικών περιοχών και να προσφέρει τη δυνατότητα ενίσχυσης υποβαθμισμένων παραγωγικών κλάδων (Μαυρίδου, χ.χ.). αυξάνοντας την απορρόφηση εργατικού δυναμικού και βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής των κατοίκων.

Ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού, ο θρησκευτικός τουρισμός, δεν προκαλεί προβλήματα στους φυσικούς πόρους ή στην ποιότητα του περιβάλλοντος, στηρίζοντας έτσι τη βιωσιμότητα στην περιοχή υποδοχής. Παράλληλα, η ανάπτυξη τουριστικών υπηρεσιών, απαιτούν την εκπαίδευση και την κατάρτιση των ατόμων που απασχολούνται σε αυτές, συμβάλλοντας στην βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου της τοπικής κοινωνίας (Pohoață, et al, 2013)

3.3 Ο Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα

Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς και φαίνεται πως αποτελεί μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, η οποία δεν έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων (religionweb.gr). Στην ελληνική πραγματικότητα, τα μνημεία της ορθοδοξίας, είναι σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς και προσελκύουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών, καθώς τόσο τα ίδια τα κτίρια, όσο και η εικονογράφησή τους με τοιχογραφίες, εικόνες και ψηφιδωτά, αποτελούν δείγματα σύνδεσης της τέχνης με τη θρησκεία (Λαγός & Χριστογιάννη, 2006). Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (ΠΟΤ), οι πιο επισκέψιμοι προσκυνηματικοί τόποι της Ελλάδας είναι οι εξής:

- ❖ Περιοχές προσκυνήματος: Άγιο Όρος, Μετέωρα
- ❖ Τόποι προσκυνήματος: Σπήλαιο Αποκάλυψης Ευαγγελιστή Ιωάννη (Πάτμος), Ι. Ν. Μεγαλόχαρης (Τήνος), Παναγία Σουμελά (Βέροια)
- ❖ Χριστιανικά μνημεία της UNESCO: Μετέωρα, Άγιο Όρος, Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά μνημεία Θεσσαλονίκης (Ναοί Αγίου

Δημητρίου, Αχειροποιήτου, Αγίας Σοφίας, 7 Παναγίας Χαλκέων, Αγίων Αποστόλων, Αγίου Νικολάου Ορφανού, Αγίου Παντελεήμονα και Μονή Λατόμου), Μυστράς (Μητρόπολη), Αττική (Μονή Δαφνιού), Βοιωτία (Μονή Όσιου Λουκά), Νέα Μονή Χίου, Μονή Αγίου Ιωάννη Πάτμου

- ❖ Ιστορικά μοναστήρια: Αρκάδι Ρέθυμνο, Αγία Λαύρα Αχαΐας, Άγιος Ραφαήλ Μυτιλήνης, Κούγκι Σουλίου
- ❖ Μοναστήρια ή ναοί με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος: Άγιος Αχίλλειος - Ασκηταριά Πρεσπών, Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών, Μοναστήρια ορεινής Αρκαδίας

Έτσι, ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό τμήμα της ελληνικής τουριστικής δραστηριότητας. Από τα 17 μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, τα οποία βρίσκονται στον κατάλογο της UNESCO, τα 5 αποτελούν τόπους θρησκευτικής σημασίας, ενώ οι συνολικοί θρησκευτικοί προορισμοί στην Ελλάδα, ανέρχονται στους 250 - 280, έναντι π.χ. μόνο 150 στη Ρουμανία. Σύμφωνα με τον Σύνδεσμο των εν Ελλάδι Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων (ΗΑΤΤΑ), ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα, είναι κατά 85% εσωτερικός, ενώ με βάση τα στοιχεία του Υπουργείου Εξωτερικών και του ΕΟΤ, το 20 με 30% της συνολικής τουριστικής κίνησης στην Ελλάδα, αποτελείται από τους Έλληνες της διασποράς, οι οποίοι επισκέπτονται τη χώρα κυρίως στις εορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα (Πουλάκη & Λαγός, 2013). Το μεγάλο ποσοστό ημεδαπών τουριστών, οφείλεται στο γεγονός ότι οι Έλληνες είναι, κατά κύριο λόγο, Χριστιανοί Ορθόδοξοι και οι προσκυνηματικοί τόποι στην Ελλάδα, είναι μνημεία της Ορθοδοξίας. Από την άλλη, οι Χριστιανοί της Ευρώπης και της Αμερικής, είναι ως επί το πλείστον, καθολικοί ή προτεστάντες, με αποτέλεσμα να μην προσελκύονται ιδιαίτερα από τα προσκυνήματα του ελλαδικού χώρου. Βέβαια, αξίζει να αναφερθεί, πως δεν είναι ασήμαντος, ο αριθμός ξένων τουριστών που επισκέπτονται το Άγιο Όρος ή τα Μετέωρα (Λαγός & Χριστογιάννη, 2006).

Στην μεγάλη επίδραση του θρησκευτικού τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα, συμβάλει ιδιαίτερα η χωρική διασπορά των θρησκευτικών μνημείων. Αυτά, βρίσκονται σε όλες της περιοχές της χώρας και έτσι επιτυγχάνεται η ισόρροπη ανάπτυξη του τουρισμού ως οικονομική δραστηριότητα και τελικά, η οικονομική ανάπτυξη των μειονεκτικών ή υπανάπτυκτων περιοχών (Polyzos & Arabatzis, 2006).

Παρά τις θετικές μεταβολές που παρατηρούνται σε περιοχές όπου αναπτύσσεται ο θρησκευτικός τουρισμός, η ακριβής μέτρηση και ποσοτικοποίηση του φαινομένου

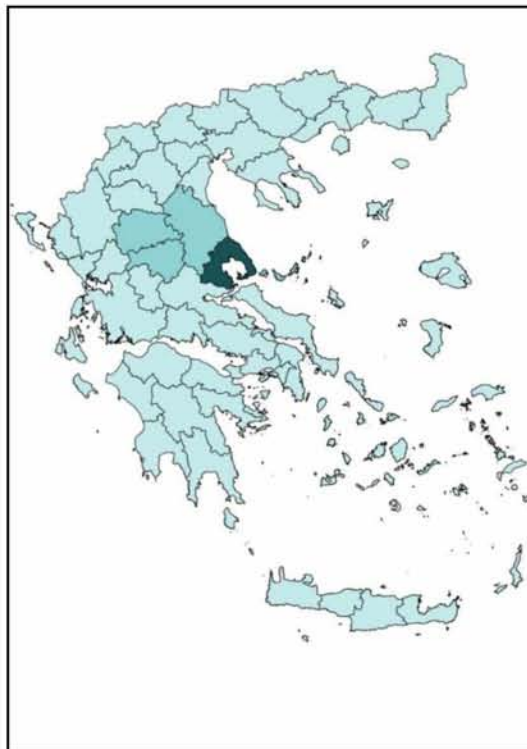
είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Όπως αναφέρουν οι Griffin & Raj (2017), το πρόβλημα της μέτρησης του θρησκευτικού τουρισμού σχετίζεται με την αδυναμία ορισμού του θρησκευτικού τουρίστα. Έτσι, η στατιστική καταγραφή των θρησκευτικών τουριστών, ως προς τον αριθμό ή τη χώρα προέλευσης, είναι συχνά ανεπάρκής ή ασαφής. (Griffin & Raj, 2017)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά Π.Ε. Μαγνησίας

4.1 Γεωγραφικός Προσδιορισμός Π.Ε. Μαγνησίας

Η Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας, ανήκει στις 74 περιφερειακές ενότητες της χώρας. Με βάση τη διοικητική διαίρεση του προγράμματος Καλλικράτη, αποτελεί διαφορετική Π.Ε. από αυτή των Σποράδων (ΦΕΚ 87/Α/7-6-2010), βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα της Περιφέρειας Θεσσαλίας και στο κεντρικό - ανατολικό τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας. Η έκτασή της ανέρχεται στα 2.367 τ.χλμ.

Χάρτης 4.1.1: Θέση της Π.Ε. Μαγνησία στον Ελλαδικό χώρο

Πηγή: geodata.gov, Ιδία επεξεργασία

Συνορεύει, βόρεια και βορειοανατολικά με την Π.Ε. Λάρισα, νότια με την Π.Ε. Φθιώτιδας μέσω της οροσειράς της Όθρυος, ενώ βρέχεται τόσο από το Αιγαίο Πέλαγος, στα ανατολικά, με την οροσειρά του Πηλίου, όσο και από τον Παγασητικό κόλπο, στα νοτιοανατολικά. Το δυτικό της τμήμα, ανήκει στην πεδιάδα της ανατολικής Θεσσαλίας (Ν.Α. Μαγνησίας, 2008). Διοικητικά, διαιρείται στους δήμους Αλμυρού, Βόλου, Ζαγοράς-Μουρεσίου, Νοτίου Πηλίου και Ρήγα Φεραίου (ΕΛΣΤΑΤ, 2019)

4.2 Ιστορικά Στοιχεία

Η ιστορία της Μαγνησίας, ξεκινά από τα αρχαία χρόνια, όπου αναφέρεται, στη μυθολογία, ως η περιοχή των Κενταύρων και των Αργοναυτών. Η ονομασία της προκύπτει από τον μυθικό Μάγνητα, γιο του Αίολου, ο οποίος δημιούργησε το βασίλειό του στην περιοχή αυτή. Αν και η αρχαία Μαγνησία, δεν είχε τα ίδια γεωγραφικά όρια με τη σημερινή Π.Ε., στη θέση του Βόλου, υπήρχε η αρχαία πόλη Ιωλκός, η οποία αναφέρεται ως αφετηρία της Αργοναυτικής εκστρατείας του Ιάσονα, με στόχο το Χρυσόμαλλο Δέρασ, το οποίο βρισκόταν στην Κολχίδα.

Εκτός από τη μυθολογία, η κατοίκηση της περιοχής από πολύ παλιά, γίνεται αντιληπτή και από την ύπαρξη δύο από τους παλαιότερους οικισμούς της νεολιθικής περιόδου, σε όλη την Ευρώπη, το Σέσκλο (ή Σέσκουλο) και το Διμήνι, οι οποίοι βρίσκονται κοντά στην πόλη του Βόλου, αλλά και την αρχαία Πύρασο. Στους οικισμούς αυτούς, ανακαλύφθηκαν κατοικίες των πρώιμων περιόδων της εποχής του Λίθου και αποτελούν παραδείγματα των πρώτων κοινωνιών. Τα ευρήματα των περιοχών αυτών, ανάγονται στην 7η χιλιετία π.Χ., ενώ κατά τη νεολιθική εποχή (6500 - 3000 π.Χ.) φαίνεται πως κατοικούσαν σχεδόν όλα τα παράλια του Παγασητικού κόλπου και το εσωτερικό της σημερινής Π.Ε. Μαγνησίας. Τα ευρήματα αυτά, φανερώνουν, εκτός από την πυκνότητα της κατοίκησης, ανάπτυξη πολιτισμού με καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των κοινωνιών (Χουρμουζιάδης, κ.α., 1992).

Οι αρχαίοι Μάγνητες, αιολικός λαός, κατείχαν σημαντική θέση στον πολιτικό χώρο της Θεσσαλίας και είχαν αναπτύξει τις ναυτιλιακές τους ικανότητες και δραστηριότητες. Το γεγονός αυτό, γίνεται αντιληπτό, μέσα από το έργο του Ομήρου και την αναφορά του στους Μάγνητες και τα πλοία τους, στην Ιλιάδα. (Β' ραψωδία).

Η περιοχή γνώρισε πολλές επιδρομές κατά τους επόμενους αιώνες, οδηγώντας τις πόλεις της σε παρακμή, μέχρι τη βυζαντινή περίοδο, όταν η πόλη της Δημητριάδας, αρχίζει να αποκτά σημαντική θέση, ενώ ιδιαίτερη ανάπτυξη γνώρισε η πόλη του Αλμυρού, η οποία αναδείχθηκε σε μεγάλο εμπορικό κέντρο. Ωστόσο, τα ιστορικά γεγονότα, όπως η Δ' Σταυροφορία (1204), και κυρίως, η τουρκική κατάκτηση, οδήγησαν και πάλι σε παρακμή της περιοχής και οι κάτοικοί της, μετακινήθηκαν, περίπου στα 1600, στις ορεινές περιοχές του Πηλίου και στον Άνω Βόλο. Η περιοχή του Πηλίου, γνώρισε μέχρι το 1881, μεγάλη οικονομική και πνευματική άνθιση γεγονός που συνδέεται και με το πλήθος των μνημείων αυτής της περιόδου. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, το 1881, η περιοχή και η πόλη του Βόλου, άρχισε να αποκτά τη σημερινή της μορφή (Μόσιου, 2017).

4.3 Φυσικό περιβάλλον

4.3.1 Ανάγλυφο - Τοπίο

Το ανάγλυφο της Π.Ε. Μαγνησίας, είναι ανομοιογενές και χαρακτηρίζεται τόσο από ορεινές, όσο και από ημιορεινές και πεδινές εκτάσεις. Πιο συγκεκριμένα, το 47% της συνολικής έκτασης της Μαγνησίας είναι ημιορεινό, με μέσες και μικρές κλίσεις, ακολουθεί το ορεινό τμήμα με ποσοστό 32% ενώ, οι πεδινές εκτάσεις καταλαμβάνουν το 21% της έκτασης (Ν.Α.Μαγνησίας, 2005). Ως εκ τούτου, διαμορφώνονται, λόγω των υψομετρικών διαφορών, τέσσερις κατηγορίες τοπίου (Βαβίζος κ.α., 1997):

- Ορεινό τοπίο, με κυρίαρχη τη δασική βλάστηση
- Ημιορεινό, όπου υπάρχει μίξη χαμηλής και αραιής δασικής βλάστησης με φρυγανότοπους και με καλλιέργειες.
- Αγροτικό τοπίο με δενδρώδεις καλλιέργειες
- Αγροτικό με αροτραίες καλλιέργειες (πεδινές εκτάσεις).

Όσον αφορά τα πετρώματα, αυτά είναι κυρίως μαρμαρυγικοί σχιστόλιθοι, φυλλίτες και γνεύσιοι καθώς και μάρμαρα, ενώ σε κάποιες περιοχές υπάρχουν ασβεστολιθικά πετρώματα και φλύσχης.

4.3.2 Κλίμα

Το κλίμα της Π.Ε. Μαγνησίας, αν και ακολουθεί τα πλαίσια του εύκρατου, εμφανίζει μικρές διαφοροποιήσεις ανά περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, στο ανατολικό Πήλιο είναι υγρό, στο νοτιοανατολικό και βόρειο ύψυγρο και στο νοτιοδυτικό ημίξηρο. Η περιοχή του Αλμυρού χαρακτηρίζεται από ηπειρωτικό κλίμα το οποίο στα ανατολικά γίνεται μεσογειακό (Ν.Α. Μαγνησίας, 2005)

Σύμφωνα με τα στοιχεία, της Εθνικής Μετεωρολογικής Υπηρεσίας, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα 4.3.2.1, ο ψυχρότερος μήνας είναι ο Ιανουάριος, με μέση θερμοκρασία 6,6° C και ο θερμότερος ο Ιούλιος, με 26,8°C. Η μέση ετήσια υγρασία είναι 65,8%

Στις πεδινές περιοχές το ύψος βροχής κυμαίνεται από 400-600 mm, ενώ στα ορεινά και ημιορεινά της Όθρυος και του Πηλίου από 600-1200 mm (Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Μαγνησίας, 2005).

Πίνακας 4.3.2.1: Διακύμανση θερμοκρασίας ανά μήνα

	ΙΑΝ	ΦΕΒ	ΜΑΡ	ΑΠΡ	ΜΑΙ	ΙΟΥΝ	ΙΟΥΛ	ΑΥΓ	ΣΕΠ	ΟΚΤ	ΝΟΕ	ΔΕΚ
Ελάχιστη Μηνιαία Θερμοκρασία	2.8	3.4	4.8	7.7	12.1	16.3	18.6	18.5	15.7	12.1	8.2	4.5
Μέση Μηνιαία Θερμοκρασία	6.6	7.6	9.9	14.1	19.5	24.5	26.8	26.1	22.2	16.9	12.1	8.2
Μέγιστη Μηνιαία Θερμοκρασία	11.1	12.3	14.3	18.8	24.0	29.0	31.0	30.7	27.0	21.6	16.8	12.6

Πηγή: ΕΜΥ, 2019

4.3.3 Υδρογραφικό Δίκτυο

Η Π.Ε. Μαγνησίας, δεν διαθέτει κάποιον ποταμό, πέραν του ποταμού Ενιπέα, ο οποίος για μήκος 10 χλμ. περίπου, αποτελεί φυσικό όριο με την Π.Ε. Λάρισας. Το υδρογραφικό δίκτυο, επομένως, απαρτίζεται από χείμαρρους και ρέματα. Το πυκνό επιφανειακό δίκτυο, αποστραγγίζει λεκάνες απορροής με έκταση περίπου 1.506 km², με μέγιστο υψόμετρο 1.529m και εμφανίζονται έντονα φαινόμενα χειμαρρικότητας καθώς τα περισσότερα ρέματα δεν είναι συνεχούς ροής (Ν.Α. Μαγνησίας, 2005).

4.3.4 Χλωρίδα

Η χλωρίδα στην Π.Ε. Μαγνησίας, τόσο των δασικών περιοχών, όσο και των καλλιεργούμενων εκτάσεων είναι σε γενικές γραμμές κοινή για στην κεντρική Ελλάδα. Τα δάση, αποτελούνται σε μεγαλύτερο ποσοστό (91,93%), από είδη πλατύφυλλα και αείφυλλα πλατύφυλλα, ενώ το 7,38%, καταλαμβάνουν τα κωνοφόρα. Το υπόλοιπο 0,69%, αποτελείται από μικτά είδη. Αναφορικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των δασών, το 19% αυτών είναι δημόσια, το 26,5% ανήκει σε δήμους, το 35,4% είναι διακατεχόμενα και το 7% μοναστηριακά (Ν.Α. Μαγνησίας, 2005).

4.3.5 Πανίδα

Η Μαγνησία, χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από την πλούσια ορνιθοπανίδα με μεγάλη ποικιλία πτηνών (σποροφάγα, εντομοφάγα, παμφάγα, ημερόβια και νυχτόβια αρπακτικά), ενώ συναντώνται και πολλά είδη θηλαστικών (χειρόπτερα, εντομοφάγα, φυτοφάγα, μικρά σαρκοφάγα), τρωκτικών και αμφίβιων. Στον ορεινό όγκο του Πηλίου, καταφθάνουν επίσης, αρκετά μεταναστευτικά είδη (Ν.Α. Μαγνησίας, 2005).

4.4 Χρήσεις γης

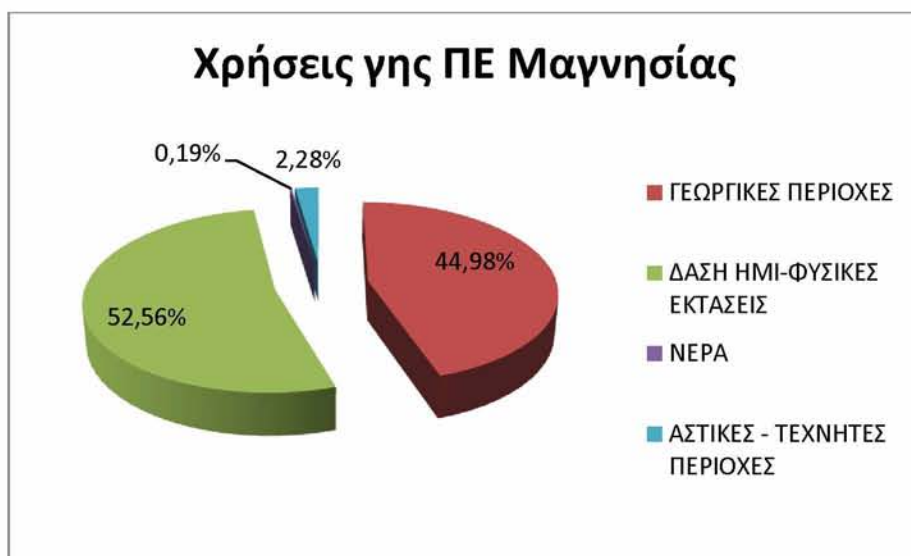
Η κυρίαρχη χρήση γης στην Π.Ε. Μαγνησίας, όπως αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα 4.4.1 και το γράφημα 4.4.1 που ακολουθεί, είναι οι δασικές και ημι-φυσικές εκτάσεις, οι οποίες καλύπτουν το 53% περίπου της συνολικής έκτασης, ενώ ακολουθούν οι γεωργικές εκτάσεις με ποσοστό σχεδόν 45%. Το 2,28% της Π.Ε., καλύπτεται από οικισμούς, οδικό δίκτυο και άλλες τεχνητές περιοχές και, τέλος, οι υδατικές περιοχές καλύπτουν το 0,19% της συνολικής έκτασης.

Πίνακας 4.4.1: Κατανομή της έκτασης σε κατηγορίες χρήσεων γης (σε χιλιάδες στρέμματα)

ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	Σύνολο εκτάσεων	ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΔΑΣΗ ΗΜΙ-ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ	ΝΕΡΑ	ΑΣΤΙΚΕΣ - ΤΕΧΝΗΤΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	131982	65136	62478	1789	2578
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	14047	7553	6171	82	242
ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	2637	1186	1386	5	60

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 4.4.1: Ποσοστά χρήσεων γης Π.Ε. Μαγνησίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

4.5 Δημογραφικά, Κοινωνικο-οικονομικά στοιχεία

4.5.1 Πληθυσμός

Σύμφωνα με την απογραφή του 2011, ο πληθυσμός της Π.Ε. Μαγνησίας, ανέρχεται στους 190.010 κατοίκους, αποτελώντας περίπου το 26% του πληθυσμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας και το 2% του συνολικού πληθυσμού της Χώρας. Όσον αφορά την πληθυσμιακή εξέλιξη της τελευταίας απογραφικής δεκαετίας, παρατηρείται μια γενική μείωση του πληθυσμού της χώρας, η οποία υφίσταται και στην περίπτωση της Μαγνησίας, με το ποσοστό στην τελευταία, να ανέρχεται στο 0,75%, έναντι 1,08% και 0,99% σε επίπεδο χώρας και περιφέρειας αντίστοιχα.

Τα παραπάνω, αποτυπώνονται στον ακόλουθο πίνακα 4.5.1.1.

Πίνακας 4.5.1.1.: Πληθυσμιακή εξέλιξη Π.Ε. Μαγνησίας, 2001 - 2011

ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	2001	2011	Μεταβολή 2001 - 2011
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	10.934.097	10.816.286	-1,08%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	740.115	732.762	-0,99%
Π.Ε. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	191.449	190.010	-0,75%
Π.Ε. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ/ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	1,87%	1,76%	
Π.Ε. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ/ ΘΕΣΣΑΛΙΑ	27,70%	25,93%	

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού της Μαγνησίας συγκεντρώνεται στο Δήμο Βόλου, ενώ, το γεγονός αυτό οξύνθηκε την τελευταία απογραφική δεκαετία καθώς σημειώθηκε μείωση του πληθυσμού στους άλλους Δήμους και αύξηση αυτού, στο Δήμο Βόλου. Η πληθυσμιακή εξέλιξη της Π.Ε. Μαγνησίας μεταξύ των ετών 2001 - 2011, σε επίπεδο δήμου παρουσιάζεται στον πίνακα 4.5.1.2.

Πίνακας 4.5.1.2.: Πληθυσμιακή εξέλιξη σε επίπεδο Δήμου, 2001 - 2011

Δήμος	Πληθυσμός		Μεταβολή
	2001	2011	2001-2011
Αλμυρού	21.169	18.614	-12,07%
Βόλου	141.675	144.449	1,96%
Ζαγοράς - Μουρεσίου	6.936	5.809	-16,25%
Νοτίου Πηλίου	11.563	10.216	-11,65%
Ρήγα Φεραίου	12.096	10.922	-9,71%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

4.5.2 Απασχόληση

Όσον αφορά την απασχόληση στην Π.Ε. Μαγνησίας, φαίνεται πως οι περισσότεροι από τους οικονομικά ενεργούς, απασχολούνται στον τριτογενή τομέα παραγωγής, ακολουθεί ο δευτερογενής, ενώ στον πρωτογενή τομέα απασχολείται μικρό ποσοστό ατόμων. Μεταξύ των δύο απογραφών, κατά τη δεκαετία 2001 - 2011, παρατηρείται σημαντική μείωση (-29,72%) του αριθμού των απασχολούμενων του πρωτογενή τομέα και μικρή μείωση (-6,89%), σε αυτούς του δευτερογενή. Αντιθέτως, εμφανίζεται άνοδος του ποσοστού του τριτογενή τομέα, κατά περίπου 16%. Επίσης, εκτός από την τριτογενοποίηση της οικονομίας, παρουσιάζεται αύξηση και στο ποσοστό ανεργίας, η οποία από το 13%, φτάνει το 19%. Τα παραπάνω, αποτυπώνονται στον ακόλουθο πίνακα 4.5.2.1.

Πίνακας 4.5.2.1.: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός Π.Ε. Μαγνησίας, 2001, 2011

Χωρική ενότητα	Έτος	Απασχολούμενοι			Τριτογενής Τομέας	Ανεργοί
		Σύνολο	Πρωτογενής Τομέας	Δευτερογενής Τομέας		
ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	2001	86,86%	17,06%	24,48%	58,46%	13,14%
	2011	80,97%	11,99%	22,79%	67,95%	19,03%
Μεταβολή 2001-2011			-29,72%	-6,89%	16,24%	5,89%

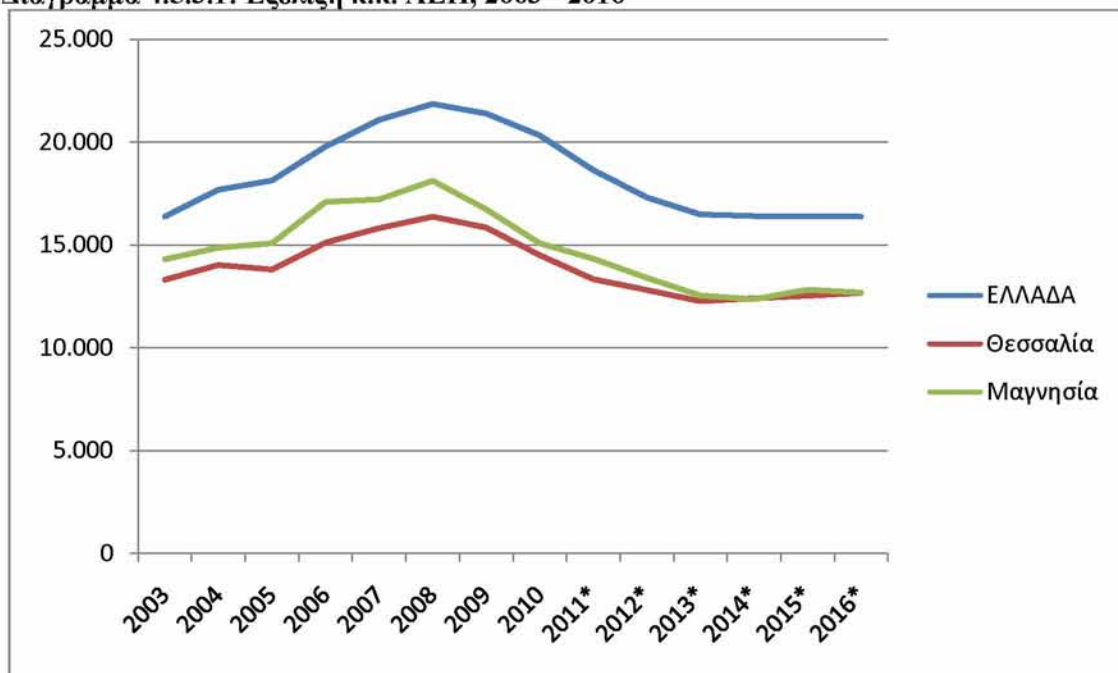
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

4.5.3 Οικονομική φυσιογνωμία

Η οικονομία της Μαγνησίας, σύμφωνα με τα στοιχεία του Επιμελητηρίου Μαγνησίας για το 2012, βασίζεται ως επί το πλείστον στον τριτογενή τομέα, καθώς αποτελεί το 76,8% της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας. Η συμμετοχή του δευτερογενή τομέα ανέρχεται στο 17,9% ενώ ο πρωτογενής τομέας στη Μαγνησία δεν είναι αναπτυγμένος, αποτελώντας μόνο το 5,3% της συνολικής ΑΠΑ. (Επιμελητήριο Μαγνησίας, 2012)

Το κ.κ. ΑΕΠ της Π.Ε. Μαγνησίας, όπως αποτυπώνεται στο διάγραμμα 4.5.3.1 και στον πίνακα 4.5.3.1, φαίνεται πως ακολουθεί ανοδική πορεία κατά τα έτη 2003 - 2008, ενώ από το 2009 έως το 2016, περίοδος κατά την οποία εκδηλώθηκε η οικονομική κρίση, σημειώνει πτώση, φτάνοντας σε αρκετά χαμηλότερο επίπεδο από αυτό του 2003.

Διάγραμμα 4.5.3.1: Εξέλιξη κ.κ. ΑΕΠ, 2003 - 2016

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.5.3.1: κ.κ. ΑΕΠ, 2003 - 2016

κ.κ. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Σε εκατ. Ευρώ, τρέχουσες τιμές)														
Χωρική Ενότητα	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*
ΕΛΛΑΔΑ	16.371	17.683	18.134	19.769	21.061	21.845	21.386	20.324	18.643	17.311	16.475	16.402	16.381	16.378
Θεσσαλία	13.300	14.010	13.793	15.103	15.805	16.363	15.831	14.499	13.328	12.796	12.256	12.389	12.513	12.662
Μαγνησία	14.288	14.850	15.071	17.076	17.205	18.113	16.724	15.065	14.323	13.393	12.528	12.341	12.804	12.676

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

4.6 Μεταφορικές Υποδομές

Οδικό Δίκτυο

Το οδικό δίκτυο της Π.Ε. Μαγνησίας, διακρίνεται σε Εθνικό και Επαρχιακό. Το Εθνικό Οδικό Δίκτυο, έχει συνολικό μήκος 320 χιλιόμετρα και διακρίνεται, με τη σειρά του, σε τρεις κατηγορίες οδών, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση ΔΜΕΟ/ε/οικ/1308/15-12-95 «Περί Κατάταξης Εθνικών Οδών Περιφερειών Αττικής, Στερεάς Ελλάδας, Θεσσαλίας, Ηπείρου, Μακεδονίας και Θράκης σε Βασικό (Πρωτεύον, Δευτερεύον, και Τριτεύον Εθνικό) Οδικό Δίκτυο» (ΦΕΚ 30/Β/19-1-96). Πιο συγκεκριμένα, στο Πρωτεύον Εθνικό Οδικό Δίκτυο, ανήκει το τμήμα της ΝΕΟ 1 (ΠΑΘΕ), το οποίο διέρχεται μεταξύ των διοικητικών ορίων Αγ. Θεοδώρων και Βελεστίου. Το Δευτερεύον Εθνικό Οδικό Δίκτυο, αποτελείται από την Παλαιά Εθνική Οδό Βόλου Λάρισας (ΕΟ 6) και την Εθνική Οδό Βόλου Μικροθηβών (ΕΟ 30). Μέσω του Τριτεύοντος Εθνικού Οδικού Δικτύου, πραγματοποιείται η σύνδεση μεταξύ Βόλου και Πηλίου, ενώ, τέλος, το οδικό δίκτυο συμπληρώνεται από Επαρχιακές Οδούς (Ν.Α.Μαγνησίας, 2005).

Σιδηροδρομικό Δίκτυο

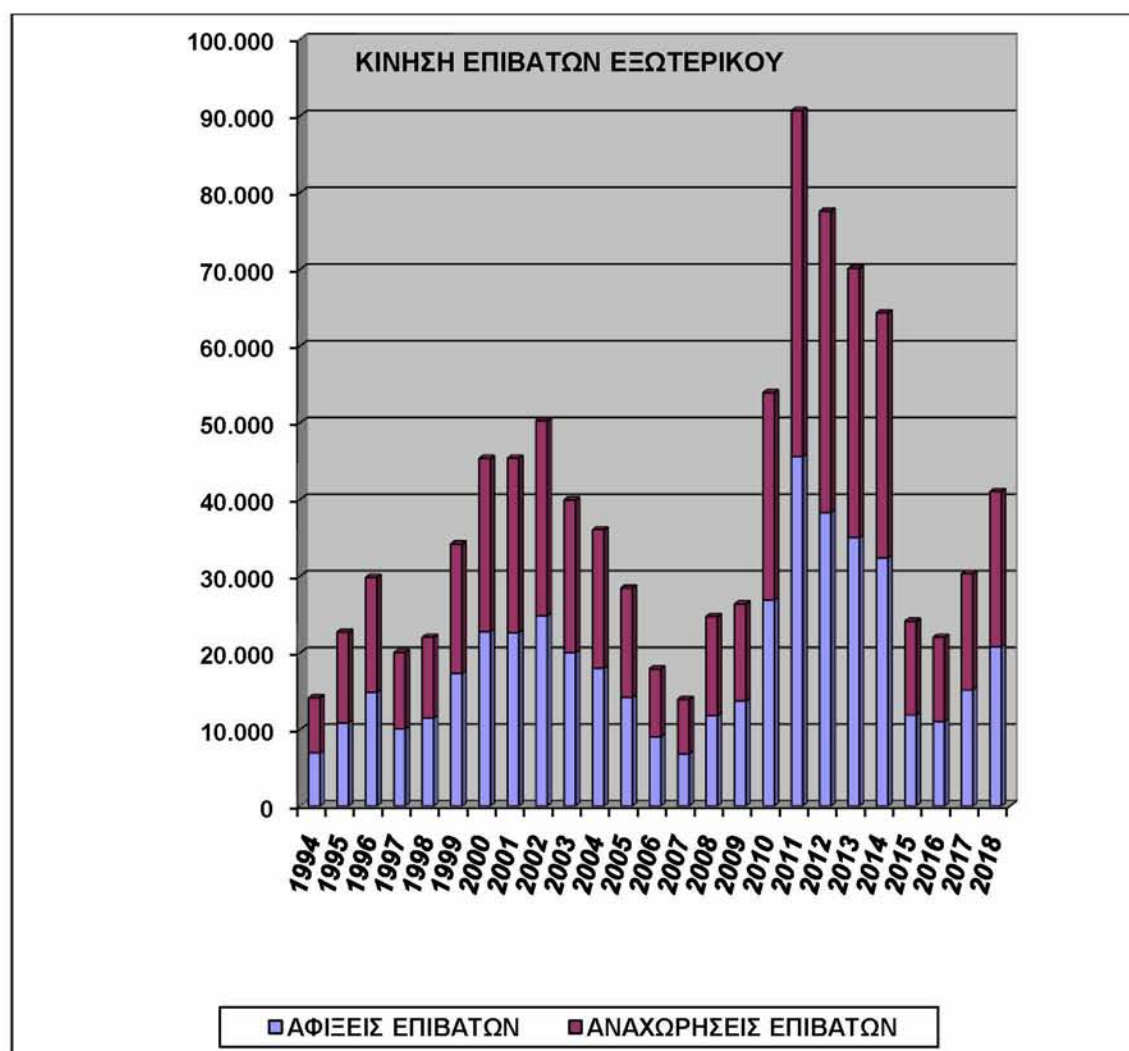
Το σιδηροδρομικό δίκτυο της Π.Ε. Μαγνησίας, αποτελείται από τη γραμμή Βόλος - Λάρισα. Επίσης, το τρένο που εκτελεί το δρομολόγιο Άνω Λεχώνια - Μηλιές, λειτουργεί ως τουριστική διαδρομή, η οποία λειτουργεί τις Κυριακές και κατά τη θερινή περίοδο. (ΤΡΑΙΝΟΣΕ, 2019)

Λιμάνι

Το Λιμάνι του Βόλου, αποτελεί σημαντική υποδομή για την περιοχή της Μαγνησίας. Η λιμενική ζώνη έχει έκταση περίπου 1.000 km² και διαθέτει τέσσερις (4) προβλήτες, κτίρια διοικητικής και τεχνικής υποστήριξης, αποθήκες, υπόστεγα και λοιπές εγκαταστάσεις. Ακτοπλοϊκή σύνδεση πραγματοποιείται μόνο με τα νησιά των Σποράδων, αλλά το λιμάνι έχει σημαντική εμπορική κίνηση, ενώ αναπτύσσεται και τουριστικά, με την υποδοχή κρουαζιερόπλοιων (Ποδηματάς, 2019).

Αεροδρόμιο

Στην Π.Ε. Μαγνησίας, βρίσκεται ο Κρατικός Αερολιμένας Νέας Αγχιάλου, ο οποίος απέχει περίπου 30 χλμ. από την πόλη του Βόλου. Η πρόσβαση στον αερολιμένα πραγματοποιείται μέσω της Νέας Εθνικής Οδού, στο ύψος του κόμβου Αλμυρού. Το αεροδρόμιο διαθέτει έναν επιβατικό αεροσταθμό και πέντε (5) θέσεις στάθμευσης αεροσκαφών. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΥΠΑ, η πλειοψηφία των αφίξεων και αναχωρήσεων πραγματοποιείται κυρίως από και προς το εξωτερικό. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί, το έτος 2018, υπήρξε σημαντική αύξηση από το προηγούμενο έτος, της τάξης του 33% περίπου, των επιβατών του εξωτερικού (Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας, 2019).

Γράφημα 4.6.1: Κίνηση επιβατών εξωτερικού, 1994 - 2018

Πηγή: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας, 2019

4.7 Ο τουρισμός στην Π.Ε Μαγνησίας

Ο τουρισμός αποτελεί έναν ιδιαίτερα σημαντικό κλάδο της οικονομίας της Π.Ε. Μαγνησίας, με μεγάλο ποσοστό συμμετοχής στο τοπικό ΑΕΠ, αλλά και αρκετά περιθώρια μελλοντικής αξιοποίησης και περαιτέρω ανάπτυξης (Ν.Α. Μαγνησίας, 2005). Η περιοχή χαρακτηρίζεται από ποικιλόμορφο και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον ενώ παράλληλα διαθέτει αξιόλογους ιστορικούς και πολιτιστικούς πόρους, οι οποίοι συμπληρώνονται από την παραγωγή τοπικών προϊόντων και τη χαρακτηριστική γαστρονομία (Ποδηματάς, 2019).

Πιο συγκεκριμένα, οι σημαντικότεροι τουριστικοί πόροι της Π.Ε. Μαγνησίας, συνοψίζονται ως εξής (Ν.Α. Μαγνησίας, 2005):

- ❖ Μεγάλη ακτογραμμή στο χερσαίο τμήμα που προσφέρεται για **θαλάσσιο τουρισμό** και θαλάσσια αθλήματα. Η μεγάλη έκταση των ακτών, σε συνδυασμό με την υψηλή ποιότητά τους, δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του κλασικού, θαλάσσιου τουρισμού κατά τη θερινή περίοδο.
- ❖ Αξιόλογο φυσικό περιβάλλον με οικοσυστήματα, βιότοπους και προστατευόμενες περιοχές Το όρος Πήλιο, αποτελεί προστατευόμενη περιοχή, λόγω του αναγλύφου, της βλάστησης και της πληθώρας μνημείων, γεφυριών και μονοπατιών. Η περιοχή του Βόρειου Πηλίου εντάσσεται στο δίκτυο Natura 2000, ενώ σε όλο το Πήλιο περιορίζεται η δόμηση, από σχετικό Προεδρικό Διάταγμα. Επομένως, η περιοχή προσφέρεται για την ανάπτυξη **εναλλακτικού τουρισμού**, όπως ο **περιπατητικός**, λόγω του οργανωμένου δικτύου μονοπατιών, ο **οικολογικός** και ο **αγροτουρισμός**. Επίσης, στην ευρύτερη περιοχή του Αλμυρού, υπάρχουν οι προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, οι οποίες είναι το έλος της Σούρπης και το αισθητικό δάσος «Κουρί» του Αλμυρού.
- ❖ Ύπαρξη οργανωμένου χιονοδρομικού κέντρου στο Πήλιο, με παράλληλη δυνατότητα ανάπτυξης ενός δεύτερου (Οθρυς). Έτσι, μπορεί να αναπτυχθεί ο **χειμερινός ορεινός τουρισμός**.
- ❖ Πλούσια ιστορική και πολιτιστική παράδοση και δραστηριότητα που καλύπτει όλες τις ιστορικές περιόδους και προσφέρεται για

πολιτιστικό τουρισμό. Η περιοχή διαθέτει αξιόλογους αρχαιολογικούς χώρους, με εκκίνηση από τη νεολιθική εποχή, βυζαντινά μνημεία αλλά και αρκετά μνημεία της νεώτερης ιστορίας. Επίσης, υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός πολιτιστικών συλλόγων, βιβλιοθηκών και παραδοσιακών εκδηλώσεων. Ιδιαίτερο πολιτιστικό πόρο, αποτελούν οι παραδοσιακοί οικισμοί, οι οποίοι διαθέτουν πλούσια πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά και προστατεύονται από σχετικό Προεδρικό Διάταγμα.

- ❖ Ύπαρξη Πανεπιστημίου που ενισχύει τον **εκπαιδευτικό, επιστημονικό και συνεδριακό τουρισμό.**
- ❖ Πλούσια θρησκευτική παράδοση και κληρονομιά, με μεγάλο αριθμό μνημείων, που ενισχύει το **θρησκευτικό τουρισμό.**
- ❖ Μοναδικό μουσειακό σιδηρόδρομο (Τρενάκι Πηλίου) και σιδηροδρομική κληρονομιά (Θεσσαλικοί σιδηρόδρομοι, τρία πλάτη γραμμής).

Ακόμη, η Μαγνησία, και ιδιαίτερα η πόλη του Βόλου, διαθέτει αρκετές αθλητικές υποδομές αλλά και εμπειρία στην αποτελεσματική διοργάνωση σημαντικών αθλητικών γεγονότων, με αποτέλεσμα την δυνατότητα ανάπτυξης του **αθλητικού και αστικού τουρισμού** (Ποδηματάς, 2019).

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η Π.Ε. Μαγνησίας, παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία τουριστικών πόρων, οι οποίοι προσφέρονται για την ανάπτυξη πολλών μορφών τουρισμού και την προσέλκυση επισκεπτών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Επίσης, λόγω της δυνατότητας ανάπτυξης διαφορετικών ειδών δραστηριοτήτων, η περιοχή γίνεται επισκέψιμη από τουρίστες διαφορετικών κατηγοριών, εθνικοτήτων και ηλικιών.

4.7.1 Τουριστικές υποδομές

Με βάση τα στοιχεία του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος για το έτος 2018, στην Π.Ε. Μαγνησίας υπάρχουν συνολικά 255 τουριστικά καταλύματα, εκ των οποίων τα 247 είναι ξενοδοχεία, όλων των κατηγοριών, ενώ υπάρχουν επίσης 8 κάμπινγκ. Η συνολική δυναμική της Π.Ε. Μαγνησίας, ανέρχεται στα 4.588 δωμάτια και στις 9.110 κλίνες. Οι τουριστικές υποδομές της Μαγνησίας, αποτελούν το 46,2%

και το 31,6% του συνολικού αριθμού ξενοδοχειακών μονάδων και κλινών, αντίστοιχα, της Περιφέρειας Θεσσαλίας, η οποία διαθέτει συνολικά 552 ξενοδοχειακές μονάδες, με 14.656 δωμάτια και 28.824 κλίνες (Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, 2019), καταδεικνύοντας έτσι το ρόλο του τουρισμού στην Π.Ε. Μαγνησίας, αλλά και τη σημαντική δυναμικότητά της στον τουριστικό τομέα.

Όσον αφορά τη χωρική συγκέντρωση των ξενοδοχείων, τα περισσότερα εξ αυτών, βρίσκονται στην πόλη του Βόλου και στην Πορταριά. Μεγάλο αριθμό ξενοδοχείων διαθέτει επίσης η Μακρυνίτσα, καθώς και οι τουριστικές παραλιακές περιοχές του νοτίου και ανατολικού Πηλίου, όπως τα Καλά Νερά και ο Άγιος Ιωάννης Πηλίου. Από την άλλη, τα κάμπινγκ της περιοχής, βρίσκονται στις παραλίες του ανατολικού και νοτίου Πηλίου. Στον πίνακα 4.8.1. που ακολουθεί αποτυπώνεται η συγκέντρωση των ξενοδοχείων ανά περιοχή καθώς και η κατηγορία τους, στην Π.Ε. Μαγνησίας.

Πίνακας 4.7.1.1.: Ξενοδοχεία στην Π.Ε. Μαγνησίας ανά περιοχή και κατηγορία, 2018

Α/Α	Περιοχή	Αριθμός ξενοδοχείων	Κατηγορία				
			1*	2**	3***	4****	5*****
1	Βόλος	25	8	7	5	4	1
4	Πορταριά	25	1	6	6	11	1
2	Καλά Νερά	21	9	11		1	
6	Μακρυνίτσα	19		2	4	10	3
3	Άγιος Ιωάννης Πηλίου	16	4	8	4		
5	Τσαγκαράδα	14		5	3	5	1
7	Βυζίτσα	11			2	8	1
8	Μούρresi	8			3	5	
9	Χάνια	7		1	4	2	
10	Αργαλαστή	6	1	2	1	2	
11	Πλατανιάς	6	2	4			
12	Άγ. Λαυρέντιος	6		1	2	3	
17	Άγ. Γεώργιος Νηλείας	6		1	2	2	1
13	Άφηςσος	5		4	1		
14	Ζαγορά	5			2	2	1
15	Ν. Αγχίαλος	5	1	2	1	1	
16	Χορευτό	5	1	1	3		
18	Άγιος Δημήτριος	4		2	1	1	

19	Μηλίνα	4		2	2		
20	Πινακάτες	4			1	1	2
25	Μηλιές	4		1	1	2	
21	Αγία Κυριακή	3			2	1	
22	Αγριά	3	1	1			1
23	Κισσός	3		1		2	
24	Κορωπή	3	1	1	1		
26	Μυλοπόταμος	3		2		1	
44	Λάυκος	3			1	2	
27	Καστρί	2		2			
28	Κατηχώρι	2			2		
29	Νταμούχαρη	2		1	1		
30	Χόρτο	2		2			
31	Ανήλιο	2		1		1	
32	Άγιος Ιωάννης Αλμυρού	1			1		
33	Άλλη Μεριά	1		1			
34	Αλμυρός	1		1			
35	Αμαλιάπολη	1	1				
36	Καλαμάκι	1			1		
37	Κάτω Γατζέα	1		1			
38	Μακρυράχη	1			1		
39	Μικρό	1		1			
40	Ξυνόβρυση	1		1			
41	Ξορύχι	1				1	
42	Άνω Λεχώνια	1				1	
43	Άγ. Βλάσιος	1				1	
46	Πλατανίδια	1		1			
Σύνολο							247

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, 2019, Ιδία επεξεργασία.

Η δυναμική της Π.Ε. Μαγνησίας στις τουριστικές υποδομές, συμπληρώνεται από τον σημαντικό αριθμό ενοικιαζόμενων δωματίων, ο οποίος, σύμφωνα με τα στοιχεία του Συλλόγου Ιδιοκτητών Ενοικιαζόμενων Δωματίων Μαγνησίας, ανέρχεται στις 322 επιχειρήσεις. Όσον αφορά τη χωρική συγκέντρωση των ενοικιαζόμενων δωματίων, εμφανίζεται σχετικά διαφοροποιημένη από τη συγκέντρωση των ξενοδοχειακών μονάδων, καθώς ο μεγαλύτερος αριθμός ενοικιαζόμενων δωματίων παρατηρείται στις παραλιακές περιοχές του Πηλίου, όπως ο Άγιος Ιωάννης, η Μηλίνα

και τα Καλά Νερά (Σύλλογος Ιδιοκτητών Ενοικιαζόμενων Δωματίων Μαγνησίας, 2019).

Πίνακας.4.7.1.2: Επιχειρήσεις Ενοικιαζόμενων Δωματίων ανά περιοχή

A/A	Περιοχή	Αριθμός Ενοικιαζόμενων Δωματίων
1	Άγιος Ιωάννης Πηλίου	32
2	Μηλίνα	25
3	Καλά Νερά	21
4	Αφησσος	19
5	Τσαγκαράδα	18
6	Πλατανιάς	17
7	Χόρτο	16
8	Κάλαμος	13
9	Λεφόκαστρο	12
10	Πηγάδι Πτελεού	10
11	Αμαλιάπολη	9
12	Κατηγιώργης	9
13	Αχίλλειο	9
14	Άγιος Δημήτριος	8
15	Πάλτση	8
16	Πορταριά	6
17	Μακρυνίτσα	6
18	Κορωπή	6
19	Ξυνόβρυση	6
20	Μούρεςι	5
21	Αφέτες	5
22	Πλατανίδια	5
23	Βόλος	4
24	Χορευτό	4
25	Νταμούχαρη	4
26	Βυζίτσα	3
27	Αγ. Λαυρέντιος	3
28	Ζαγορά	3
29	Ν. Αγχίαλος	3
30	Μηλιές	3
31	Λάνκος	3
32	Κάτω Γατζέα	3

33	Μακρυράχη	3
34	Κισσός	3
35	Αγία Κυριακή	2
36	Αγριά	2
37	Νεοχώρι	2
38	Μαλάκι	2
39	Κεραμίδι	2
40	Άγ. Δημήτριος Αχιλλείου	2
41	Χάνια	1
42	Καστρί	1
43	Ανήλιο	1
44	Αλμυρός	1
45	Μικρό	1
46	Ξορύχτι	1
Σύνολο		322

Πηγή: Σύλλογος Ιδιοκτητών Ενοικιαζόμενων Δωματίων, 2019, Ιδία επεξεργασία

4.7.2 Τουριστική κίνηση - Αφίξεις - Διανυκτερεύσεις

Η δυναμική της τουριστικής αγοράς, εκφράζεται μέσω του αριθμού των διανυκτερεύσεων στα τουριστικά καταλύματα της περιοχής, διότι αυτό το μέγεθος δίνει το πλήθος των καταναλωτών των τουριστικών υπηρεσιών που παρέχονται από κάθε είδους τουριστικές επιχειρήσεις (ΕΟΤ, 2011) Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, το σύνολο των διανυκτερεύσεων στην Π.Ε. Μαγνησίας για το έτος 2017 ήταν 637.508 σε ξενοδοχειακά καταλύματα και 41.729 σε camping, ενώ το έτος 2018 μειώθηκαν στις 629.510 και 38.858 αντίστοιχα.

Σε σχέση με τις άλλες Περιφερειακές Ενότητες της Θεσσαλίας, ο αριθμός των διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα, στην Π.Ε. Μαγνησίας, είναι οριακά μικρότερος από αυτόν της Π.Ε. Σποράδων, αλλά μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο των άλλων Περιφερειακών Ενοτήτων. Η εικόνα διαφοροποιείται στην περίπτωση των campings, καθώς η Π.Ε. Μαγνησίας, συγκεντρώνει την συντριπτική πλειοψηφία διανυκτερεύσεων.

Τέλος, αναφορικά με την εθνικότητα των επισκεπτών, προκύπτει πως αυτοί είναι κυρίως ημεδαποί τουρίστες, αν και ο αριθμός των αλλοδαπών αυξήθηκε κατά το έτος 2018. Αξίζει να αναφερθεί ακόμα, πως το ίδιο έτος, ο αριθμός των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών σε camping, ξεπέρασε αυτόν των ημεδαπών.

Τα παραπάνω παρουσιάζονται πιο αναλυτικά στους πίνακες 4.7.2.1 και 4.7.2.2, ενώ όπως φαίνεται στους πίνακες 4.7.2.3 και 4.7.2.4, η εικόνα των αφίξεων για τα έτη 2017 και 2018 είναι παρόμοια με αυτή των διανυκτερεύσεων.

Πίνακας 4.7.2.1.: Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα ανά Π.Ε., 2017, 2018

	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ								
ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	2017					2018			
	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ			ΚΑΙΝΕΣ ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓ.	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ			ΚΑΙΝΕΣ ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓ.
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ			ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	
ΕΛΛΑΔΑ	14.154.141	73.474.232	87.628.373	773.431	51,9%	13.410.226	76.494.991	89.905.217	771.433
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	1.175.494	1.034.225	2.209.719	27.855	31,3%	1.084.818	1.138.612	2.223.430	27.403
Π.Ε ΛΑΡΙΣΑΣ	183.248	54.247	237.495	2.581	30,1%	171.305	66.919	238.224	2.421
Π.Ε. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	157.317	9.705	167.022	2.008	27,9%	114.774	10.047	124.821	1.880
Π.Ε. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	503.232	134.276	637.508	9.783	24,2%	475.993	153.517	629.510	9.366
Π.Ε. ΣΠΟΡΑΔΩΝ	131.624	579.725	711.349	9.335	45,1%	102.885	603.562	706.447	9.473
Π.Ε. ΤΡΙΚΑΛΩΝ	200.073	256.272	456.345	4.148	31,2%	219.861	304.567	524.428	4.263

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.7.2.2.: Διανυκτερεύσεις σε campings ανά Π.Ε., 2017, 2018

		CAMPINGS					
ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ		2017			2018		
	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ					
		ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΛΛΑΔΑ	52.7%	785.346	870.600	1.674.998	741.875	922.345	1.664.220
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	32,3%	28.999	35.080	64.079	30.644	36.647	67.291
Π.Ε ΛΑΡΙΣΑΣ	31,7%	5.938	1.235	7.173	11.818	5.074	16.892
Π.Ε. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	22,6%	0	0	0	0	0	0
Π.Ε. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	24,9%	21.220	20.506	41.726	17.559	21.299	38.858
Π.Ε. ΣΠΟΡΑΔΩΝ	43,9%	748	414	1.162	378	458	836
Π.Ε. ΤΡΙΚΑΛΩΝ	36.2%	1.093	12.925	14.018	889	9.816	10.705

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.7.2.3.: Αφίξεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα ανά Π.Ε., 2017, 2018

ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ							
	2017				2018			
	ΑΦΙΞΕΙΣ			ΚΛΙΝΕΣ ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓ.	ΑΦΙΞΕΙΣ			ΚΛΙΝΕΣ ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓ.
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ		ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	
ΕΛΛΑΔΑ	6.105.805	14.830.511	20.936.316	773.431	5.903.020	16.019.878	21.922.898	771.433
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	571.823	352.011	923.834	27.855	563.837	408.605	972.442	27.403
Π.Ε. ΛΑΡΙΣΑΣ	100.611	15.797	116.408	2.581	98.523	17.274	115.797	2.421
Π.Ε. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	80.653	5.045	85.698	2.008	65.345	5.668	71.013	1.880
Π.Ε. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	241.258	52.920	294.178	9.783	237.818	61.242	299.060	9.366
Π.Ε. ΣΠΟΡΑΔΩΝ	34.298	90.038	124.336	9.335	28.341	93.449	121.790	9.473
Π.Ε. ΤΡΙΚΑΛΩΝ	115.003	188.211	303.214	4.148	133.810	230.972	364.782	4.263

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.7.2.4.: Αφίξεις σε campings ανά Π.Ε., 2017, 2018

ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	CAMPINGS					
	2017			2018		
	ΑΦΙΞΕΙΣ					
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΛΛΑΔΑ	132.934	234.635	367.721	131.116	253.721	384.837
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	8.080	15.035	23.115	8.025	15.469	23.494
Π.Ε. ΛΑΡΙΣΑΣ	365	258	623	1.286	1.502	2.788
Π.Ε. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	0	0	0	0	0	0
Π.Ε. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	6.544	5.537	12.081	6.079	5.840	11.919
Π.Ε. ΣΠΟΡΑΔΩΝ	369	174	543	147	163	310
Π.Ε. ΤΡΙΚΑΛΩΝ	802	9.066	9.868	513	7.964	8.477

(Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία)

4.8 Πολιτιστικοί χώροι

Η περιοχή της Μαγνησίας, λόγω της μακραίωνης ιστορίας της, εμφανίζει αξιόλογο αριθμό πολιτιστικών χώρων και μνημείων, τα οποία ανήκουν στην αρχαία, βυζαντινή και νεότερη εποχή. Τα σημαντικότερα εξ αυτών, παρουσιάζονται παρακάτω, με βάση την χρονική περίοδο στην οποία ανήκουν (Εφορεία Αρχαιοτήτων Μαγνησίας, 2019).

4.8.1 Μνημεία Πολιτισμού

Αρχαία Μνημεία

- 1. Ανάκτορο Δημητριάδας:** Το ανακτορικό συγκρότημα αποτελούσε την έδρα της πολιτικής και διοικητικής δράσης των Μακεδόνων βασιλέων. Βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα της πόλης, βόρεια της αγοράς και τοποθετείται χρονολογικά στο πρώτο τέταρτο του 2ου αι. π.Χ. Η ανέγερσή του έγινε επί ερειπίων προηγούμενου συγκροτήματος, του 3ου αι. π.Χ.. Το ανάκτορο, εγκαταλείφθηκε έπειτα από τη μάχη της Πύδνας, το 168 π.Χ.. Συνέχισε να χρησιμοποιείται, χωρίς να φιλοξενεί δημόσιες δραστηριότητες, μέχρι το 120 π.Χ., όταν ολόκληρος ο χώρος του ανακτόρου εγκαταλείφθηκε οριστικά. Κατά τη ρωμαϊκή εποχή, ο χώρος μετατράπηκε σε νεκροταφείο.
- 2. Θέατρο Δημητριάδας:** Την περίοδο ίδρυσης της πόλης, δηλαδή το 294 - 292 π.Χ., δημιουργήθηκε και το θέατρο της Δημητριάδας, από τον Μακεδόνα βασιλέα Δημήτριο Πολιορκητή. Το θέατρο δεν χρησιμοποιούνταν για μεγάλη χρονική περίοδο, λόγω καταστροφών, αλλά μετά από μια ριζική ανακαίνισή του λειτούργησε ως τον 4ο αι. μ.Χ., όταν και εγκαταλείφθηκε οριστικά.
- 3. Λαμιάσπιτο Διμηνίου:** Πρόκειται για τον αρχαιότερο και μικρότερο από τους δύο μυκηναϊκούς θολωτούς τάφους, που βρέθηκαν στο Διμήνι. Σύμφωνα με την μορφή του τοποθετείται χρονολογικά στο 14ο αι. π.Χ.

4. **Τούμπα Διμηνίου:** Αποτελεί θολωτό τάφο του Διμηνίου, ο οποίος, με βάση τα θραύσματα αγγείων στο δρόμο που οδηγεί στη θόλο, φαίνεται πως χρησιμοποιήθηκε για τελευταία φορά κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, στον 13ο αι. π.Χ.
5. **Οικία Ν (οικία Νηπίου):** Η οικία Ν, είναι ένα από τα πιο καλοδιατηρημένα σπίτια του οικισμού του Διμηνίου. Λόγω των μικρών διαφορών των θεμελίων του, φαίνεται πως το σπίτι ανακαινίστηκε τρεις φορές. Οφείλει την ονομασία του, σε καμένα οστά ενός νηπίου, που βρέθηκαν μέσα σε πήλινο αγγείο.

Βυζαντινά Μνημεία

1. **Βασιλική Α' (βασιλική της Δαμοκρατίας):** Η παλαιοχριστιανική Δημητριάδα, βρισκόταν στη θέση της αρχαίας πόλης Παγασαί - Δημητριάς, ανάμεσα στη θέση Μπουρμπουλήθρα και Πευκάκια. Στο βόρειο συνοικισμό, βρίσκεται η παλαιοχριστιανική βασιλική Α', στην οποία διακρίνονται πέντε οικοδομικές φάσεις. Η πρώτη εξ αυτών, χρονολογείται στα 400 μ.Χ., ενώ οι τέσσερις επόμενες μέχρι τον 6ο αι. μ.Χ. Στα τέλη του 6ου αι. τοποθετείται η οριστική εγκατάλειψη του μνημείου.
2. **Επισκοπή Άνω Βόλου:** Πρόκειται για βραχώδες ύψωμα στον Άνω Βόλο. Οφείλει την ονομασία του σε εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, που αποτελούσε την έδρα του Επισκόπου και σε κτίριο, το οποίο αποτελούσε την κατοικία του, κατά τον ύστερο Μεσαίωνα. Σήμερα υφίστανται μόνο κάποια ερείπια.

4.8.2 Αρχαιολογικοί χώροι

1. **Αρχαιολογικός χώρος Αερινού:** Πρόκειται για τμήματα ενός εκτεταμένου οικισμού, ο οποίος δημιουργήθηκε κατά τη μέση νεολιθική περίοδο (6η χιλιετία π. Χ.) και αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά την μέση εποχή του χαλκού.

2. **Άλος:** Παρόλο που η ακριβής θέση της κλασικής πόλης της Άλου δεν έχει προσδιοριστεί με ακρίβεια, ταυτίζεται με ερείπια κοντά στον οικισμό «Πλάτανο», του Δήμου Αλμυρού. Μέσα από αυτά, προκύπτει η ύπαρξη πόλης, η οποία κατοικούνταν από την ύστερη εποχή του χαλκού έως τη γεωμετρική εποχή, όπως και κατά την αρχαϊκή περίοδο και τους ελληνιστικούς χρόνους.
3. **Αμφανές:** Πρόκειται για πόλη του 6ου αι. π.Χ., η οποία βρίσκεται νότια του Βόλου, στο λόφο «Σωρός». Σε αυτή ανακαλύφθηκαν σημαντικά ευρήματα, όπως αγάλματα και αμφορείς.
4. **Γορίτσα:** Στο λόφο της Γορίτσας, στα ανατολικά του Βόλου, βρίσκεται μια αρχαία πόλη, η οποία κτίστηκε, πιθανόν, από τον Φίλιππο τον Β΄, όταν οχύρωνε στρατηγικές θέσεις στη Μαγνησία, ώστε να μπορεί να ελέγχει τη θάλασσα του Παγασητικού. Ωστόσο, η πόλη εγκαταλείφθηκε περίπου το 250 π.Χ., όταν οι κάτοικοί της μετακινήθηκαν στην αρχαία Δημητριάδα.
5. **Δημητριάδα:** Η αρχαία πόλη της Δημητριάδας, οφείλει το όνομά της στον μακεδόνα βασιλιά Δημήτριο Πολιορκητή. Η κατοίκηση της περιοχής έγινε κατά τη μετάβαση από την εποχή του λίθου στην εποχή του χαλκού. Ωστόσο, ο Δημήτριος, τον 3ο αι. π.Χ., δημιούργησε ένα σημαντικό οικονομικό και πολιτικό κέντρο, με πυρήνα τις κλασικές Παγασές, το οποίο υπήρχε μέχρι τα παλαιοχριστιανικά χρόνια.
6. **Διμήνι:** Βρίσκεται σε χαμηλό λόφο, σε απόσταση 3 χιλιομέτρων από το Βόλο. Ο οικισμός κατοικήθηκε για πρώτη φορά στη Νεότερη Νεολιθική εποχή (αρχές της 5ης χιλιετίας) και μέσα από τα αρχιτεκτονικά ευρήματα, φαίνεται πως αποτελούσε οργανωμένο νεολιθικό οικισμό.
7. **Σέσκλο:** Πρόκειται για έναν από τους σημαντικότερους νεολιθικούς οικισμούς σε όλη την Ευρώπη, ο οποίος κατοικήθηκε από την αρχή της νεολιθικής εποχής (7η χιλιετία π.Χ.) μέχρι και τη Μέση Εποχή του Χαλκού. Η περίοδος της μεγαλύτερης ακμής του ήταν αυτή της Μέσης Νεολιθικής περιόδου, κατά την 6η χιλιετία π.Χ.
8. **Φεραί:** Στην περιοχή του σημερινού Βελεστίνου, του Δήμου Ρήγα Φεραίου, υπήρχε αρχαίος οικισμός που εξελίχθηκε στην πόλη των

Φερών. Οι πρώτοι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν εκεί στο τέλος της Νεολιθικής Εποχής ή στην αρχή της Εποχής του Χαλκού, γύρω στο 3000 π.Χ., ενώ η περίοδος της μεγαλύτερης ακμής ήταν η Μυκηναϊκή εποχή (16ος- 11ος αι. π.Χ.). Η πόλη των Φερών, περιλαμβάνει αρκετά αρχαία μνημεία, όπως η Ακρόπολη, η Αγορά και το Θέατρο.

9. **Φθιώτιδες Θήβες:** Η αρχαία αυτή πόλη, βρίσκεται περίπου 5 χλμ. ΝΔ της Νέας Αγχιάλου και 1,5 χλμ. βόρεια των Μικροθηβών. Η πρώτη κατοίκησή της τοποθετείται στις αρχές της Μέσης Νεολιθικής περιόδου ή και νωρίτερα. Το 217 π.Χ. ο Φίλιππος Ε΄ κατέλαβε την πόλη και άρχισε η παρακμή της. Οι ανασκαφές, έφεραν στο φώς σημαντικά μνημεία εντός της πόλης, όπως ο Ναός του Ασκληπιού και το Αρχαίο Θέατρο.
10. **Παλαιοχριστιανικές Φθιώτιδες Θήβες:** Πρόκειται για τη δεύτερη πόλη με το όνομα Φθιώτιδες Θήβες, η οποία αρχικά ονομαζόταν Πύρασος ή Δημήτριον. Μέχρι το τέλος του 6^{ου} αι. μ.Χ, κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο, η πόλη γνώρισε μεγάλη πολιτιστική ακμή, όπως φαίνεται από τον μεγάλο αριθμό ευρημάτων, όπως σημαντικά εκκλησιαστικά, ιδιωτικά και δημόσια κτίρια με διάκοσμο από μαρμάρινα γλυπτά, ψηφιδωτά εντοίχια και δαπέδων, πλακόστρωτοι δρόμοι, υδραγωγεία και πλήθος έργων τέχνης που χρονολογούνται από τον 3^ο μέχρι τον 6^ο αι. μ.Χ.
11. **Κάστρο - Παλαιά Βόλου:** Το κάστρο των Παλαιών του Βόλου, βρίσκεται σε ανθρωπογενή λόφο στη δυτική είσοδο της σύγχρονης πόλης του Βόλου. Αποτελεί τον ιστορικό πυρήνα του Βόλου και ταυτίζεται με την μυθική Ιωλκό. Σε αυτό έχουν ανακαλυφθεί διάφορα οικιστικά κατάλοιπα. Επίσης, αποτελεί την μοναδική αδιάκοπα κατοικημένη - από τα μέσα της 3ης χιλιετίας π. Χ. μέχρι και σήμερα - θέση στον κόλπο του Παγασητικού.
12. **Νεολιθικός οικισμός Λίμνης Κάρλας:** Στη θέση «Θερμοκήπια», κοντά στο χωριό «Κανάλια», βρίσκεται μια σημαντική αρχαιολογική θέση, η οποία, με βάση τα ευρήματα, φαίνεται πως κατοικούνταν από τη Νεολιθική περίοδο έως την Ύστερη Εποχή του Χαλκού.

4.8.3 Μουσεία

Στην Π.Ε. Μαγνησίας, υπάρχει σημαντικός αριθμός μουσείων, ενισχύοντας την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής. Η πλειοψηφία εξ αυτών, βρίσκεται στο Δήμο Βόλου και ιδιαίτερα στην πόλη του Βόλου. Το μικρότερο αριθμό μουσείων, συγκεντρώνει ο Δήμος Ζαγοράς - Μουρεσίου, ο οποίος διαθέτει μόνο ένα μουσείο. Στους παρακάτω πίνακες παρουσιάζονται τα μουσεία σε κάθε Δήμο της Μαγνησίας.

Πίνακας 4.8.3.1: Μουσεία Δήμου Βόλου

A/A	ΜΟΥΣΕΙΟ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ
1	Μουσείο της Πόλης του Βόλου	Βόλος
2	Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο	Βόλος
3	Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλίας	Βόλος
4	Μουσείο Αλέκου Κ. Δάμτσα (στο κέντρο τέχνης Τζόρτζιο ντε Κίρικο)	Βόλος
5	Λαογραφικό κέντρο Κίτσου Μακρή	Βόλος
6	Μουσείο - Πινακοθήκη Χρυσούλας Ζώγια	Βόλος
7	Μουσείο Εθνικής Αντίστασης	Νέα Ιωνία
8	Μουσείο Μεταξουργείου Ετμεκτζόγλου	Νέα Ιωνία
9	Αρχοντικό Ζαφειρίου	Άγιος Ονούφριος
10	Παραδοσιακό ελαιοτριβείο «Χατζηγιάννη» & Εκθετήριο Αγροτικής Οικονομίας Κατηχωρίου	Κατηχώρι
11	Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Πορταριάς	Πορταριά
12	Κοινοτικό κέντρο παράδοσης και πολιτισμού Σταγιατών	Σταγιάτες
13	Χώρος Μνήμης «Δράκεια 18.12.1943»	Δράκεια
14	Τυπογραφικό Μουσείο Εφημερίδας «Θεσσαλία»	Βόλος
15	Εντομολογικό Μουσείο Αθανάσιου	Βόλος

	Κουτρούμπα	
16	Μουσείο Θεόφιλου	Ανακασιά
17	Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ιστορίας Πηλίου	Μακρυνίτσα
18	Βυζαντινό Μουσείο	Μακρυνίτσα

Πηγή: Δήμος Βόλου, 2019, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.8.3.2: Μουσεία Δήμου Αλμυρού

A/A	ΜΟΥΣΕΙΟ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ
1	Αρχαιολογικό Μουσείο Αλμυρού	Αλμυρός
2	Δημοτική Πινακοθήκη	Αλμυρός
3	Λαογραφικό Μουσείο Βλάχων	Αλμυρός
4	Μουσείο Θαλάσσης Αχιλλείου	Αχίλλειο
5	Λαογραφικό Μουσείο Κτηνοτροφικής Ζωής Ανάβρα	Ανάβρα

Πηγή: Δήμος Αλμυρού, 2019, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.8.3.3: Μουσεία Δήμου Νοτίου Πηλίου

A/A	ΜΟΥΣΕΙΟ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ
1	Εικαστικό Μουσείο Γλύπτη Νικόλα	Άγιος Γεώργιος Πηλίου
2	Τοπικό Μουσείο Μηλεών	Μηλιές
3	Μουσείο Ελιάς και Λαδιού	Άνω Γατζέα
4	Μουσείο Ραδιοφώνου «Αντώνης Ταβάνης»	Λάυκος
5	Φάμπειο Μουσείο	Λάυκος

Πηγή: <https://museumfinder.gr/>, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.8.3.4: Μουσεία Δήμου Ρήγα Φεραίου

A/A	ΜΟΥΣΕΙΟ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ
1	Εκθεσιακό Κέντρο «Ρήγας Βενεστινλής»	Βελεστίνο
2	Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Ριζομύλου	Ριζόμυλος

3	Λαογραφικό Μουσείο Στεφανοβικείου	Στεφανοβίκειο
4	Κέντρο Ιστορίας Πολιτισμού Κερασιάς (Κ.Ι.ΠΟ.ΚΕ)	Κερασιά
5	Κέντρο Έρευνας και Προστασίας Αυτοφυούς Ορχιδέας	Κερασιά
6	Μουσείο Ηλία Λεφούση	Κερασιά
7	Εκθεσιακό Κέντρο Φυσικής Ιστορίας και Πολιτισμού Λίμνης Κάρλας και Μαυροβουνίου (Μουσείο Κάρλας)	Κανάλια
8	Μουσείο Λιμναίου Πολιτισμού Κάρλας	Κανάλια

Πηγή: Δήμος Ρήγα Φεραίου, 2019, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.8.3.5: Μουσεία Δήμου Ζαγοράς - Μουρεσίου

A/A	ΜΟΥΣΕΙΟ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ
1	Σχολείο Ρήγα Φεραίου	Ζαγορά

Πηγή: Δήμος Ζαγοράς - Μουρεσίου, 2019, Ιδία επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ο Θρησκευτικός τουρισμός στην Π.Ε Μαγνησίας

5.1 Θρησκευτικά μνημεία - Προσκυνήματα

Η περιοχή της Μαγνησίας και ιδιαίτερα ο ορεινός όγκος του Πηλίου, διαθέτει μεγάλο αριθμό μοναστηριών και θρησκευτικών μνημείων, κάποια από τα οποία ιδρύθηκαν ήδη από τον 12ο αι., όταν το Πήλιο χαρακτηριζόταν ως «Βουνό των Κελλίων» και «δεύτερο Άγιον Όρος», λόγω της μεγάλης ακμής που γνώρισε η μοναστική και ασκητική ζωή στην περιοχή (Ιερά Μονή Παμμεγίστων Ταξιαρχών, 2019). Οι ιερές μονές και τα θρησκευτικά μνημεία, παρουσιάζονται πιο αναλυτικά παρακάτω.

Ιερά μονή Αγίου Λαυρεντίου

Η Ιερά μονή Αγίου Λαυρεντίου, βρίσκεται στην Τοπική Κοινότητα Αγίου Λαυρεντίου, ανατολικά του ομώνυμου χωριού, σε υψόμετρο 610 μ.. Απέχει από την πόλη του Βόλου περίπου 25 χλμ. και καταλαμβάνει περιτοιχισμένο χώρο, έκτασης 1,5 στρέμματος. Αποτελεί σπάνιο δείγμα της βυζαντινής μοναστηριακής αρχιτεκτονικής, καθώς ο αρχικός ναός του καθολικού, ανήκε στον κωνσταντινουπολίτικο τύπο του σύνθετου τετρακιόνιου σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τρούλο. Η ανοικοδόμηση του καθολικού της μονής, τοποθετείται χρονολογικά στα μέσα του 13ου αι.. Στα βόρεια του Καθολικού, βρίσκεται λατινική επιγραφή, η οποία υποδηλώνει την ύπαρξη λατινικής μονής του Αγίου Ανδρέα Βενεδικτίνων μοναχών από το Αμάλφι της Ιταλίας. Στα ερείπια αυτής, ιδρύθηκε αργότερα η Ορθόδοξη μονή, ιδρυτής της οποίας, θεωρείται ο όσιος Λαυρέντιος ο Μέγας, αγιορείτης μοναχός της Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας.

Η σημερινή μορφή τους καθολικού, φαίνεται να είναι αποτέλεσμα διαφόρων ανακαινίσεων, προσθηκών και επισκευών, τεσσάρων φάσεων, όπως αναφέρεται σε αρκετές επιγραφές. Οι περισσότερες εξ αυτών ανήκουν στον 18ο αι., όταν η μοναστηριακή κοινότητα βρισκόταν σε ακμή. Στη συνέχεια, το 19ο αι., ιδρύεται στο μοναστήρι Φιλοσοφική Σχολή, από τον Δοσίθεο το Β', τον επικαλούμενο φιλόσοφο. Ωστόσο, τα επόμενα χρόνια, το μοναστήρι χρησιμοποιήθηκε ως κρησφύγετο επαναστατών και φυλακή Τούρκων αιχμαλώτων, ενώ το 1823 λεηλατήθηκε από τους Τούρκους και καταστράφηκε. Το 1886 αναφέρεται πως η μονή βρίσκεται σε τελεία εγκατάλειψη.

Τελικά, το 1988, εγκαθίσταται στο, μέχρι τότε, εγκαταλελειμμένο και ερειπωμένο μοναστήρι, γυναικεία αδελφότητα. Σύμφωνα με το ΦΕΚ 380/20-3-1976/Β, η ιερά μονή χαρακτηρίζεται ως ιστορικό, διατηρητέο μνημείο, καθώς αποτελεί αξιόλογο βυζαντινό μνημείο. (Μοναστήρια της Ελλάδας, ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002). Σήμερα, η αδελφότητα αριθμεί 3 μοναχές και ηγούμενη είναι η γερόντισσα Μαριάμ Ανανιάδου (Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, 2017).

Εικόνα 5.1.1: Ιερά Μονή Αγίου Λαυρεντίου

Πηγή: Greek Orthodox Religious Tourism

Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος - Φλαμουρίου

Βρίσκεται πλησίον του χωριού Κερασιά, στο βόρειο Πήλιο και σε υψόμετρο 570 μ., ενώ ιστορικά η μονή είναι περισσότερο γνωστή με την επωνυμία "Φλαμπούρι" ή "Φλαμούρι". Το μοναστήρι ιδρύθηκε στα τέλη του 16ου αιώνα, από τον Όσιο Συμεών τον «ανυπόδητο και μονοχίτων», από το Βαθύρεμα της Αγίας Λάρισας, ο οποίος ήρθε στην περιοχή, αφού μόνασε στο Άγιο Όρος. Η μονή φαίνεται να άκμασε, μέσα στο 17ο αιώνα, λόγω της αρχιτεκτονικής και κτηριακής δομής, η οποία μαρτυρά δραστήρια και πολυπληθή μοναστική κοινότητα. Οι οικοδομικές εργασίες του 18ου αιώνα, φαίνεται να συνδέονται με τον Άγιο Γεράσιμο Μακρινίτσας. Στο τέλος του 19ου αιώνα το μοναστήρι βρίσκεται σε πλήρη παρακμή, λόγω της μείωσης του αριθμού των μοναχών και τη βαθμιαία ερείπωσή του. Επίσης, μεγάλες καταστροφές προκλήθηκαν από βομβαρδισμό κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, διότι η μονή αποτέλεσε καταφύγιο των ανταρτών (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002).

Η σημερινή μορφή του Καθολικού, είναι αποτέλεσμα δυο συνεχόμενων κτιριακών όγκων. Ο κυρίως ναός είναι αθωνικού τύπου, δηλαδή σταυροειδής, εγγεγραμμένος σε τετράπλευρο, μέσης εσωτερικής διαστάσεως περίπου 9,5 μέτρων, ενώ στους πλάγιους τοίχους δημιουργούνται οι ημικυκλικές κόγχες των χοροστασίων, ελαφρά προωθημένες ανατολικά. Στη θέση της λιτής, υπάρχει ο θολοσκεπής νάρθηκας. Οι θόλοι του κυρίως ναού καλύπτονται από τοιχογραφίες, οι οποίες, σύμφωνα με τη οργάνωση και τη θεματική τους ποικιλία, κατατάσσονται στη μεγάλη ζωγραφική του 16^ο αιώνα. Αξιόλογο είναι επίσης, το χρυσοστόλιστο ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Εκτός από το καθολικό, σημαντικός είναι επίσης ο ναός του Σωτήρος, ο οποίος χτίστηκε μεταξύ 16ου και 17ου αιώνα, και φέρει μορφολογικά στοιχεία τόσο της πρώιμης βυζαντινής περιόδου, όσο και της προχωρημένης τουρκοκρατίας. Ακόμη, νότια και εξωτερικά της Μονής, βρίσκεται το παρεκκλήσι της Αγίας Τριάδος, το οποίο αποτελεί το πρώτο κτίριο της Μονής και ανεγέρθηκε από τον Άγιο Συμεών, για την εξυπηρέτηση λειτουργικών αναγκών των μοναχών.

Τα τελευταία χρόνια, έχουν γίνει αρκετές εργασίες συντήρησης και αναστήλωσης της μονής, με σημαντικότερες την ανέγερση της κεντρικής εισόδου, του τετραώροφου πύργου, του χώρου φιλοξενίας, της τράπεζας καθώς και τη

συντήρηση του καθολικού και του νοτίου τρούλου, ο οποίος καταστράφηκε από ιταλικούς βομβαρδισμούς, το 1943 .

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 621/Β/27-9-1990, η μονή χαρακτηρίζεται ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, με ζώνη προστασίας 1000 μ., ως ένα από τα αξιολογότερα μνημεία της περιοχής της Μαγνησίας.

Σημαντικά κειμήλια της μονής είναι η τίμια κάρα του κτήτορός της Οσίου Συμεών και το δεξί χέρι του Αγίου Γερασίμου του Νέου. Σήμερα Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Φλαμουρίου είναι ο Αρχιμανδρίτης Συμεών Αναστασίου και η αδελφότητα αριθμεί 4 πατέρες. Ο κύριος χώρος της μονής είναι άβατος για τις γυναίκες (Μοναστήρια της Ελλάδας, 2019, Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, 2017)

Εικόνα 5.1.2: Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Φλαμουρίου

Πηγή: Μοναστήρια της Ελλάδας

Ιερά μονή Σουρβιάς

Η Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος, περισσότερο γνωστή ως μονή Σουρβιάς, βρίσκεται βορειοανατολικά της πόλης του Βόλου, στη θέση Λέσιανη, Μακρινίτσας στο Μαυροβούνι. Είναι κτισμένη σε υψόμετρο 700 μ. και ιδρύθηκε αρχικά ως Πατριαρχικό Σαυροπήγιο. Πρώτος κτήτορας θεωρείται ο Άγιος Διονύσιος ο

Ολυμπίτης, το α' μισό του 16^{ου} αιώνα. Η μοναστική κοινότητα άκμασε κατά την περίοδο του 17^{ου} αιώνα, όπως φαίνεται από τις εργασίες ανέγερσης και τοιχογράφησης που πραγματοποιήθηκαν στο καθολικό, πιθανότατα στα ερείπια παλαιότερου κτίσματος. Κατά το 18^ο αιώνα, η ακτινοβολία του μοναστηριού είναι βέβαιο πως συνεχίστηκε, ενώ ο Άγιος Γεράσιμος, θεωρείται ο δεύτερος κτήτορας και ανακαινιστής της μονής. Εντούτοις, από , με τα πλευρικά κτήρια να έχουν υποστεί μεγάλες φθορές ενώ σώζεται μόνο το καθολικό (ΤΕΕ Μαγνησίας , 2002).

Εικόνα 5.1.3: Ι.Μ. Σουρβιάς, η είσοδος της Μονής.

Πηγή: <http://walking-pilion.blogspot.com/>

Ιερά Μονή Ταξιαρχών Ζαγοράς

Η Ιερά Μονή Ταξιαρχών, βρίσκεται ανατολικά της Ζαγοράς, στα μέσα της διαδρομής Ζαγοράς - Χορευτού. Σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες, η ίδρυση της μονής τοποθετείται χρονολογικά στις αρχές του 18ου αιώνα. Μεταξύ των ετών 1733 και 1795 έγινε μεγάλης κλίμακας ανακαίνιση της μονής, ενώ το 1733 κτίστηκε και το υπάρχον καθολικό. Το 1874, προκλήθηκαν μεγάλες καταστροφές στο μοναστήρι, λόγω πυρκαγιάς, οι οποίες όμως αποκαταστάθηκαν. Η ακριβής χρονολογία εγκατάλειψης της μονής είναι άγνωστη.

Σήμερα, διατηρούνται μόνο κάποια κτίσματα της μονής, όπως τμήμα του περιβόλου, το διώροφο κτίσμα των κελιών και το καθολικό, το οποίο βρίσκεται σε κακή κατάσταση. Τα μορφολογικά του χαρακτηριστικά, έχουν αλλοιωθεί από αποσπασματικές τροποποιήσεις και επεμβάσεις οι οποίες δημιούργησαν επιπλέον προβλήματα, στο ήδη εγκαταλελειμμένο κτίριο (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002).

Ιερά Μονή Παναγίας Λαμπηδόνας

Η μονή, βρίσκεται σε κοντινή απόσταση με τον οικισμό της Λαμπινούς Πηλίου. Το καθολικό της μονής χτίστηκε το 1796, όπως αναγράφεται σε λιθόγλυπτες επιγραφές. Μορφολογικά ανήκει στον τύπο της μονόκλιτης βασιλικής με θόλο και πλακόσκεπη στέγη. Επίσης, ενδιαφέρον από πλευράς μορφολογίας παρουσιάζει το εξωτερικό της κόγχης του Ιερού Βήματος, καθώς έχουν διαμορφωθεί επτά αβαθή υψίκορμα αψιδώματα σε τέσσερις ζώνες. Η ανατολική πλευρά του καθολικού, έχει υποστεί φθορές λόγω της διάβρωσης από τους ανέμους του Αιγαίου. Ακόμη, η μονή διαθέτει αξιόλογο λιθογλυπτικό διάκοσμο με καθιερωμένα αλλά και πρωτότυπα θέματα. Οι τοιχογραφίες των τόξων πάνω από τις δύο πόρτες εισόδου, χρονολογούνται, σύμφωνα με επιγραφή, στα 1799. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει το εντυπωσιακό ξυλόγλυπτο τέμπλο, το οποίο χρονολογείται, σύμφωνα με την τεχνοτροπία του, στα τέλη του 18ου αιώνα.

Εικόνα 5.1.4: Ιερά Μονή Παναγίας Λαμπηδόνας

Πηγή: Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος

Το μνημείο, είναι χαρακτηρισμένο ως ιστορικό διατηρητέο, ως δείγμα πληλορείτικης εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής, σύμφωνα με το ΦΕΚ 381/Β/30-6-1983. Ωστόσο, το καθολικό και τα κτίσματα των κελιών έχουν υποστεί σημαντικές φθορές, οι οποίες χρήζουν αποκατάστασης και ανακατασκευής. (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002) Σήμερα, ηγουμένη της Μονής είναι η γερόντισσα Θεογνωσία Τσιομπάνογλου και η αδελφότητα αριθμεί 4 μοναχές (Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, 2017).

Ιερά Μονή Παναγίας "Ράσουσας" ή "Ράσοβας"

Η μονή αυτή, βρίσκεται βορειοδυτικά της Ζαγοράς σε υψόμετρο 527 μ., ενώ η προέλευση της επωνυμίας της παραμένει αβέβαιη, όπως και η ακριβής χρονολογία ίδρυσης. Ωστόσο, η ύπαρξή της βεβαιώνεται ήδη από τον 13ο αιώνα. Ο τελευταίος μοναχός, ο Ανατόλιος απεβίωσε γύρω στα 1885.

Μέχρι το 1970, διατηρούνταν ο περίβολος, η ανατολική και νότια πτέρυγα των κελιών καθώς και μέρος της δυτικής. Ωστόσο, σήμερα, υπάρχει μόνο το καθολικό, του οποίου η ακριβής χρονολόγηση δεν είναι δυνατή, παρά μόνο μέσα από μορφολογικές παρατηρήσεις του αρχιτεκτονικού τύπου και άλλων χαρακτηριστικών, οι οποίες οδηγούν στην χρονολογική τοποθέτηση περίπου στο 17ο αιώνα. Το καθολικό αποτελεί κτίριο ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού τύπου και μοναδικό δείγμα της περιοχής, ενώ οι αξιόλογες τοιχογραφίες και το ξυλόγλυπτο τέμπλο, συμβάλουν στην σημαντικότητα του μνημείου. Ωστόσο, η κατάστασή του δεν είναι καλή και απαιτούνται εργασίες προστασίας και συντήρησης (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002).

Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Συκής

Το μοναστήρι, είναι χτισμένο σε υψόμετρο 300 μ. και βρίσκεται στο νοτιοανατολικό Πήλιο σε απόσταση 38 χλμ από την πόλη του Βόλου. Πιο συγκεκριμένα, βρίσκεται περίπου 1 χλμ. νοτιοδυτικά του χωριού της Συκής, στη θέση «Παλάτια». Σύμφωνα με την παράδοση, αλλά και την ύπαρξη παλιότερου οικισμού στη θέση αυτή, φαίνεται πως η σημερινή μονή οικοδομήθηκε στη θέση παλαιότερης, πιθανώς των Βυζαντινών χρόνων. Ωστόσο, οι γραπτές πληροφορίες για τη μονή, δείχνουν πως το σημερινό καθολικό, οικοδομήθηκε το 1795, με πρώτο ηγούμενο τον ιερομόναχο Δαβίδ

Συκεώτη. Μέχρι το 1822, όταν και η μονή κάηκε ολοσχερώς, δεν υπάρχουν πληροφορίες για το μοναστήρι. Στη συνέχεια, με ηγούμενο τον αρχιμανδρίτη Δαμασκηνό, πραγματοποιήθηκε η ανακαίνιση του μοναστηριού, με την ανέγερση του καθολικού να ολοκληρώνεται το έτος 1839. Στα υπόλοιπα τμήματα του μοναστηριού, συνεχίστηκαν εργασίες αποκατάστασης έως το 1859. Η μονή διατηρήθηκε σε καλή κατάσταση μέχρι το 1940, όταν και εγκαταλείφθηκε. Έτσι, το 1971, πραγματοποιήθηκε ανακαίνιση της ερειπωμένης τότε μονής, η οποία αποπερατώθηκε το 1983. Το 1984, εγκαταστάθηκε στη μονή γυναικεία αδελφότητα, η οποία ήρθε από τα Μετέωρα. Σύμφωνα με το ΦΕΚ 699/Β/26-5-1976, η μονή χαρακτηρίζεται ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο.

Μορφολογικά, η μονή διαθέτει τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής πληριορείτικης αρχιτεκτονικής, στην οποία προστίθενται αθωνικά στοιχεία. Το καθολικό είναι αθωνικού τύπου, με τρεις μεγάλες κόγχες, τρούλο και νάρθηκα. Γενικά, το μοναστήρι είναι ιδιαίτερα ζωντανό, με αδελφότητα που αριθμεί 12 μοναχές, ενώ τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικές ενέργειες επισκευών και συντηρήσεων (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002). Ηγούμενη είναι η γερόντισσα Αγαθοφύμη Δήμου.

Εικόνα 5.1.5: Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Συκής

Πηγή: <https://www.flickr.com/>

Ιερά Μονή Αγίου Σπυρίδωνος Προμυρίου

Η Ιερά Μονή Αγίου Σπυρίδωνος, βρίσκεται κτισμένη στο νότιο Πήλιο, ανάμεσα στα χωριά Προμύρι και Πλατανιά, σε βαθύ κάθισμα της πλαγιάς και σε υψόμετρο 230μ. Η ίδρυση της μονής, χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, εποχή όπου αποτελούσε πόλο έλξης για τους κατοίκους ολόκληρου του νότιου Πηλίου, αλλά και σημαντικό πνευματικό κέντρο, της περιόδου της Τουρκοκρατίας, καθώς λειτουργούσε στο μοναστήρι Κρυφό Σχολειό. Ωστόσο, λόγω της ολοκληρωτικής καταστροφής που υπέστη από τους Τούρκους, το Μάιο του 1824, οι οποίοι και την πυρπόλησαν, η μονή επανιδρύθηκε το 1834 και λειτούργησε ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν και παρήκμασε. Η επαναλειτουργία της μονής, πραγματοποιήθηκε το 1979, πλέον ως γυναικείο.

Μορφολογικά το μοναστικό συγκρότημα, παρουσιάζει τη γνωστή πηλιορείτικη δομή, με περίκεντρη διάταξη των κτισμάτων, γύρω από το καθολικό. Η αρχική μορφή του καθολικού, ήταν μονόκλιτη βασιλική με τρίπλευρη κόγχη και τρούλο, το οποίο ωστόσο κατεδαφίστηκε σχεδόν ολοκληρωτικά και στη θέση του έχει κατασκευαστεί μεγαλύτερο, με υψηλότερο τρούλο.

Εικόνα 5.1.6: Ιερά Μονή Αγίου Σπυρίδωνος Προμυρίου

Πηγή: Βήμα Ορθοδοξίας

Σήμερα, από τα κτήρια του 1834, διατηρούνται η δυτική και βόρεια πτέρυγα των κελιών, ενώ στα παλαιά κτίσματα έχει γίνει μεγάλος αριθμός προσθηκών και τροποποιήσεων. Το μοναστήρι, χαρακτηρίζεται, σύμφωνα με το ΦΕΚ 731/Β/17-12-1992, ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002). Σήμερα, ηγουμένη είναι η Γερóντισσα Ανθήμη Δαρμάρη και η αδελφότητα αριθμεί 3 μοναχές (Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, 2017).

Ιερά Μονή Αγίου Αθανασίου Λαύκου

Βρίσκεται κτισμένη σε απόσταση 6 χλμ από το χωριό Λαύκος και συγκεκριμένα στη θέση Κωτίκι, σε υψόμετρο περίπου 100 μ. Στη θέση αυτή, προϋπήρχε μετόχι της Ι.Μ. Παμεγίστων Ταξιαρχών Αγίου Γεωργίου Νηλείας. Το κτιριακό συγκρότημα του μοναστηριού, έχει έκταση ενός στρέμματος, και φρουριακό χαρακτήρα με πτέρυγες κελιών ενός ή δύο ορόφων. Το καθολικό της μονής, κτισμένο το 1795, ανήκει στον τύπο της μονόκλιτης βασιλικής, ενώ διαθέτει χαμηλό εξαγωνικό τρούλο, χωρίς παράθυρα.

Ως προς τα υλικά κατασκευής, το σύνολο των κτιρίων είναι κτισμένα με εμφανή λιθοδομή, οι στέγες έχουν πλάκες Πηλίου, ενώ στα τμήματα που επισκευάστηκαν έχουν τοποθετηθεί κεραμίδια, γαλλικού τύπου. Εξωτερικά, οι τοίχοι στολίζονται με λιθανάγλυφες παραστάσεις. Εσωτερικά, διατηρούνται λιγιστές τοιχογραφίες, οι οποίες κατατάσσονται χρονολογικά, περίπου στα 1890.

Γενικά, το κτιριακό δυναμικό της μονής, βρίσκεται σε καλή κατάσταση, πέρα από φυσικές φθορές των υλικών, διατηρώντας τη μοναστηριακή αρχιτεκτονική του. Το μοναστήρι, έχει χαρακτηριστεί, σύμφωνα με το ΦΕΚ 132/Β/27-3-1986, ως «ιστορικό διατηρητέο μνημείο ως κτίσμα με μεγάλη αρχιτεκτονική γλυπτική και ζωγραφική αξία» (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002).

Ιερά Μονή Αγίας Τριάδας Άνω Γατζέας

Η Ιερά Μονή Αγίας Τριάδας, αποτελεί μετόχι της Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους και βρίσκεται στον ομώνυμο οικισμό της άνω Γατζέας, κτισμένη σε

βραχώδη λόφο και σε υψόμετρο περίπου 240 μ. Απέχει 20 χλμ από την πόλη του Βόλου, και ο περιτοιχισμένος χώρος της μονής, καταλαμβάνει έκταση 2 στρεμμάτων.

Η ίδρυση της μονής, τοποθετείται, σύμφωνα με μελετητές στα 1816, ενώ η αρχική μονή κτίστηκε στη θέση παλιού ενετικού κάστρου. Το 1822, το σύνολο των κτιρίων του μοναστηριού καταστράφηκε από τους Τούρκους. Ωστόσο, η επισκευή της μονής πραγματοποιήθηκε άμεσα. Έτσι, η μονή Αγίας Τριάδας λειτούργησε ως το 1963, όταν και ερημώθηκε και εγκαταλείφθηκε. Η εκ νέου εγκατάσταση μοναχών πραγματοποιήθηκε το 1989.

Από το 1985 και σύμφωνα με το ΦΕΚ 411/Β/4-7-1985, η μονή με το κτήμα στο οποίο βρίσκεται, χαρακτηρίζεται ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, καθώς αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα πηλιορείτικης εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002). Σήμερα, η αδελφότητα αριθμεί 5 μοναχούς και ηγούμενος είναι ο Αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Χατζηνικολάου. (Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, 2017)

Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννου Βυζίτσας

Βρίσκεται στο κέντρο του οικισμού της Βυζίτσας Πηλίου, σε υψόμετρο 480 μ. και καταλαμβάνει περιτοιχισμένη έκταση 70 μ². Στο κέντρο αυτού του χώρου, είναι κτισμένο το καθολικό, η ανέγερση του οποίου πραγματοποιήθηκε, σύμφωνα με επιγραφή που βρίσκεται στο νάρθηκα αυτού, το έτος 1797. Ο τύπος του καθολικού είναι τρίκλιτη βασιλική, μονόκογχη, με θόλο και δίριχτη στέγη, η οποία καλύπτεται με σχιστολιθικές πλάκες. Στο νοτιοδυτικό άκρο του μοναστηριού, βρίσκεται το κτίριο όπου στεγάζονταν τα κελιά, ο αριθμός των οποίων θεωρείται πως ήταν μεγάλος.

Τα κτίρια της μονής, είναι κατασκευασμένα από λιθοδομή, ενώ οι στέγες και η αυλή, καλύπτονται με πλάκες Πηλίου. Στο εσωτερικό του καθολικού, παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι πολύπλοκοι θόλοι και ιδιαίτερα η εμφανής λιθοδομή στον κεντρικό θόλο, που δείχνουν μια γλυπτική διάθεση στη δομή της οροφής. Ακόμη, το τέμπλο αποτελεί αξιόλογο δείγμα της πηλιορείτικης ξυλογλυπτικής του 18ου - 19ου αιώνα.

Σήμερα, λόγω της θέσης του μοναστηριού στο κέντρο του χωριού της Βυζίτσας, είναι δύσκολο να λειτουργήσει και παρατηρούνται φθορές λόγω της εγκατάλειψης. Ωστόσο, δύναται να φιλοξενηθούν στα κτίρια άλλες χρήσεις, με

σεβασμό στην ιερότητα του χώρου, ώστε να δημιουργηθεί ένας πόλος έλξης ανθρώπων (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002).

Ιερά Μονή Αγίας Κυριακής (Πινακάτες)

Η Μονή Αγίας Κυριακής, είναι κτισμένη σε λόφο σε κοντινή απόσταση από το χωριό Πινακάτες Πηλίου. Ο περιτοιχισμένος χώρος του μοναστηριού, καταλαμβάνει έκταση 1 στρέμματος. Σύμφωνα με επιγραφή, η ίδρυση έγινε το έτος 1745, ενώ η χρονολογία 1775, που αναφέρεται σε κάποιες πηγές ως έτος ίδρυσης, είναι πιθανότερο να αναφέρεται σε χρονολογία ανακαίνισης.

Οι προφορικές μαρτυρίες σχετικά με τη μονή, πληροφορούν πως ήταν ανδρώα μονή, η οποία λειτουργούσε ως τα χρόνια του μακεδονικού πολέμου. Τα κτίρια της μονής, υπέστησαν σημαντικές φθορές από τους σεισμούς του 1955. Έκτοτε, ακολούθησαν προσπάθειες επισκευών στο καθολικό, τον περίβολο και γενικά στο χώρο του μοναστηριού.

Όσον αφορά, τα χαρακτηριστικά του καθολικού, αυτό είναι μονόχωρος ναός, με δίρριχτη στέγη, η οποία καλύπτεται με πλάκες και φέρει αποτμήσεις στην ανατολική και τη δυτική πλευρά. Εσωτερικά, διατηρούνται λίγες τοιχογραφίες σε ορισμένα τμήματά του (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002).

Ιερά Μονή Παμμεγίστων Ταξιαρχών Αγ. Γεωργίου Νηλείας

Η Ιερά αυτή Μονή, βρίσκεται σε απόσταση περίπου 25 χλμ από την πόλη του Βόλου και 4 χλμ από το χωριό Άγιος Βλάσιος. Έχει φρουριακή μορφή και βρίσκεται κτισμένη σε υψόμετρο 600 μ. Ο περιτοιχισμένος χώρος του μοναστηριού καταλαμβάνει έκταση 1,2 στρεμμάτων ενώ ο ευρύτερος περιφραγμένος χώρος είναι συνολική έκτασης 4 στρεμμάτων.

Η αρχική μονή, ιδρύθηκε το 12 αι. και θεωρείται πως βρισκόταν νοτιοανατολικά της σημερινής. Η μονή αυτή, καταστράφηκε από Καταλανούς πειρατές τον 13ο αιώνα και συγκεκριμένα το 1310. Τον 14ο αιώνα, ιδρύθηκε εκ νέου η μονή στη θέση που βρίσκεται σήμερα και λειτούργησε έως το 1919. Τότε, μετά το θάνατο του τελευταίου ηγουμένου, η μονή εγκαταλείφθηκε και πέρασε στη

διαχείριση της κοινότητας του Αγίου Γεωργίου. Νωρίτερα, είχαν πραγματοποιηθεί ανακαινίσεις, το έτος 1833, στα κελιά της δυτικής πλευράς, τα οποία είχαν πυρποληθεί, καθώς και το 1859, όταν ανακαινίστηκε η ανατολική πλευρά. Το 1976, στο ερειπωμένο, πλέον, μοναστήρι, εγκαταστάθηκε γυναικεία αδελφότητα, και έκτοτε πραγματοποιήθηκαν σημαντικές εργασίες ανακαίνισης των κτιρίων, οι οποίες συνεχίζονται τα τελευταία χρόνια.

Τα υλικά κατασκευής των παλαιών κτισμάτων είναι πέτρα με ξυλοδεσιές, ενώ τα πατώματα είναι ξύλινα και οι στέγες καλύπτονται με πλάκες Πηλίου. Οι προσθήκες καλύπτονται με κεραμίδια γαλλικού, ρωμαϊκού και βυζαντινού τύπου.

Το παλαιό καθολικό, είναι τοποθετημένο στο κέντρο του συγκροτήματος και είναι χτισμένο κατά τον 15ο αιώνα, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Είναι μονόκλιτη βασιλική, λιθόκτιστη, ενώ ο τρούλος που διέθετε, κατέρρευσε κατά τους σεισμούς του 1955. Ο πρόναος, αποτελεί προσθήκη του 1903 και στεγάζεται με δίρριχτη στέγη.

Εικόνα 5.1.7: Το Παλαιό Καθολικό της Ιεράς Μονής Παμμεγίστων Ταξιαρχών

Πηγή: Greek Orthodox Religious Tourism

Εσωτερικά, αν και οι τοιχογραφίες καταστράφηκαν σε μεγάλο βαθμό από τους σεισμούς του 1955 και του 1980, μέσα από τις υπάρχουσες, φαίνεται πως οι τοίχοι ήταν κατάγραφοι. Το τέμπλο, είναι ψηλό, και αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα της ξυλογλυπτικής τέχνης του Πηλίου και τα διακοσμητικά του θέματα εμπνέονται από το ζωικό και φυτικό κόσμο. Οι δεσποτικές εικόνες του τέμπλου, είναι έργα του 1772.

Το μοναστήρι, διαθέτει μεγάλο αριθμό ιερών κειμηλίων, όπως για παράδειγμα ένα Άγιο Ποτήριο, το οποίο χρονολογείται στα 1490. Σύμφωνα με το ΦΕΚ 219/Β/14-4-1981, η μονή έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, ως «αξιόλογο σύνολο μοναστηριακής αρχιτεκτονικής και το καθολικό του κοσμεύεται με τοιχογραφίες του 17ου και 18ου αιώνα» (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002). Τα τελευταία χρόνια έχει ανεγερθεί νέο καθολικό, αγιορείτικου τύπου. Ηγουμένη της Ιεράς Μονής είναι η γερόντισσα Νικοδήμη και η αδελφότητα αριθμεί 30 μοναχές (Γερόντισσα Νικοδήμη).

Εικόνα 5.1.8: Το νέο καθολικό της Ιεράς Μονής Παμμεγίστων Ταξιαρχών

Πηγή: Μοναστήρια της Ελλάδας, 2019

Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος ή «Μέγα Σωτήρα» Αγίου Γεωργίου Νηλείας

Βρίσκεται στο Πήλιο, στη θέση «Κανάλια», ανάμεσα στα χωριά Άγιος Γεώργιος Νηλείας και Άνω Γατζέα. Η έκταση που καταλαμβάνει ανέρχεται περίπου στο μισό στρέμμα, ενώ δυτικά της μονής, διατηρούνται τμήματα του παλιού ελαιοτριβείου των μοναχών. Η υπάρχουσα μονή, είναι κτισμένη στη θέση παλαιότερης, η οποία είχε ιδρυθεί κατά τη βυζαντινή εποχή και καταστράφηκε από τους Καταλανούς, το 1310. Η εκ νέου ίδρυση της πραγματοποιήθηκε το 1755.

Η οριοθέτηση του μοναστηριού γίνεται με λιθόκτιστα κτίρια και ψηλό περίβολο, ενώ χαρακτηριστικό είναι το μεγαλοπρεπές κωδωνοστάσιο. Το καθολικό, είναι μονόχωρος ναός με τρούλο, ο τύπος του οποίου αποτελεί παραλλαγή του συνεπτυγμένου σταυροειδούς. Εσωτερικά διατηρείται η τοιχογραφία της Μεταμορφώσεως του Σωτήρα, η οποία αποτελεί δείγμα της τέχνης του τέλους 18ου αιώνα. Γενικά, γίνεται προσπάθεια επαναχρησιμοποίησης των κτισμάτων της μονής και αναβίωσής της (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002).

Ιερά Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Αγίου Βλασίου

Η Ιερά Μονή βρίσκεται πλησίον του χωριού Άγιος Βλάσιος και απέχει από το Βόλο περίπου 15 χλμ. Είναι χτισμένη, σε υψόμετρο 400 μ., η περιφραγμένη έκτασή της είναι 800 μ², ενώ ο συνολικός περιβάλλοντας χώρος της ανέρχεται στα 4 στρέμματα. Η χρονολογία ίδρυσης της μονής, δεν είναι γνωστή. Πιθανώς, πρόκειται για μοναστήρι του 19ου αιώνα.

Το 1988 ανακαινίσθηκε από γυναικεία αδελφότητα, η οποία εγκαταστάθηκε σε αυτό. Πιο συγκεκριμένα, το καθολικό, βασιλικού ρυθμού και μικρών διαστάσεων, είναι το μοναδικό εναπομείναν κτίριο της παλιάς μονής. Από την άλλη, τα κτίρια στα οποία στεγάζονται τα κελιά, το αρχονταρίκι και οι αποθήκες, είναι κτίρια αρκετά καινούρια και καλά συντηρημένα (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002). Ηγούμενη είναι η γερόντισσα Κασσιανή Πάτα και η αδελφότητα αριθμεί 2 μοναχές.

Ιερά Μονή Αγίου Γερασίμου Μακρινίτσας

Η σημερινή μονή Αγίου Γερασίμου, βρίσκεται στη θέση όπου ήταν το ησυχαστήριο του Αγίου Γερασίμου του Νέου, στο οποίο κατέφευγε όταν η Μονή Αγίας Τριάδας Σουρβιάς, στην οποία ήταν ασκητής, άρχισε να προσελκύει πλήθος πιστών. Είναι κτισμένη πάνω από το χωριό Μακρινίτσα, στη συνοικία «Κακανά» ή «Κακουνά» και απέχει από το Βόλο, περίπου 12 χλμ.

Ο πρώτος ναός στο σημείο αυτό, χτίστηκε το 1740, μετά την κοίμηση του Αγίου. Το 1795, οικοδομήθηκε το καθολικό. Ωστόσο, το μοναστήρι, συστάθηκε ουσιαστικά, το 1944 - 1945, όταν χειροτονήθηκαν οι πρώτες τέσσερις μοναχές. Το καθολικό της μονής, είναι ναός σταυροειδής με τρούλο και βρίσκεται στο κέντρο της μονής. Ως κτίριο, διατηρείται σε καλή κατάσταση. Εσωτερικά, δεν έχει τοιχογραφίες αλλά διαθέτει αξιόλογο τέμπλο του 1808.

Σήμερα, στη μονή φυλάσσεται η Τίμια Κάρα του Αγίου Γερασίμου και οστά του Οσίου Συμεώνος, ιδρυτή της Ι.Μ. Φλαμουρίου (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002). Ηγούμενη είναι η γερόντισσα Ευπραξία Καψάλη και η αδελφότητα αριθμεί 14 μοναχές (Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, 2017).

Εικόνα 5.1.9: Ιερά Μονή Αγίου Γερασίμου

Πηγή: Greek Orthodox Religious Tourism

Ιερά Μονή Παναγίας Οδηγήτριας Πορταριάς

Σε απόσταση περίπου 600 μ. από την Πορταριά και σε υψόμετρο 620 μ. βρίσκεται η Ιερά Μονή Παναγίας Οδηγήτριας. Η έκτασή της ξεπερνά τα 10 στρέμματα. Το μοναστήρι ιδρύθηκε το 1961 και υπάγεται στην Ι.Μ. Φιλοθέου του Αγ. Όρους.

Στα κτίρια της βόρειας πλευράς, στεγάζονται τα κελιά, καθώς επίσης και εργαστήριο αγιογραφίας, κεντήματος και ραφείο. Στο κέντρο της μεγάλης αυλής του μοναστηριού, είναι κτισμένο το καθολικό, το οποίο είναι σχετικά καινούριο κτίριο, βρίσκεται σε καλή κατάσταση και είναι επενδεδυμένο με πέτρα. Εγκαινιάσθηκε το 1979 και είναι ρυθμού τρίκλιτης βασιλικής. Το 1990, οικοδομήθηκε στη νότια πλευρά, το παρεκκλήσι του Αγίου Νεκταρίου (ΤΕΕ Μαγνησίας, 2002). Σήμερα, η αδελφότητα αριθμεί 20 μοναχές και ηγουμένη της Μονής είναι η γερόντισσα Θεοφανώ Κυρίτση (Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, 2017).

Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Άνω Ξενιάς

Η Ι.Μ. Κοιμήσεως της Θεοτόκου Άνω Ξενιάς, βρίσκεται στις βόρειες πλευρές του όρους Όθρυς, στην ευρύτερη περιοχή του Αλμυρού και συγκεκριμένα, κοντά στους οικισμούς της Βρύναινας. Από το Βόλο, απέχει περίπου 58 χλμ. Η προσωδυμία "Ξενιά" προκύπτει από εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας, η οποία σήμερα φυλάσσεται στη μονή Κάτω Ξενιάς. Η ακριβής χρονολογία ίδρυσης του μοναστηριού δεν έχει διευκρινιστεί. Ωστόσο πρόκειται για πολύ παλιό μοναστήρι, το οποίο σύμφωνα με ερευνητές, γραπτές πηγές και προφορικές παραδόσεις, κτίστηκε κατά τον 10^ο ή 11^ο αιώνα, επί των ερειπίων αρχαίου ειδωλολατρικού και αργότερα παλαιοχριστιανικού ναού.

Όπως προκύπτει από το μεγάλο αριθμό αρχιτεκτονικών μελών (κιονόκρανα κλπ) παλαιοχριστιανικής και μεσοβυζαντινής εποχής, τα οποία βρίσκονται είτε στην αυλή του μοναστηριού είτε εντοιχισμένα στο καθολικό, η παλαιά μονή ήταν ακμαία και η μοναστική κοινότητα πολυπληθής. Το 13^ο αιώνα, όμως, και συγκεκριμένα το 1204, πυρπολήθηκε και καταστράφηκε από τους σταυροφόρους της Δ΄ Σταυροφορίας. Η χρονολογία ανακαίνισης της μονής δεν είναι γνωστή. Έτσι, τοποθετείται από κάποιους μελετητές στην περίοδο της πρώιμης Τουρκοκρατίας, όταν και αναφέρεται για πρώτη φορά η επωνυμία «Ξενιά» ενώ σύμφωνα με άλλους, η

ανασυγκρότηση της μονής ξεκινά αμέσως μετά την επιδρομή των Σταυροφόρων. Κατά την Τουρκοκρατία, εκδηλώνεται άνθιση της μονής, όπως προκύπτει από τις εργασίες ανέγερσης του καθολικού, το 1541 και της τοιχογράφησης αυτού το 1663. Μέχρι το 1882, η μονή αποτελούσε Πατριαρχικό Σταυροπήγιο.

Στις αρχές του 18ου αιώνα, οι μοναχοί αρχίζουν να μετακινούνται σε χαμηλότερο υψόμετρο, στο μετόχι του Αγίου Νικολάου (σημερινή μονή Κάτω Ξενιάς), λόγω των δυσμενών καιρικών συνθηκών και των συχνών επιδρομών ληστών. Το 1819, πραγματοποιήθηκε μεγάλη λεηλασία του μοναστηριού από τους Τουρκαλβανούς, ενώ σοβαρές καταστροφές υπέστη και κατά τη διάρκεια της θεσσαλικής επανάστασης, το 1854. Έπειτα από αυτά τα γεγονότα, οι μοναχοί εγκατέλειψαν το μοναστήρι και μεταφέρθηκαν το 1867, στο μετόχι του Αγίου Νικολάου. Εντούτοις, οι δύο μονές οδηγήθηκαν σε παρακμή, τόσο λόγω της θεσσαλικής επανάστασης του 1878, όσο και του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897. Η μονή Άνω Ξενιάς, πυρπολήθηκε και πάλι, κατά την περίοδο της κατοχής, το 1942 και σώθηκε μόνο το καθολικό. Η εκ νέου ανοικοδόμηση του μοναστηριού ξεκίνησε μεταξύ του 1965 κα 1975, ενώ οι εργασίες ανακόπηκαν λόγω του μεγάλου σεισμού που εκδηλώθηκε το 1980. Σήμερα, η μονή βρίσκεται και πάλι σε σχετική άνθιση και εκτελούνται εργασίες.

Όσον αφορά τη δομή του μοναστηριού, στη δυτική πλευρά υπάρχει κτίριο, στο οποίο στεγάζονται τα κελιά των μοναχών, το αρχονταρίκι, η τράπεζα, η βιβλιοθήκη και άλλοι βοηθητικοί χώροι της μονής. Στη νότια και ανατολική πλευρά, έχουν ανεγερθεί νέα κτίρια, στα οποία δημιουργήθηκαν επιπλέον κελιά, μουσείο, παρεκκλήσια, καθώς και ξενώνας για τη φιλοξενία των επισκεπτών.

Στο κέντρο της αυλής, βρίσκεται το καθολικό, το οποίο οικοδομήθηκε το 1541. Ο τύπος του ήταν σταυροειδής τετρακίονιος με τρούλο και εσωνάρθηκα. Ωστόσο, λόγω πτώσης του τρούλου, καλύπτεται σήμερα εσωτερικά από ξύλινη επίπεδη οροφή. Εξωτερικά, καλύπτεται από δίρριχτη στέγη με κεραμίδια γαλλικού τύπου, εκτός από τις κόγχες του ιερού, οι οποίες διαθέτουν ανεξάρτητη στέγη με κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Εσωτερικά, ο ναός είναι κατάγραφος, με τοιχογραφίες εξαιρετικής τέχνης. Σύμφωνα με επιγραφή στον δυτικό τοίχο, η τοιχογράφηση έγινε το 1663 από τον Ιωάννη Ζωγράφο, ο οποίος συναντάται και σε άλλα μοναστήρια της Θεσσαλίας. Επίσης, το καθολικό διαθέτει αξιόλογο επίχρυσο ξυλόγλυπτο τέμπλο του 16^{ου} - 17^{ου} αιώνα.

Εικόνα 5.1.10: Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Άνω Ξενιάς

Πηγή: Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος

Σήμερα, έπειτα από μια σημαντική πορεία χιλίων ετών, το μοναστήρι έχει πλέον 4 μοναχούς και ηγούμενος είναι ο αρχιμανδρίτης Νεκτάριος Υφαντίδης. Έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, σύμφωνα με το ΦΕΚ 699/26-5-1976/B .

Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς

Πρόκειται για παλαιό μοναστήρι, το οποίο απέχει 16 χλμ από τον Αλμυρό και βρίσκεται σε μικρό οροπέδιο υψομέτρου 370μ. Αρχικά, αποτελούσε μετόχι της μονής Άνω Ξενιάς και ήταν αφιερωμένο στον Άγιο Νικόλαο. Η ακριβής χρονολογία ίδρυσης δεν είναι γνωστή, αλλά θεωρείται πως οικοδομήθηκε τον 10^ο ή 11^ο αιώνα στη θέση αρχαίου ναού, καθώς στο καθολικό βρίσκονται εντοιχισμένα γλυπτά μεσοβυζαντινής περιόδου και τμήματα αρχαίων κιόνων. Ωστόσο, όπως και η Άνω Ξενιά, καταστράφηκε κατά την Φραγκοκρατία.

Σύμφωνα με επιγραφές, η ανασυγκρότηση της μονής έγινε τον 16^ο - 17^ο αιώνα, περίοδος κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν πολλές οικοδομικές εργασίες και το ανθρώπινο δυναμικό της μονής ενισχύθηκε λόγω της προσέλευσης μοναχών

από την Άνω Ξενιά. Το 1867, μεταφέρθηκε και η εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας, γνωστή ως «Παναγία Ξενιά». Σταδιακά, η μονή μετονομάστηκε σε Κάτω Μονή Ξενιάς. Η πρόοδος που σημειώθηκε το 19^ο αιώνα, ανακόπηκε από τη θεσσαλική επανάσταση του 1878 και τον ελληνοτουρκικό πόλεμο, που οδήγησαν σε εγκατάλειψη της μονής, ενώ η περίοδος που ακλούθησε ως το 1908, χαρακτηρίστηκε από παρακμή. Από το 1908, ακολούθησε περίοδος ακμής με σημαντικές οικοδομικές εργασίες, η οποία και πάλι διακόπηκε λόγω της λεηλασίας το 1942, από τους Ιταλούς. Το 1970, το μοναστήρι αναγνωρίστηκε επίσημα ως γυναικείο, ενώ ο σεισμός του 1980, κατέστησε το μοναστικό συγκρότημα ακατάλληλο για κατοίκηση, αναγκάζοντας τις μοναχές να μεταφερθούν σε γειτονική περιοχή.

Από την παλαιά μονή διατηρείται το καθολικό, το οποίο αποτελεί ναό σταυροειδή εγγεγραμμένο, με κυλινδρικό υπερυψωμένο τρούλο. καθώς και το ξυλόγλυπτο τέμπλο, έργο του 1787 και οι δεσποτικές εικόνες.

Εικόνα 5.1.11: Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς

Πηγή: Εκκλησία online

Στο νέο μοναστήρι, φυλάσσεται η εικόνα της Παναγίας Ξενιάς, η οποία σύμφωνα με την παράδοση, αποτελεί έργο του Ευαγγελιστή Λουκά, καθώς και τμήμα της Τίμιας Ζώνης της Παναγίας. Τέλος, στο σκευοφυλάκιο της μονής, υπάρχουν

σημαντικά κειμήλια, όπως έγγραφα, χειρόγραφα και βιβλία σπάνιων εκδόσεων (ΤΕΕ Μαγνησίας , 2002). Ηγούμενη της Μονής είναι η Γερόντισσα Νυμφοδώρα Κουριώτου και η αδελφότητα αριθμεί 10 μοναχές (Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, 2017).

Ιερά Μονή Παναγίας Ευαγγελίστριας

Το μοναστήρι, βρίσκεται στο νησί Τρίκερι, νότια του Πηλίου. Πρόκειται για συγκρότημα τετράπλευρο, αθωνίτικου τύπου το οποίο περιβάλλεται από λιθόκτιστες πτέρυγες, από τις οποίες, η βόρεια κατασκευάστηκε το 1849, η ανατολική το 1865 ενώ η νότια και δυτική το 1875. Σε αυτές, στεγάζονται περίπου 100 κελιά.

Το καθολικό, είναι τρίκλιτη βασιλική με τρούλο, κτισμένη με λιθοδομή. Η στέγη του, είναι δίρριχτη με κεραμίδια γαλλικού τύπου, ενώ στον τρούλο έχουν τοποθετηθεί κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Εσωτερικά, διαθέτει ξυλόγλυπτο τέμπλο, σε καλή κατάσταση, έργο του 1859, το οποίο φέρει εικόνες του 1865. Η θεμελίωση του ναού, ξεκίνησε το 1835 και η κατασκευή του διήρκησε μέχρι το 1837. Σήμερα, δεν κατοικείται από μοναχούς, αλλά λειτουργεί ως προσκύνημα υπό την επίβλεψη φύλακα (ΤΕΕ Μαγνησίας , 2002).

Ιερά Μονή Παναγίας Γοργοϋπηκόου Φυτόκου

Η Ιερά Μονή βρίσκεται στον οικισμό του Φυτόκου και απέχει περίπου 8 χιλιόμετρα από την πόλη του Βόλου. Αποτελεί νέα μονή, η οποία θεμελιώθηκε το 1995 και η πρώτη Αδελφότητα εγκαταστάθηκε το 2005. Σήμερα, ηγούμενη είναι η Γερόντισσα Μακρίνα Βαρβαρέλη και η αδελφότητα αριθμεί 3 μοναχές (Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, 2017).

Ιερά Μονή Αγίου Ιγνατίου Ανακασιάς

Η εν λόγω Ιερά Μονή, βρίσκεται στην περιοχή της Ανακασιάς, στους πρόποδες του Πηλίου. Κατά το παρελθόν, ο χώρος χρησιμοποιήθηκε ως Παρθεναγωγείο, την εποχή της Τουρκοκρατίας, αλλά και ως σχολείο, το 1923. Το 1961, παραχωρήθηκε στην

Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος και ως το 1989, λειτούργησε ως Σχολή Κωφάλαλων. Έπειτα, ο χώρος εγκαταλείφθηκε για 15 χρόνια, όταν μετατράπηκε σε Ιερά Μονή, της οποίας τα θυρανοίξια έγιναν το 2004. Σήμερα, η αδελφότητα αριθμεί 2 μοναχούς και ηγούμενος είναι ο Αρχιμανδρίτης Μάξιμος Παπαϊωάννου (Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, 2017).

5.2 Χρονολόγηση θρησκευτικών μνημείων

Η χρονολογία ίδρυσης ενός μνημείου, συχνά αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του, καθώς η παλαιότητα επηρεάζει πολλές φορές την ελκυστικότητά του. Με βάση τη χρονολογία ίδρυσης των θρησκευτικών μνημείων στη Μαγνησία, φαίνεται πως καθ' όλη τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο, υπήρχε ανοικοδόμηση Ιερών Μονών. Οι παλαιότερες εξ αυτών είναι οι Ιερές Μονές Άνω και Κάτω Ξενιάς, οι οποίες χρονολογούνται ήδη από τον 10ο ή 11ο αιώνα, ενώ η Ι.Μ. Παμμεγίστων Ταξιαρχών Αγίου Γεωργίου Νηλείας, αν και οικοδομήθηκε στη σημερινή της θέση το 14ο αιώνα, έπειτα από καταστροφή που υπέστη, προϋπήρχε ήδη από τον 12ο αιώνα. Η ίδρυση Ιερών Μονών, φαίνεται πως συνεχίστηκε κατά τον 13ο, 15ο και 16ο αιώνα.

Η πλειοψηφία, όμως των Ιερών Μονών, φαίνεται πως ανήκει στην περίοδο του 18ου αιώνα, όταν ιδρύθηκε περίπου το 35% του συνόλου των μοναστηριών. Ωστόσο, περίπου τα μισά από αυτά, είναι σήμερα εγκαταλειμμένα. Τέλος, στη σύγχρονη εποχή, μετά τον 20ο αιώνα, ιδρύθηκαν 3 μοναστήρια τα οποία κατοικούνται. Στους πίνακες 5.2.1 και 5.2.2 που παρατίθενται, παρουσιάζεται η χρονολόγηση των εν ενεργεία και των εγκαταλειμμένων Ιερών Μονών, αντίστοιχα.

Πίνακας 5.2.1.: Χρονολόγηση εν ενεργεία Ιερών Μονών Π.Ε. Μαγνησίας

A/A	Εν Ενεργεία Ιερές Μονές	Χρονολογία Ίδρυσης
1	Ι.Μ. Κοιμήσεως Θεοτόκου Άνω Ξενιάς	10ος αι. ή 11ος αι.
2	Ι.Μ. Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς	10ος αι. ή 11ος αι.
3	Ι. Μ. Παμμεγίστων Ταξιαρχών Αγ. Γεωργίου Νηλείας	12ος αι. και 14ος αι. *
4	Ι.Μ. Αγίου Λαυρεντίου	13ος
5	Ι.Μ. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Φλαμουρίου	16ος αι.
6	Ι.Μ. Αγίου Γερασίμου Μακρινίτσας	1740
7	Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Συκής	1795
8	Ι.Μ. Παναγίας Λαμπεδόνας	1796

9	I.M. Αγίας Τριάδος Άνω Γατζέας	1816
10	I.M. Αγίου Σπυρίδωνος Προμυρίου	18ος αι.
11	I.M. Γενεσίου της Θεοτόκου Αγίου Βλασίου	(πιθανώς) 19ος αι.
12	I.M. Παναγίας Οδηγήτριας Πορταριάς	1961
13	I.M. Παναγίας Γοργοϋπηκόου Φυτόκου	1995
14	I.M. Αγίου Ιγνατίου Ανακασιάς	2004

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

* Η αρχική ίδρυση της Μονής έγινε το 12ο αιώνα, αλλά το 14ο, η Μονή ιδρύθηκε εκ νέου, έπειτα από καταστροφή.

Πίνακας 5.2.2.: Χρονολόγηση εγκαταλειμμένων Ιερών Μονών Π.Ε. Μαγνησίας

A/A	Εγκαταλειμμένες Ιερές Μονές	Χρονολογία Ίδρυσης
1	I.M. Παναγίας "Ράσουσας" ή "Ράσοβας"	13ος αι.
2	I.M. Σουρβιάς	16ος αι.
3	I.M. Ταξιαρχών Ζαγοράς	18ος αι.
4	I.M. Αγίας Κυριακής (Πινακάτες)	1745
5	I.M. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος ή «Μέγα Σωτήρα» Αγίου Γεωργίου Νηλείας	1755
6	I.M. Αγίου Αθανασίου Λαύκου	1795
7	I.M. Αγίου Ιωάννου Βυζίτσας	1797
8	I.M. Παναγίας Ευαγγελίστριας	1835

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

5.3 Αριθμός μοναχών

Η ύπαρξη μοναχών σε ένα θρησκευτικό μνημείο, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες, τόσο για την δυνατότητα προσέλκυσης επισκεπτών, όσο και για την συντήρηση και ανάδειξη των κτισμάτων και των κειμηλίων. Όπως προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε, από τις 22 Ιερές Μονές της Π.Ε. Μαγνησίας, κατοικούνται οι 14. Από αυτές, η Ιερά Μονή Παμμεγίστων Ταξιαρχών Αγίου Γεωργίου Νηλείας, έχει τη μεγαλύτερη αδελφότητα, με 30 μοναχές, ενώ άλλες 4 μονές έχουν περισσότερους από 10 μοναχούς/μοναχές. Στον ακόλουθο πίνακα 5.3.1. παρουσιάζεται ο αριθμός των μοναχών σε κάθε Ιερά Μονή.

Πίνακας 5.3.1 Αριθμός μοναχών ανά Ιερά Μονή

A/A	Εν Ενεργεία Ιερές Μονές	Αριθμός μοναχών
3	Ι. Μ. Παμμεγίστων Ταξιαρχών Αγ. Γεωργίου Νηλείας	30
12	Ι.Μ. Παναγίας Οδηγήτριας Πορταριάς	20
6	Ι.Μ. Αγίου Γερασίμου Μακρινίτσας	14
7	Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Συκής	12
2	Ι.Μ. Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς	10
9	Ι.Μ. Αγίας Τριάδος Άνω Γατζέας	5
1	Ι.Μ. Κοιμήσεως Θεοτόκου Άνω Ξενιάς	4
5	Ι.Μ. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Φλαμουρίου	4
8	Ι.Μ. Παναγίας Λαμπηδόνας	4
4	Ι.Μ. Αγίου Λαυρεντίου	3
10	Ι.Μ. Αγίου Σπυρίδωνος Προμυρίου	3
13	Ι.Μ. Παναγίας Γοργοϋπηκόου Φυτόκου	3
11	Ι.Μ. Γενεσίου της Θεοτόκου Αγίου Βλασίου	2
14	Ι.Μ. Αγίου Ιγνατίου Ανακασιάς	2

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

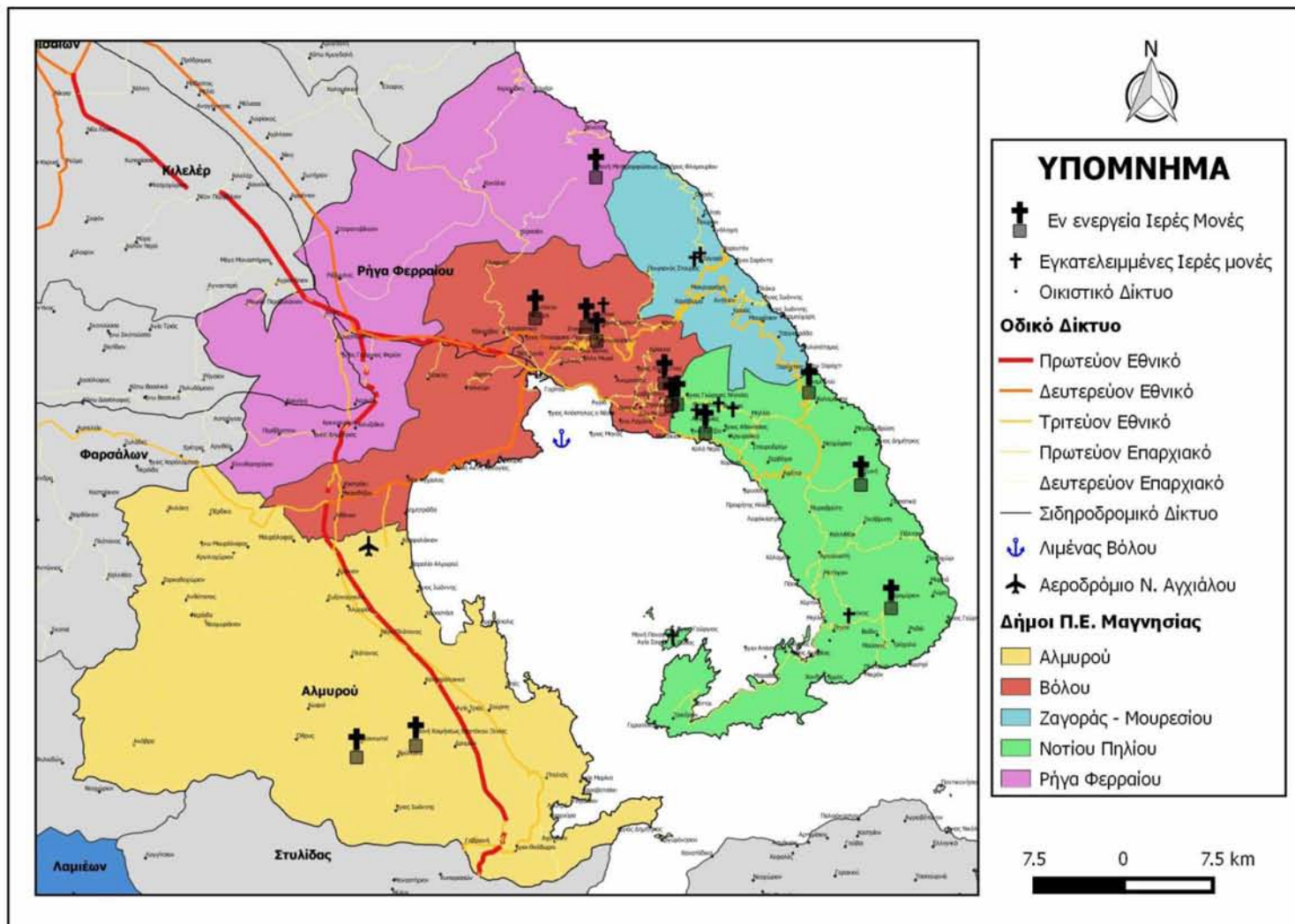
5.4 Χωρική κατανομή θρησκευτικών μνημείων

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά, για την διερεύνηση των χαρακτηριστικών των θρησκευτικών μνημείων μιας περιοχής, είναι η θέση αυτών στο χώρο. Η χωρική συγκέντρωση ή η διασπορά των μνημείων, αφενός μεν επηρεάζει την επισκεψιμότητα αυτών, αφετέρου δε, προσδιορίζει μελλοντικές προοπτικές και δυνατότητες, όπως η δημιουργία ενός δικτύου διαδρομών θρησκευτικού ενδιαφέροντος αλλά και η δυνατότητα συνδυασμού των θρησκευτικών - προσκυνηματικών επισκέψεων με άλλες τουριστικές δραστηριότητες.

Όπως αποτυπώνεται στον χάρτη 5.4.1, η πλειοψηφία των μοναστηριών της Π.Ε. Μαγνησίας, βρίσκεται κοντά στα ορεινά χωριά του Πηλίου, τα οποία απέχουν λίγα χιλιόμετρα από την πόλη του Βόλου. Συγκεκριμένα, μεγάλη συγκέντρωση Ιερών Μονών, εν ενεργεία ή μη, παρατηρείται στα όρια μεταξύ του Δήμου Βόλου και του Δήμου Νοτίου Πηλίου. Ωστόσο, διάσπαρτα μοναστήρια υπάρχουν σε όλη την ορεινή έκταση του Πηλίου, ενώ στο Δήμο Αλμυρού, υπάρχουν μόνο δύο προσκυνήματα. Τέλος, ο Δήμος Ρήγα Φεραίου διαθέτει μία Ιερά Μονή, ενώ στο Δήμο Ζαγοράς - Μουρεσίου, δεν υπάρχει κανένα εν ενεργεία μοναστήρι.

Όσον αφορά την εγκατάλειψη των μοναστηριών, αυτή δε φαίνεται να σχετίζεται με την απόσταση από κάποιο οικιστικό κέντρο, καθώς, κοντά σε οικισμούς υπάρχουν τόσο εγκαταλειμμένες, όσο και εν ενεργεία Ιερές Μονές.

Χάρτης 5.4.1.: Χωρική κατανομή προσκυνημάτων Π.Ε. Μαγνησίας

Πηγή: <https://geodata.gov.gr>, Ιδία επεξεργασία

5.5 Δράσεις και φορείς ανάδειξης του θρησκευτικού τουρισμού στη Μαγνησία

Η περιοχή της Μαγνησίας, διαθέτει πολλά και αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία. Ωστόσο, στα πλαίσια της ανάδειξης αυτών, και προώθησης του θρησκευτικού τουρισμού, δεν έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές ενέργειες, εκτός από κάποιες δράσεις της Ιεράς Μητρόπολης Δημητριάδος, όπως η ίδρυση του Βυζαντινού Μουσείου Μακρινίτσας, το 2018 και η σύσταση του Τομέα Έρευνας, Διαχείρισης και Συντήρησης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων και Κειμηλίων στα πλαίσια της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου.

5.5.1 Βυζαντινό Μουσείο «Οξεία Επίσκεψης», Μακρινίτσας

Το Μουσείο Βυζαντινής Τέχνης και Πολιτισμού, η «Οξεία Επίσκεψης», ιδρύθηκε με πρωτοβουλία της Ιεράς Μητρόπολης Δημητριάδος και Αλμυρού, εγκαινιάσθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου 2018 και βρίσκεται στην κεντρική πλατεία της Μακρινίτσας Πηλίου. Το μουσείο φιλοξενεί μεγάλο αριθμό κειμηλίων, από την περιοχή της Μαγνησίας, όπως ιερές εικόνες, άμφια, ξυλόγλυπτα και ιερά σκεύη της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου (Βυζαντινό Μουσείο Μακρινίτσας, 2019). Στον πρώτο χρόνο λειτουργίας του, το μουσείο προσέλκυσε περίπου 9.800 επισκέπτες από διάφορες περιοχές. (Υδραίου, 2019)

5.5.2 Τομέας Έρευνας, Διαχείρισης και Συντήρησης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων και Κειμηλίων, Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου

Στα πλαίσια της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου, έχει αναπτυχθεί ερευνητικό κέντρο με αντικείμενο διάφορους τομείς, όπως ο Τομέας Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας, Διαθρησκευτικών Σπουδών κ.ά.. Ο Τομέας Έρευνας, Διαχείρισης και Συντήρησης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων και Κειμηλίων, έχει ως αντικείμενο τη μελέτη, καταγραφή, συντήρηση και ανάδειξη των εκκλησιαστικών μνημείων και κειμηλίων (φορητές εικόνες, ξυλόγλυπτα, χειρόγραφα, αντικείμενα μικροτεχνίας) τόσο σε εθνικό όσο κυρίως σε τοπικό επίπεδο. Επίσης, με στόχο την

ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή, προωθεί τη γνωριμία του κοινού με τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Μαγνησίας μέσα από δράσεις όπως η σύσταση εξειδικευμένης βιβλιοθήκης για την προώθηση της έρευνας, η οργάνωση ψηφιακού αρχείου καταγραφών μνημείων-αντικειμένων και ψηφιακού φωτογραφικού αρχείου, η μουσειογραφική μελέτη και ανάδειξη τοπικών συλλογών εικόνων-κειμηλίων, ο σχεδιασμός πολιτιστικών διαδρομών και η διοργάνωση επιστημονικών συνεδρίων σε συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς του Υπουργείου Πολιτισμού, της πανεπιστημιακής κοινότητας και της τοπικής αυτοδιοίκησης (Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου, 2019).

5.6 Πρωτογενής έρευνα

Οι βασικές επιδιώξεις της παρούσας πρωτογενούς έρευνας, είναι η καταγραφή και αποτύπωση του βαθμού της επισκεψιμότητας των μοναστηριών της Π.Ε. Μαγνησίας, καθώς και η εξέταση του προφίλ και των χαρακτηριστικών των επισκεπτών. Η αναγκαιότητα της πρωτογενούς έρευνας, εντείνεται από την έλλειψη καταγεγραμμένων σχετικών στοιχείων. Μέσα από την επεξεργασία των δεδομένων και την εξαγωγή συγκεκριμένων συμπερασμάτων, μπορούν να προσδιοριστούν προτάσεις, σχετικά με τις δυνατότητες ανάδειξης του θρησκευτικού τουρισμού στην Π.Ε. Μαγνησίας και την αξιοποίηση των θρησκευτικών της μνημείων.

Για την διεξαγωγή της έρευνας, χρησιμοποιήθηκαν δύο ερωτηματολόγια, από τα οποία, το πρώτο απευθυνόταν στους υπευθύνους των θρησκευτικών προσκυνημάτων, δηλαδή στους ηγούμενους των Ιερών Μονών, ενώ το δεύτερο διανεμήθηκε σε 3 υπευθύνους τουριστικών γραφείων της Μαγνησίας, τα οποία διοργανώνουν θρησκευτικές εκδρομές. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, πραγματοποιήθηκε μέσα από επισκέψεις στις Ιερές Μονές και τα τουριστικά γραφεία, ώστε να είναι δυνατή ή παροχή τυχών διευκρινήσεων αλλά και η επέκταση της συζήτησης πέραν των ερωτήσεων. Τα ερωτηματολόγια παρατίθενται στο παράρτημα.

Οι ερωτήσεις που πραγματοποιήθηκαν, αφορούν, αρχικά, τα ποσοτικά χαρακτηριστικά της επισκεψιμότητας των μνημείων της περιοχής, δηλαδή τον αριθμό των επισκεπτών κάθε Μονής. Παράλληλα, υπάρχουν ερωτήσεις σχετικά με το προφίλ των επισκεπτών, δηλαδή τα χαρακτηριστικά όπως η εθνικότητα και η ηλικία, ενώ

τέλος, διερευνώνται οι λόγοι πραγματοποίησης της επίσκεψης και οι παράγοντες που την επηρεάζουν.

Ο χρόνος διεξαγωγής της έρευνας, ήταν η περίοδος μεταξύ Δεκεμβρίου 2019 και Ιανουαρίου 2020.

5.6.1 Περιορισμοί της έρευνας

Κατά τη διάρκεια πραγματοποίησης της έρευνας, προέκυψαν κάποιοι περιορισμοί, οι οποίοι δυσχεραίνουν και καθυστερούν την διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας, ενώ ταυτόχρονα περιορίζουν την ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων. Ο σημαντικότερος εξ αυτών, είναι η έλλειψη επίσημων στατιστικών στοιχείων, σχετικά με τις ροές θρησκευτικών τουριστών, διότι δεν πραγματοποιείται η καταγραφή αυτών από τα προσκυνήματα, την Ιερά Μητρόπολη, ή τις τουριστικές υπηρεσίες. Βέβαια, η καταγραφή των θρησκευτικών τουριστών, δεν είναι μια εύκολη διαδικασία, καθώς η διάκριση του τουρίστα με θρησκευτικά κίνητρα, μεταξύ άλλων τουριστών είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατή η μελέτη της διαχρονικής εξέλιξης του φαινομένου ή οι οικονομικές επιπτώσεις του στην περιοχή.

Ένας δεύτερος περιορισμός, είναι η μικρή ενασχόληση των τουριστικών γραφείων με εκδρομές στα θρησκευτικά μνημεία της Π.Ε. Μαγνησίας. Ως εκ τούτου, δεν υπήρχε η δυνατότητα συμπλήρωσης ερωτηματολογίων από ένα μεγαλύτερο δείγμα διοργανωτών θρησκευτικών εκδρομών, ώστε να προκύψουν πιο ασφαλή συμπεράσματα και να διερευνηθούν επιπλέον πτυχές του φαινομένου.

Τέλος, περιορισμό στην έρευνα, αποτέλεσε, ως ένα βαθμό, η περίοδος διεξαγωγής της, καθώς τη χειμερινή περίοδο δεν πραγματοποιούνται σχεδόν καθόλου εκδρομές στα προσκυνήματα. Επομένως, δεν ήταν δυνατή η διανομή ερωτηματολογίων στους ίδιους τους προσκυνητές, οι οποίοι θα έδιναν πιο σαφείς απαντήσεις, σχετικά με τα χαρακτηριστικά της επίσκεψής τους και τελικά, το βαθμό διάθεσης των χρημάτων τους σε τοπικές υπηρεσίες.

5.6.2 Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας

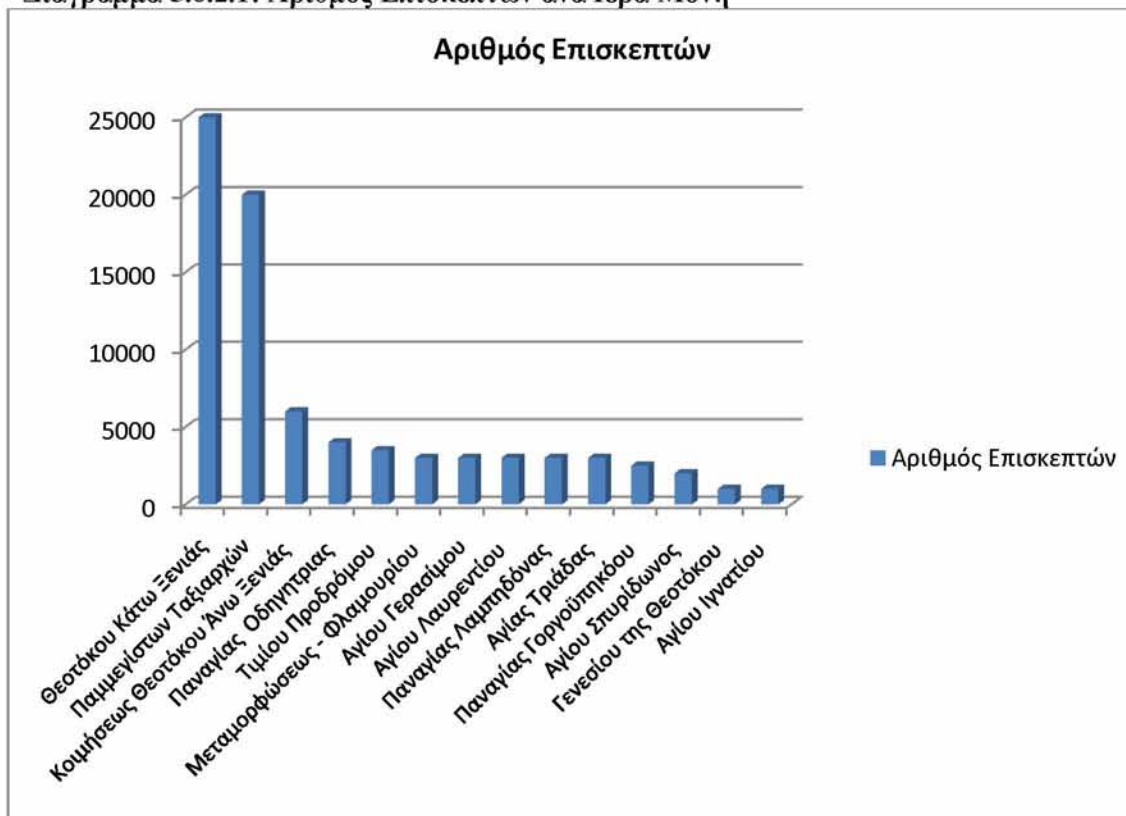
Αριθμός επισκεπτών ανά έτος

Όπως προαναφέρθηκε, λόγω της μη καταγραφής των επισκεπτών των θρησκευτικών μνημείων, ο ακριβής αριθμός τους δεν είναι γνωστός. Ο προσδιορισμός αυτών, είναι πιο εύκολος, μέσα από τον αριθμό των πούλμαν, που καταφθάνουν σε κάθε Ιερά Μονή, ενώ οι επισκέπτες που χρησιμοποιούν Ι.Χ., υπολογίζονται προσεγγιστικά.

Μέσα από τις απαντήσεις των υπευθύνων των προσκυνημάτων, οι συνολικοί επισκέπτες ανά έτος ανέρχονται περίπου στις 80.000. Ωστόσο, οι μισοί από αυτούς επισκέπτονται δυο προσκυνήματα, την Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς, και την Ιερά Μονή Παμμεγίστων Ταξιαρχών Αγίου Γεωργίου Νηλείας. Πιο συγκεκριμένα, η Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς, δέχεται ετησίως περίπου 25.000 άτομα, εκ των οποίων οι 10.000 φθάνουν εκεί με εκδρομικά λεωφορεία. Παρομοίως, την Ιερά Μονή Παμμεγίστων Ταξιαρχών, επισκέπτονται περίπου 20.000 άτομα το χρόνο, με τους μισούς από αυτούς να χρησιμοποιούν Ι.Χ..

Τα υπόλοιπα προσκυνήματα, δέχονται αρκετά μικρότερο αριθμό επισκεπτών, ο οποίος κυμαίνεται μεταξύ των 1.000 έως 6.000 προσκυνητές.

Διάγραμμα 5.6.2.1: Αριθμός Επισκεπτών ανά Ιερά Μονή

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εθνικότητα επισκεπτών

Τόσο οι ηγούμενοι των Μονών, όσο και τα τουριστικά γραφεία, υποδεικνύουν πως οι επισκέπτες είναι κυρίως Έλληνες. Ιδιαίτερα, τα τουριστικά γραφεία, αναφέρουν πως οι αλλοδαποί είναι ελάχιστοι. Ωστόσο, οι υπεύθυνοι των προσκυνημάτων, κάνουν λόγο για αρκετούς αλλοδαπούς, η εθνικότητα των οποίων φαίνεται να παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα. Πιο αναλυτικά, τα προσκυνήματα του Πηλίου, δέχονται αλλοδαπούς επισκέπτες από τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης, όπως η Γερμανία, η Ολλανδία και η Γαλλία, αλλά και την Κύπρο. Η μονή Παναγίας Οδηγήτριας Πορταριάς, αναφέρει πως δέχεται επίσης έναν σημαντικό αριθμό Αμερικανών. Από την άλλη, η Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς, δέχεται ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό Ρουμάνων, αλλά και σε μικρότερα ποσοστά Σέρβους, Ρώσους και Ουκρανούς. Κάποιοι από τους Ρουμάνους, επισκέπτονται, επίσης, την Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Άνω Ξενιάς.

Ηλικιακή ομάδα επισκεπτών

Όσον αφορά την ηλικία των επισκεπτών, οι υπεύθυνοι των Μονών, ιδιαίτερα αυτών με μεγάλη επισκεψιμότητα, αναφέρουν πως δέχονται άτομα όλων των ηλικιακών ομάδων. Από την άλλη, τα τουριστικά γραφεία, σημειώνουν πως στις εκδρομές θρησκευτικού ενδιαφέροντος συμμετέχουν κυρίως άτομα μεγάλης ηλικίας, με το οποίο συμφωνεί η απάντηση της Γερόντισσας Κασσιανής, στην Ιερά Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Πηλίου.

Επίπεδο εκπαίδευσης επισκεπτών

Αν και δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί το επίπεδο εκπαίδευσης, όλοι οι ερωτώμενοι απάντησαν πως υπάρχουν επισκέπτες όλων των εκπαιδευτικών επιπέδων.

Εποχικότητα και συχνότητα επισκέψεων

Οι απαντήσεις σχετικά με την εποχή πραγματοποίησης των περισσότερων επισκέψεων στις Ιερές Μονές της περιοχής, ταυτίζονται πως αυτές πραγματοποιούνται από την άνοιξη μέχρι και το φθινόπωρο, με έμφαση τους καλοκαιρινούς μήνες και ιδιαίτερα τον Αύγουστο.

Ωστόσο, τόσο τα τουριστικά γραφεία όσο και τα ίδια τα προσκυνήματα, τονίζουν πως σημαντικότερος παράγοντας είναι η πραγματοποίηση κάποιας ακολουθίας, τελετής ή ειδικού γεγονότος, (π.χ. η Κουρά Μοναχού/Μοναχής, όπως ανέφερε η Γερόντισσα Νικοδήμη της Ιεράς Μονής Παμμεγίστων Ταξιαρχών).

Επομένως, η επισκεψιμότητα εντείνεται κατά την ημέρα της πανήγυρης της Μονής, με χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Ιεράς Μονής Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς, η οποία κατά την ημέρα αυτή δέχεται περίπου 10.000 επισκέπτες. Επίσης, μεγάλη προσέλευση επισκεπτών υπάρχει σε ακολουθίες και ιδιαίτερα στην Κυριακάτικη Θεία Λειτουργία. Λιγότεροι είναι οι επισκέπτες τις ημέρες αργίας και κατά τις εορτές όπως τα Χριστούγεννα και το Πάσχα.

Από τα προηγούμενα, προκύπτει πως οι επισκέψεις στις Ιερές Μονές, επαναλαμβάνονται κάθε Κυριακή, ή κάθε χρόνο.

Λόγοι προσέλευσης

Ο σημαντικότερος λόγος πραγματοποίησης μιας επίσκεψης δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί, καθώς συνήθως υπάρχει ένας συνδυασμός λόγων. Εντούτοις, οι κυριότεροι εξ αυτών, φαίνεται πως είναι η ύπαρξη Ιερών Κειμηλίων και η συμμετοχή σε Ιερές Ακολουθίες. Λιγότερο σημαντική είναι η πνευματική αναζήτηση και η πολιτιστική - αρχιτεκτονική αξία της Μονής. Ενδιαφέρον παρουσιάζει, η θέση της Γερόντισσας Νικοδήμης, η οποία αναφέρει, πως κάποιοι επισκέπτονται τη Μονή, για να ακούσουν την ψαλτική των αδελφών.

Χρόνος παραμονής των επισκεπτών

Τα τουριστικά γραφεία, αναφέρουν πως οι εκδρομές σε θρησκευτικά μνημεία είναι ημερήσιες, επομένως δεν πραγματοποιείται διανυκτέρευση στην περιοχή. Επομένως, ο χρόνος παραμονής ανέρχεται σε μερικές ώρες, από τις οποίες οι 2 -3 αφορούν την επίσκεψη στο μνημείο, ενώ, 3 - 4 ώρες περιλαμβάνουν φαγητό, καφέ κλπ.. Επίσης, διανυκτερεύσεις δεν πραγματοποιούνται ούτε στις κλίνες των Μονών, εκτός από την Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς, στην οποία διανυκτερεύει ένα μικρό ποσοστό Ρουμάνων, για ένα βράδυ.

Σημαντικότητα άλλων παραγόντων

Με βάση τις απαντήσεις όλων των ερωτηθέντων, ο σημαντικότερος παράγοντας που επηρεάζει την προσέλευση επισκεπτών, φαίνεται πως είναι η ευκολία πρόσβασης και η ύπαρξη υποδομών. Η δυνατότητα συνδυασμού της επίσκεψης με άλλες δραστηριότητες, φαίνεται πως αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα, για τα τουριστικά γραφεία, ενώ οι Ιερές Μονές θεωρούν πως είναι ένα μέτρια σημαντικός παράγοντας, όπως και το φυσικό περιβάλλον της γύρω περιοχής. Η απόσταση από τον τόπο

κατοικίας και η δυνατότητα διαμονής στην περιοχή αποτελούν ελάχιστα σημαντικό και καθόλου σημαντικό παράγοντα, αντίστοιχα.

Η δυνατότητα συνδυασμού της επίσκεψης με άλλα θρησκευτικά μνημεία, αποτελεί έναν ελάχιστα σημαντικό παράγοντα για την Ιερά Μονή Παμμεγίστων Ταξιαρχών, η οποία δέχεται πολύ μεγάλο αριθμό επισκεπτών, αλλά έναν σημαντικό παράγοντα για τις Μονές με μικρότερη επισκεψιμότητα. Για την Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς, αποτελεί σημαντικό παράγοντα, καθώς οι επισκέπτες της και κυρίως οι αλλοδαποί, συνδυάζουν το προσκύνημα σε αυτή με άλλα προσκυνήματα του Ελλαδικού χώρου, όπως ο Άγιος Νεκτάριος στην Αίγινα, ο Άγιος Ιωάννης ο Ρώσος στην Εύβοια, ο Άγιος Ανδρέας στην Πάτρα και τα Μετέωρα. Εντούτοις, δεν αποτελεί σημαντικό παράγοντα, ο συνδυασμός της επίσκεψης με άλλα προσκυνήματα της Μαγνησίας, όπως η Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Άνω Ξενιάς, η οποία βρίσκεται σε κοντινή απόσταση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Συμπεράσματα - Προτάσεις

6.1 Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε, προκύπτουν κάποια συμπεράσματα, τα οποία δίνουν μια γενική εικόνα του θρησκευτικού τουρισμού στην Π.Ε. Μαγνησίας, μέσα από το πλήθος των επισκεπτών των προσκυνημάτων, τα χαρακτηριστικά αυτών αλλά και τους παράγοντες που επηρεάζουν περισσότερο την προσέλκυση τουριστών και προσκυνητών. Επίσης, αποσαφηνίζονται οι δυνατότητες και οι αδυναμίες σχετικά με το φαινόμενο.

Πιο συγκεκριμένα, ο αριθμός των επισκεπτών των θρησκευτικών μνημείων της Π.Ε. Μαγνησίας, αν και υπολογίζεται προσεγγιστικά, ανέρχεται περίπου στις 80.000. Επομένως, το πλήθος των θρησκευτικών τουριστών δεν είναι μικρό. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, περίπου οι μισοί από αυτούς επισκέπτονται τις Ιερές Μονές Παμμεγίστων Ταξιαρχών Αγίου Γεωργίου Νηλείας και Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς.

Επιπλέον, αν και η πλειοψηφία των επισκεπτών είναι Έλληνες, παρατηρείται πως υπάρχει μια διάκριση μεταξύ των προσκυνητών των δύο μεγάλων προσκυνημάτων, η οποία γενικεύεται μεταξύ της περιοχής του Πηλίου και της Όθρυος. Η διάκριση αυτή, αφορά στην εθνικότητα των αλλοδαπών επισκεπτών, καθώς, στην Ιερά Μονή Παμμεγίστων Ταξιαρχών και γενικότερα στα μοναστήρια της περιοχής του Πηλίου, καταφθάνουν Κύπριοι αλλά και επισκέπτες από τις χώρες της βόρειας Ευρώπης, όπως η Γερμανία και η Ολλανδία, και λίγοι από την Αμερική. Από την άλλη, η Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς, δέχεται τους περισσότερους αλλοδαπούς επισκέπτες, οι οποίοι προέρχονται από τις ομόθρησκες χώρες, με κυρίαρχη τη Ρουμανία, ενώ ακολουθούν η Σερβία, η Ουκρανία και η Ρωσία.

Γενικά, παρατηρούνται επισκέπτες όλων των ηλικιακών ομάδων, με ελαφρώς μεγαλύτερο το ποσοστό των ηλικιών άνω των 50 ετών και ανήκουν σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης.

Οι επισκέψεις στις Ιερές Μονές της Μαγνησίας, πραγματοποιούνται, ως επί το πλείστον, την ημέρα της εορτής του μοναστηριού και κατά τη Θεία Λειτουργία της Κυριακής. Επομένως, η πλειοψηφία των επισκεπτών επαναλαμβάνει την επίσκεψη, είτε εβδομαδιαία, είτε κάθε χρόνο. Περιοριστικό παράγοντα, φαίνεται πως αποτελούν τα καιρικά φαινόμενα, καθώς οι επισκέψεις πραγματοποιούνται από την άνοιξη έως το φθινόπωρο.

Όσον αφορά τους λόγους πραγματοποίησης της επίσκεψης, φαίνεται πως υπάρχει έντονη η προσκυνηματική διάθεση, καθώς τα Ιερά Κειμήλια, όπως η Τίμια Ζώνη της Παναγίας που βρίσκεται στην Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς και η συμμετοχή σε Ακολουθίες είναι οι κυριότεροι λόγοι προσέλκυσης επισκεπτών, ενώ το ενδιαφέρον για την πολιτιστική, ιστορική ή αρχιτεκτονική αξία της Μονής, φαίνεται πως δεν αποτελεί σημαντικό παράγοντα.

Όπως προκύπτει, τόσο από τον αριθμό των επισκεπτών όσο και από τις απόψεις των ερωτηθέντων, η ύπαρξη υποδομών και η καλή προσβασιμότητα, επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την πραγματοποίηση της επίσκεψης. Πράγματι, η Ιερά Μονή Θεοτόκου Κάτω Ξενιάς, έχει καλή προσβασιμότητα και βρίσκεται κοντά στην οδικό άξονα Π.Α.Θ.Ε (ΝΕΟ 1). Έτσι, δέχεται τον μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών και ιδιαίτερα αλλοδαπών, οι οποίοι συνδυάζουν το προσκύνημα σε αυτή, με άλλα μεγάλα προσκυνήματα του Ελλαδικού χώρου.

Τέλος, παρά το γεγονός της μετακίνησης μεγάλου αριθμού προσκυνητών, προς τις Ιερές Μονές της περιοχής, πολλοί από αυτούς είναι κάτοικοι των γύρω οικισμών και όχι επισκέπτες από άλλες περιοχές της Ελλάδας. Ακόμη, οι περισσότερες εκδρομές είναι ημερήσιες. Η επίσκεψη συνδυάζεται συνήθως με φαγητό ή καφέ και δεν περιλαμβάνει διαμονή στην περιοχή ή συμμετοχή σε άλλες δραστηριότητες. Έτσι, η συνεισφορά στην τοπική οικονομία δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς ο χρόνος παραμονής στην περιοχή, είναι συνήθως μικρός.

Κλείνοντας, φαίνεται πως στην Π.Ε. Μαγνησίας, υπάρχει η δυναμική ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού καθώς και ενδιαφέρον για τα θρησκευτικά μνημεία. Ωστόσο, είναι απαραίτητη η ανάδειξη άλλων τουριστικών πόρων, αλλά και η διασύνδεση μεταξύ των θρησκευτικών μνημείων της περιοχής, ώστε η επίσκεψη στα

προσκυνήματα να συνδυάζεται με άλλες δραστηριότητες, για να υπάρξει αύξηση, τόσο του αριθμού των επισκεπτών, όσο και του χρόνου παραμονής αυτών στην περιοχή.

6.2 Προτάσεις

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε και τα αποτελέσματά της, επιβεβαιώνουν πως η Π.Ε. Μαγνησίας, διαθέτει ένα αξιόλογο δυναμικό τουριστικών πόρων, οι οποίοι μέσα από την ανάδειξή τους και την οργανωμένη αξιοποίησή τους, μπορούν να συμβάλουν στη γενικότερη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Ένας από αυτούς τους πόρους, είναι τα θρησκευτικά μνημεία και οι Ιερές Μονές, οι οποίες λειτουργούν ως πόλος έλξης θρησκευτικών τουριστών. Ωστόσο, ο θρησκευτικός τουρισμός στην περιοχή, έχει σημαντικά περιθώρια βελτίωσης, ώστε να λειτουργήσει ως μέσο τοπικής ανάπτυξης, μέσα από ένα πλαίσιο στρατηγικής για τον τουριστικό σχεδιασμό,.

Για να οργανωθεί επιτυχώς ένα πλαίσιο προώθησης του θρησκευτικού τουριστικού προϊόντος, είναι απαραίτητες κάποιες ενέργειες, οι οποίες αφορούν τόσο την οργάνωση και τον προσδιορισμό των θρησκευτικών μνημείων, όσο και την κατάλληλη προβολή τους, ώστε να ενισχυθεί η προσέλκυση τουριστών και να τονωθεί η τοπική οικονομία.

Πιο συγκεκριμένα, τέτοιες ενέργειες είναι:

1. Η εκπόνηση στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού με τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων

Για την οργανωμένη ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού, είναι απαραίτητη η εκπόνηση ενός στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού, ώστε να προσδιοριστούν οι δυνατότητες και να τεθούν οι στόχοι, αλλά και τα μέσα επίτευξής τους. Για την επιτυχία του σχεδίου, είναι απαραίτητη η συνεργασία και ο συντονισμός, της Εκκλησίας, της Πολιτείας αλλά και των Ιδιωτικών φορέων που σχετίζονται με τον τουρισμό, ώστε να περιοριστούν οι αντιθέσεις.

2. Η βελτίωση της πρόσβασης στα θρησκευτικά μνημεία

Όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση, η εύκολη πρόσβαση σε ένα θρησκευτικό μνημείο, είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την προσέλκυση επισκεπτών. Αυτό γίνεται κατανοητό, τόσο μέσα από τις απόψεις των υπευθύνων των

προσκυνημάτων και των τουριστικών γραφείων, αλλά και από την υπάρχουσα κατάσταση του βαθμού επισκεψιμότητας των Μονών της Μαγνησίας. Επομένως, πρέπει να κινητοποιηθεί ο κρατικός μηχανισμός, ώστε να συντηρηθεί και να βελτιωθεί το οδικό δίκτυο, ιδιαίτερα στην περιοχή του Πηλίου, ενώ παράλληλα θα πρέπει να υπάρχει κατάλληλη σήμανση, για τον ευκολότερο εντοπισμό των θρησκευτικών μνημείων.

3. Η καταγραφή των θρησκευτικών μνημείων και προβολή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους

Η πρωτογενής έρευνα, έδειξε πως ο κυριότερος λόγος επίσκεψης σε ένα θρησκευτικό μνημείο είναι τα Ιερά Κειμήλια. Επομένως, είναι απαραίτητη η επίσημη καταγραφή τόσο των θρησκευτικών μνημείων, ώστε αυτά να γίνουν γνωστά σε περισσότερους ανθρώπους, όσο και των ιδιαίτερων κειμηλίων ή άλλων αξιόλογων χαρακτηριστικών τους, με στόχο την όξυνση του ενδιαφέροντος των προσκυνητών.

4. Η καταγραφή των επισκεπτών των θρησκευτικών μνημείων

Η καταγραφή του αριθμού των επισκεπτών αλλά και των χαρακτηριστικών τους, είναι σημαντική ενέργεια, προκειμένου να διερευνηθεί η σημασία του φαινομένου για την περιοχή, ώστε να προσδιορίζονται πιο εύκολα, οι προοπτικές βελτίωσης και οι δράσεις επίτευξης των στόχων που τίθενται.

5. Οι δράσεις γνωστοποίησης των θρησκευτικών μνημείων στις διαφορετικές εθνικότητες επισκεπτών

Η υπάρχουσα κατάσταση, δείχνει πως στην περιοχή της Όθρυς, φθάνουν επισκέπτες από τις ορθόδοξες χώρες των Βαλκανίων. Επομένως, είναι χρήσιμη η γνωστοποίηση σε αυτούς, των αξιόλογων θρησκευτικών μνημείων του Πηλίου, ώστε να συμπεριλαμβάνουν και αυτά στις επισκέψεις τους. Αντίστοιχα, θα πρέπει να γίνουν δράσεις προώθησης των μονών της Όθρυς, στους αλλοδαπούς επισκέπτες του Πηλίου, οι οποίοι προέρχονται από τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης.

6. Η Διασύνδεση του Θρησκευτικού τουρισμού με άλλες μορφές τουρισμού

Μέσα από την ανάλυση που προηγήθηκε, προκύπτει πως η Π.Ε. Μαγνησίας, διαθέτει ένα αξιόλογο δυναμικό τουριστικών πόρων, τόσο φυσικών όσο και

πολιτιστικών, οι οποίοι εμφανίζουν ιδιαίτερη ποικιλία. Ως εκ τούτου, προσφέρεται η δυνατότητα για συνδυασμό του θρησκευτικού τουρισμού με άλλες μορφές τουρισμού, όπως ο πολιτιστικός ή ο περιπατητικός, ώστε να αυξηθεί η προσέλκυση τουριστών, αλλά και ο χρόνος παραμονής αυτών στην περιοχή και παράλληλα να επιμηκυνθεί χρονικά η τουριστική περίοδος. Επίσης, μέσα από τη διοργάνωση συνεδρίων και εκδηλώσεων θρησκευτικού περιεχομένου, και την ύπαρξη του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, μπορεί να συνδυαστεί ο θρησκευτικός με το συνεδριακό τουρισμό, προσελκύοντας άτομα μικρότερων ηλικιών και με υψηλότερα εισοδήματα.

7. Η δημιουργία και προώθηση θρησκευτικών διαδρομών και περιηγήσεων με συνδυασμό μνημείων

Ο σημαντικός αριθμός των θρησκευτικών μνημείων, η θέση τους και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, προσφέρουν τη δυνατότητα δημιουργίας θεματικών διαδρομών θρησκευτικού ενδιαφέροντος, οι οποίες μπορούν να περιλαμβάνουν προσκυνήματα με κοινά χαρακτηριστικά, ακολουθώντας το παράδειγμα της διαδρομής «Τα βήματα του Αποστόλου Παύλου».

8. Η προβολή και αξιοποίηση των θρησκευτικών εορτών και εκδηλώσεων

Όπως προκύπτει από τους λόγους επίσκεψης στα θρησκευτικά μνημεία, οι θρησκευτικές εορτές και πανηγύρεις είναι η σημαντικότερη αιτία προσέλευσης επισκεπτών. Επομένως, δράσεις προβολής των θρησκευτικών εορτών, θα ήταν σκόπιμες προκειμένου αυτές να γνωστοποιηθούν σε ένα ευρύτερο κοινό προσκυνητών.

9. Η ανάδειξη Εκκλησιαστικών και Θρησκευτικών Μουσείων

Τα θρησκευτικά μουσεία, μπορούν να λειτουργήσουν ως πόλοι έλξης τουριστών, σε συνδυασμό με τα προσκυνήματα, μέσα από την προβολή θρησκευτικών κειμηλίων, ενισχύοντας το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Ακόμη, μέσω της διασύνδεσής τους με άλλα μουσεία της περιοχής δύναται να συμβάλουν στον πολιτιστικό τουρισμό, ενώ, παράλληλα, η στέγασή τους μπορεί να γίνει σε ανενεργά θρησκευτικά κτίσματα, ώστε να αξιοποιηθεί το πολιτιστικό απόθεμα. Τέλος, τα εκκλησιαστικά μουσεία, συμβάλουν στη διατήρηση και συντήρηση αξιόλογων κειμηλίων. Επομένως, είναι απαραίτητη η υποστήριξη και προβολή του νέου

Βυζαντινού Μουσείου της Μακρινίτσας αλλά και η διερεύνηση δημιουργίας επιπλέον αντιστοιχών μουσείων.

10. Η αξιοποίηση χρηματοδοτικών προγραμμάτων για τη συντήρηση των θρησκευτικών μνημείων

Ως μνημεία με σημαντική ιστορική και πολιτιστική αξία, είναι απαραίτητη η μέριμνα για τη συντήρηση και ανάδειξή τους. Για το σκοπό αυτό, θα πρέπει να αξιοποιηθούν ευκαιρίες χρηματοδότησης, ενώ παράλληλα τυχόν επεμβάσεις θα πρέπει να γίνονται με τρόπο τέτοιο, ώστε να μην αλλοιώνονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

11. Η οργανωμένη συμμετοχή σε διεθνείς εκθέσεις θρησκευτικού τουρισμού

Η συμμετοχή δημοσίων και ιδιωτικών φορέων, σε τουριστικές εκθέσεις που αφορούν το θρησκευτικό τουρισμό και η προώθηση μέσα από αυτές των θρησκευτικών μνημείων της Μαγνησίας, θα συνέβαλε ιδιαίτερος στην ανάδειξη της περιοχής ως ένα θρησκευτικό κέντρο.

12. Η επαρκής επιμόρφωση και κατάρτιση των συσχετιζόμενων με το θρησκευτικό τουρισμό

Η κατάρτιση των άμεσα συσχετιζόμενων με το θρησκευτικό τουρισμό, είναι απαραίτητη ενέργεια, για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών, ώστε οι επισκέπτες να αποκτούν θετικές εντυπώσεις από την επίσκεψή τους.

13. Η μέριμνα για διασφάλιση της ιερότητας του χώρου και σεβασμό προς τις μοναχικές αδελφότητες

Ο θρησκευτικός τουρισμός, ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού, θα πρέπει να δημιουργεί οικονομικά οφέλη στην περιοχή, χωρίς όμως να προκαλεί αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και την κοινωνία, ιδιαίτερα σε ιερούς χώρους όπως τα μοναστήρια. Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού και η συνεργασία Πολιτείας και Εκκλησίας, είναι απαραίτητες, προκειμένου να διασφαλισθεί η ιερότητα των Μονών, ενώ οι έλεγχοι της τουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει να είναι αυστηροί, προκειμένου να μην υπάρξει αλόγιστη εμπορευματοποίηση των θρησκευτικών μνημείων.

Εν κατακλείδι, αν και υπάρχει κίνηση θρησκευτικών τουριστών στην Π.Ε. Μαγνησίας, φαίνεται πως ο θρησκευτικός τουρισμός, έχει σημαντικά περιθώρια βελτίωσης και περαιτέρω ανάδειξης. Η ύπαρξη αξιόλογων θρησκευτικών μνημείων, σε συνδυασμό με ένα οργανωμένο πλαίσιο ενεργειών προβολής και διαφήμισης, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω, μπορούν να καταστήσουν το θρησκευτικό τουρισμό, ένα μέσο τοπικής ανάπτυξης και τόνωσης της οικονομίας.

Προϋπόθεση όλων όσων αναφέρθηκαν, είναι η συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων, με μέριμνα για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, η οποία προσφέρει οικονομικά οφέλη, περιορίζοντας τις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού. Ιδιαίτερα στην περίπτωση του θρησκευτικού τουρισμού, θα πρέπει να υπάρχει μέριμνα, ώστε να μην αλλοιώνεται η καθημερινότητα των μοναχών αλλά να διατηρούνται ζωντανά τα θρησκευτικά μνημεία.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Akan, Y., Arslan, İ., & Işık, C. (2007). *The Impact of Tourism on Economic Growth: The Case of Turkey*. Journal of Tourism, Volume IX .

Balomenou Ch. & Poulaki P. & Lagos D., (2015), *Religious Tourism in Greece and regional development: The case of Samos Island*, 55th ERSa CONGRESS “World Renaissance: Changing Roles for People and Places”. Lisbon, Portugal

Collins-Kreiner, N., & Kliot, N. (2000). *Pilgrimage tourism in the Holy Land: The behavioural characteristics of Christian pilgrims*. GeoJournal 50 , σσ. 55–67.

Collins-Kreiner, N. (2010). *RESEARCHING PILGRIMAGE, Continuity and Transformations*. Elsevier, Annals of Tourism Research, Vol. 37, Issue 2, σελ. 440-456

Eiki H., (1987), *Pilgrimage: Buddhist pilgrimage in East Asia*, Encyclopedia of Religion, Ανάκτηση: Νοέμβριος 2019, από <https://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/pilgrimage-buddhist-pilgrimage-east-asia>

Fleischer, A. (2000). *The tourist behind the pilgrim in the Holy Land*. International Journal of Hospitality Management , σσ. Vol. 19, Issue 3:311-326.

Giaoutzi, M., & Nijkamp, P. (2016). *Tourism and Regional Development, New Pathways*. London and New York: Routledge.

Griffin, K., & Raj, R. (2017). *The Importance of Religious Tourism and Pilgrimage: reflecting on definitions, motives and data*. International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage , σσ. Vol. 5, Iss. 3, Article 2.

Ivanov, S. (2007). *Measuring the impact of tourism on*. Tourism Economics , σσ. 13 (3), 379–388.

Jackowski, A. (2000) Religious tourism: problems with terminology, in A. Jackowski (ed.) *Peregrinus Cracoviensis*, Krakow: Institute of Geography, Jagiellonian University

Jayapalan, N. (2001). *An Introduction to Tourism* . Atlantic Publishers and Distributors

- Moira, P. & Parthenis S. & Kontoudaki, Aik. & Katsoula O. (2009). *Religious Tourism in Greece: The necessity to classify religious resources for their rational valorization*, Proceedings of the International Conference, "Tourism, Religion and Culture". University of Salento/Mario Congredo Publ. pp. 465-480
- Nolan M.L. & Nolan S., (1992), *Religious sites as tourism attractions in Europe*, Annals of Tourism Research 19: 1, pp. 68-78
- Olsen D. & Timothy D., (2006), *Tourism and religious journeys*, pp. 1-22, in: Timothy D., & Olsen D., (2006), *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*, London and New York: Routledge.
- Petrevska, B. & Manasieva Gerasimova, V. (2012). *Tourism in Regional Development: Empirical Evidence*, Innovative Issues and Approaches in Social Sciences, 5(2), 6-20.
- Pohoată, I., Socoliuc, O., & Bostan, I. (2013). *THE ECONOMIC IMPACT OF RELIGIOUS TOURISM ON THE NORTH EAST REGION OF ROMANIA*. European Journal of Science and Theology , σσ. Vol.9, Supplement 2, 195-204.
- Polyzos, S., & Arabatzis, G. (2006). *A multicriteria approach for the evaluation of tourist resources of Greek prefectures*. Tourism Today , σσ. 96-111.
- Rinschede, G. (1992). *Forms of religious tourism*. Annals of Tourism Research, Vol. 19, pp. 51-67
- Robichaud, P. (1999) *Tourist or Pilgrim?: Rescuing the Jubilee – The heart of pilgrimage is conversion, not travel; The journey is only the means to the end (religious travel to Rome, Italy as the year 2000 approaches)*, America Press, Inc., p. 2.
- Roussel, R., (1954), *Les Pelerinages a Travers les Siecles*, Paris: Payot
- Sharpley, R. (2014). *Tourism: A Vehicle for Development?* In R. Sharpley, & D. Telfer, *Tourism and Development: Concepts and Issues* . Bristol : 2nd Edition, Channel View Publication .
- Smith, V. (1992). *INTRODUCTION: The quest in guest* . Annals of Tourism Research, Vol. 19 , σσ. 1-17.

UNWTO, (2019), *Why Tourism?*, Ανάκτηση Οκτώβριος 2019, από
<https://www.unwto.org/why-tourism>

Vijayanand, S. (2012). *Socio-economic impacts in pilgrimage tourism*. International
Journal of Multidisciplinary Research , Vol. 2, Issue 1.

Vukonic, B. (1992). *MEDJUGORJE'S RELIGION AND TOURISM CONNECTION* .
Annals of Tourism Research , Vol. 19, pp. 79-91,.

Vukonic, B., (1996), *Tourism and Religion*, Pergamon, Elsevier Science Ltd.

Vukonic, B. (2002). *Religion, Tourism and Economics: A Convenient Symbiosis*.
Tourism Recreation Research vol. 27 (2) , σσ. 59-64.

WTTC, (2019), *Economic Impact*, Ανάκτηση Οκτώβριος 2019, από
<https://www.wttc.org/economic-impact/>

Ελληνόγλωσση

Ανδρεάδης Γ., (2017), *Τουρισμός και Περιφερειακή Ανάπτυξη*, Μεταπτυχιακή Εργασία,
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ασλάν, Δ. (2008). *Ο Θρησκευτικός τουρισμός ως μια μορφή τοπικής ανάπτυξης: Η
περίπτωση της Νήσου Τήνου* . Διπλωματική Εργασία . Πάτρα : Σχολή Κοινωνικών
Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο .

Βαβίζος, Γ., Ζαννάκη, Κ., Ζαφειρόπουλος, Δ., (1997), *Χωροταξία και Περιβαλλοντικά
Χαρακτηριστικά της Χερσονήσου Μαγνησίας*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα
Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Αθήνα.

ΕΟΤ. (2011). *Ανάλυση της πορείας της τουριστικής κίνησης 2001 - 2010* . Αθήνα :
Εθνικό Τυπογραφείο .

Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος. (2017). *Μοναστήρια της Μαγνησίας* (Β' εκδ.). Βόλος:
Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., Γκρίμπα, Ε., (2011). *Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές
Τουρισμού*, Αθήνα: Κριτική.

Κουρκουβάτη, Π. (2016). *Οι απαρχές του Χριστιανικού προσκυνήματος: Αναζητήσεις και μεταμορφώσεις*. Διδακτορική διατριβή. Βόλος: Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Λαγός Δ. & Χριστογιάννη Π., (2006), *Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, Ψηφίδα

Μαυρίδου Σ., *Η αναπτυξιακή διάσταση και η στρατηγική marketing του θρησκευτικού τουρισμού. Η περίπτωση της Πιερίας*, Ανάκτηση Δεκέμβριος 2019 από: http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/tourism/b_mavridou.pdf

Μοίρα Π., (2004), *Από τον προσκυνητή στον θρησκευτικό τουρίστα. Κοινωνιολογική προσέγγιση*. Τουριστική Επιστημονική Επιθεώρηση: 1η έκδοση, Πρόγραμμα Κατάρτισης Ανέργων – Εργαζομένων και Αυτοαπασχολούμενων με θέμα «Πολιτιστικός Θρησκευτικός Τουρισμός»: Τήνος

Μοίρα, Π. (2008). *Η παράμετρος της θρησκείας στον πολιτιστικό τουρισμό, Αγορά χωρίς Σύννορα*, τόμος 13 (2), σελ. 152-166.

Μοίρα, Π., (2009), *Θρησκευτικός Τουρισμός*, Αθήνα: Interbooks

Μοίρα, Π., & Παρασχή, Α. (2015). *Από το προσκύνημα στο θρησκευτικό-πολιτισμικό τουρισμό: Μελέτη περίπτωσης "Ζάκυνθος"*. e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας.

Μόσιου Ι., (2017), *Ο αρχαιολογικός τουρισμός στη Μαγνησία: Η δυναμική συμβολή του στην τοπική ανάπτυξη*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Βόλος: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ν.Α. Μαγνησίας. (2005). *Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Μαγνησίας*. Ανάκτηση: Δεκέμβριος 2019, από Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μαγνησίας: http://www.magnesia.gr/SXAM/SXAM_arxiki.htm

Ν. 3852/2010, *Νέα αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης*

Ποδηματάς, Δ. (2019). *Τουριστικό Σχέδιο Μάρκετινγκ και αθλητικός τουρισμός: η περίπτωση της Μαγνησίας και του Ολυμπιακού Ακινήτου «Πανθεσσαλικό Στάδιο» στο Βόλο*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία., Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Πολύζος, Σ. (2011). *Περιφερειακή Ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική.

Πολύζος, Σ. (2015). *Αστική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική.

Πολύζος Σ., (2017), *Η χωρική και οικονομική διάσταση του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, 23(1): 1-48

ΤΕΕ Μαγνησίας. (2002). *Καταγραφή Μοναστηριών Ν. Μαγνησίας*. ΤΕΕ Μαγνησίας.

ΤΡΑΙΝΟΣΕ. (2019). *Το Τραίνο του Πηλίου, μία μυθική διαδρομή*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 2019, από ΤΡΑΙΝΟΣΕ: <http://www.trainose.gr>

Τσερώτα, Γ. (2008). *Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα*. Πτυχιακή Εργασία. Ηράκλειο: Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, ΑΤΕΙ Κρήτης.

Τσέτσης, Γ. (2009) *Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ προσκυνήματος και θρησκευτικού τουρισμού*, Ανάκτηση: Νοέμβριος 2019, από <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/tourism/a4.pdf>

Υδραίου Γ. (2019), *Μουσείο Κόσμημα στη Μακρινίτσα*, εφημερίδα: Ταχυδρόμος

Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας. (2019). *ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΑΕΡΟΛΙΜΕΝΑΣ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ (ΚΑΝΑ)*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 2019, από ΥΠΑ: <http://www.ypa.gr/our-airports/kratikos-aerolimenas-neas-agxialoy-kana>

Χαρταλάμη, Α. (2019). *Θρησκευτικός Τουρισμός στη Λάρισα: Η χωρική και αναπτυξιακή διάσταση*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Χουρμουζιάδης, Γ., Ασημακοπούλου - Ατζακά, Π., & Μακρής, Κ. (1992). *Μαγνησία - Το χρονικό ενός Πολιτισμού*. Αθήνα: Καπόν.

Διαδουκτιακοί Τόποι

Greek Orthodox Religious Tourism, ανάκτηση: Ιανουάριος 2020 από:
<http://greekorthodoxreligioustourism.blogspot.com/>

Pelion Web, Ανάκτηση Δεκέμβριος 2019, από
http://www.pelionweb.gr/el/enallaktikos_tourismow/8riskeutikos/

Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου, ανάκτηση: Δεκέμβριος 2019 από:
<https://www.acadimia.org/erevnitiko-kentro/tomeas-erevnas-diaxeirisis-kai-syntirisis-vyzantinon-kai-metavyzantinon-mnimeion-kai-keimilion>

Βήμα Ορθοδοξίας, Ανάκτηση: Ιανουάριος 2020 από: <https://www.vimaorthodoxias.gr/>

Βυζαντινό Μουσείο Μακρινίτσας, ανάκτηση: Δεκέμβριος 2019, από:
<http://www.makrinitmuseum.gr/index.php/el/>

Δήμος Αλμυρού, ανάκτηση: Δεκέμβριος 2019 από: <https://almyros-city.gr/>

Δήμος Βόλου, ανάκτηση: Δεκέμβριος 2019 από: <https://dimosvolos.gr/el>

Δήμος Ζαγοράς - Μουρεσίου, ανάκτηση: Δεκέμβριος 2019 από: <http://www.dimos-zagoras-mouresiou.gr/>

Δήμος Ρήγα Φεραίου, ανάκτηση: Δεκέμβριος 2019 από: <https://www.rigas-feraios.gr/>

Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία, Ανάκτηση: Νοέμβριος 2019, από:
http://www.hnms.gr/emv/el/climatology/climatology_city?perifereia=Thessaly&poli=Volos_Aghialos

Ελληνική Στατιστική Αρχή, Ανάκτηση Νοέμβριος 2019, από:
<https://www.statistics.gr/>

Επιμελητήριο Μαγνησίας, Ανάκτηση: Δεκέμβριος 2019 από: <http://www.cci-magnesia.gr/>

Εφορεία Αρχαιοτήτων Μαγνησίας, Ανάκτηση: Δεκέμβριος 2019, από:
<http://efamagvolos.culture.gr/Index.html>

Ιερά Μονή Παμμεγίστων Ταξιαρχών, ανάκτηση: Ιανουάριος 2020 από:
<http://www.impt.gr/>

Μοναστήρια της Ελλάδας. Ανάκτηση: Οκτώβριος 2019, από www.monastiria.gr

Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, Ανάκτηση: Δεκέμβριος 2019 από:
<https://www.grhotels.gr/>

Περπατώντας στο Πήλιο, Ανάκτηση: Ιανουάριος 2020 από: <http://walking-pilion.blogspot.com/>

Σύλλογος Ιδιοκτητών Ενοικιαζόμενων Δωματίων Μαγνησίας, Ανάκτηση: Δεκέμβριος
2019 από: <http://www.magnesiarooms.gr/el/>

<https://geodata.gov.gr/>

<https://museumfinder.gr/>

<https://www.flickr.com/photos/dimitil/44283769532>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΙΕΡΕΣ ΜΟΝΕΣ

Ονομάζομαι Κουρκουβάτης Αντώνιος και είμαι φοιτητής στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Στα πλαίσια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας με θέμα «Ο Θρησκευτικός τουρισμός και η συμβολή του στην τοπική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Π.Ε. Μαγνησίας» και επιβλέποντα καθηγητή τον κ. Σεραφείμ Πολύζο, θα ήθελα να σας παρακαλέσω να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις. Οι γνώσεις σας και η άποψή σας είναι ιδιαίτερα χρήσιμες στην προσπάθεια διεκπεραίωσης της έρευνας σχετικά με τα χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες του θρησκευτικού τουρισμού στη Μαγνησία.

Ιερά Μονή

1. Ποιος είναι ο αριθμός των επισκεπτών ανά έτος, που δέχεται η Ιερά Μονή;

.....

2. Ποια είναι η εθνικότητα των επισκεπτών;

.....

3. Ποια είναι η ηλικιακή ομάδα των επισκεπτών;

.....

4. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης των επισκεπτών;

Κυρίως χαμηλό

☐

Κυρίως υψηλό

☐

Όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης

☐

5. Ποιά εποχή του έτους σημειώνεται η μεγαλύτερη έλευση επισκεπτών;

.....

6. Τι ποσοστό των επισκεπτών διανυκτερεύει στις κλίνες της Ιεράς
Μονής;

.....

7. Ποιος είναι ο χρόνος παραμονής των επισκεπτών στην ευρύτερη
περιοχή;

.....

8. Ποιές ημέρες σημειώνεται η μεγαλύτερη έλευση επισκεπτών;

Ιερά Πανήγυρις

☐

Ακολουθίες (Παρακλήσεις, Χαιρετισμοί κλπ)

☐

Αργίες

☐

Εορτές (Χριστούγεννα, Πάσχα κλπ)

☐

Άλλο

.....

9. Οι επισκέπτες επαναλαμβάνουν την επίσκεψη στην Ιερά Μονή; Εάν
ναι, πόσο συχνά;

.....

10. Ποιοί είναι οι σημαντικότεροι λόγοι της επίσκεψης στην Ιερά Μονή;

Συμμετοχή σε Ιερές Ακολουθίες

☐

Ύπαρξη Ιερών κειμηλίων

☐

Πολιτιστική - Αρχιτεκτονική Αξία της Ιεράς Μονής

☐

Πνευματική αναζήτηση

☐

Άλλο

11. Πόσο σημαντικοί θεωρείτε ότι είναι οι παρακάτω παράγοντες για την
προσέλευση επισκεπτών (1: Πολύ Σημαντικός, 5: Καθόλου
Σημαντικός);

	1	2	3	4	5
Δυνατότητα συνδυασμού με επίσκεψη σε άλλα θρησκευτικά μνημεία					
Δυνατότητα συνδυασμού με άλλες δραστηριότητες (διακοπες, περίπατος, εκδηλώσεις κλπ)					
Το Φυσικό περιβάλλον					
Ευκολία Πρόσβασης - Ύπαρξη υποδομών					
Δυνατότητα διαμονής στην περιοχή					
Απόσταση από τόπο κατοικίας					

Σας ευχαριστώ για το χρόνο σας!

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ

Ονομάζομαι Κουρκουβάτης Αντώνιος και είμαι φοιτητής στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Στα πλαίσια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας με θέμα «Ο Θρησκευτικός τουρισμός και η συμβολή του στην τοπική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Π.Ε. Μαγνησίας» και επιβλέποντα καθηγητή τον κ. Σεραφείμ Πολύζο, θα ήθελα να σας παρακαλέσω να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις. Οι γνώσεις σας και η άποψή σας είναι ιδιαίτερα χρήσιμες στην προσπάθεια διεκπεραίωσης της έρευνας σχετικά με τα χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες του θρησκευτικού τουρισμού στη Μαγνησία.

Επωνυμία τουριστικού γραφείου:

Έδρα τουριστικού γραφείου:

1. Ποιος είναι ο αριθμός των επισκεπτών ανά έτος, που μετακινούνται στις Ιερές Μονές της περιοχής;

.....

2. Ποιες Μονές δέχονται τον μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών;

.....

3. Ποια είναι η εθνικότητα των επισκεπτών;

.....

4. Ποια είναι η ηλικιακή ομάδα των επισκεπτών;

.....

5. Ποιο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης των επισκεπτών;

Κυρίως χαμηλό

☐

Κυρίως υψηλό

☐

Όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης

☐

6. Ποιά εποχή του έτους σημειώνεται η μεγαλύτερη μετακίνηση
επισκεπτών;

.....

7. Τι ποσοστό των επισκεπτών διανυκτερεύει στην ευρύτερη περιοχή;

.....

8. Ποιος είναι ο χρόνος παραμονής των επισκεπτών στην ευρύτερη
περιοχή;

.....

9. Ποιές ημέρες σημειώνεται η μεγαλύτερη έλευση επισκεπτών;

Ιερά Πανήγυρις

☐

Ακολουθίες (Παρακλήσεις, Χαιρετισμοί κλπ)

☐

Αργίες

☐

Εορτές (Χριστούγεννα, Πάσχα κλπ)

☐

Άλλο

.....

10. Οι επισκέπτες επαναλαμβάνουν την επίσκεψη στην Ιερά Μονή; Εάν ναι, πόσο συχνά;
-

11. Ποιοί είναι οι σημαντικότεροι λόγοι της επίσκεψης στην Ιερά Μονή;

Συμμετοχή σε Ιερές Ακολουθίες ☐

Ύπαρξη Ιερών κειμηλίων ☐

Πολιτιστική - Αρχιτεκτονική Αξία της Ιεράς Μονής ☐

Πνευματική αναζήτηση ☐

Άλλο

.....

12. Πόσο σημαντικοί θεωρείτε ότι είναι οι παρακάτω παράγοντες για την προσέλευση επισκεπτών (1: Πολύ Σημαντικός, 5: Καθόλου Σημαντικός);

	1	2	3	4	5
Δυνατότητα συνδυασμού με επίσκεψη σε άλλα θρησκευτικά μνημεία					
Δυνατότητα συνδυασμού με άλλες δραστηριότητες (διακοπες, περίπατος, εκδηλώσεις κλπ)					
Το Φυσικό περιβάλλον					
Ευκολία Πρόσβασης - Ύπαρξη υποδομών					
Δυνατότητα διαμονής στην περιοχή					
Απόσταση από τόπο κατοικίας					

Σας ευχαριστώ για το χρόνο σας!